

Igor Kanižaj

MANJINE – IZMEĐU JAVNOSTI I STVARNOSTI

© Igor Kanižaj, 2006.

Izdavač

ICEJ

Izvršni izdavač

SVEUČILIŠNA KNJIŽARA d.o.o.

Urednici

prof. dr. sci. Thomas A. Bauer

prof. dr. sci. Stjepan Malović

Recenzenti

prof. dr. sci. Ivo Žanić

prof. dr. sci. Nenad Zakošek

Lektura i redaktura

prof. dr. sci. Ivo Žanić

Grafička obrada

Stanislav Vidmar

Dizajn korica knjige

IZVORI d.o.o.

Tisak i uvez

Studio Moderna d.o.o., Zagreb

ISBN 953-7015-28-9

Zagreb, 2006.

*Ova knjiga izašla je kao izdanje nakladničkog programa JETiC-a
(Tempus program Journalists Education and Training in Croatia).*

IGOR KANIŽAJ

MANJINE – IZMEĐU JAVNOSTI I STVARNOSTI

Nacionalne manjine u dnevnim
novinama 2001-2005.

International Center for Education of Journalists
from Central and Eastern Europe
Opatija

sveučilišna knjižara

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 323.15:070>(497.5)"2001/2005"

070:323.15>(497.5)"2001/2005"

KANIŽAJ, Igor

Manjine – između javnosti i stvarnosti :
nacionalne manjine u novinama 2001-2005. /
Igor Kanižaj. - Zagreb : Sveučilišna knjižara,
2006.

Bibliografija.

ISBN 953-7015-28-9

I. Nacionalne manjine -- Medijska zastuplje-
nost -- Hrvatska -- II. Novine -- Nacionalne
manjine -- Analiza sadržaja

300724020

ZAHVALA

Spoznaja da naš stav prema manjinama formiramo pod utjecajem medijskog sadržaja potaknula me da se počnem baviti analizom izvještavanja o manjinama. Kroz četiri godine istraživanja i rada na magistarskoj radnji, što se sada u skraćenoj verziji objavljuje kao zasebno djelo, često sam se susretao s predstavnicima manjina i na raznim konferencijama i seminarima slušao njihova iskustva rada s novinarima. Iako su ponekad imali razloga optuživati novinare za profesionalne i etičke pogreške u izvještavanju, više puta mi se činilo kako svojim primjerom žele poticati novinare na toleranciju, svjesni da se položaj manjina u društvu može promijeniti samo u suradnji s njima i njihovim urednicima. Nadam se da će ovaj rad potaknuti i jedne i druge da profesionalnim i odgovornim radom budu primjer građanima u poštovanju prava na različitost.

Ideja za ovu knjigu nastala je prije pet godina, kada me moj prvi znanstveni mentor na Fakultetu političkih znanosti prof. dr. sci. Stjepan Malović potaknuo da počnem istraživati pisanje o manjinama. Njemu zahvaljujem i na upornosti da, kao urednik izdanja, objavi ovu knjigu. Posebno se zahvaljujem roditeljima i obitelji, a knjigu posvećujem supruzi Neli koja nije prestala vjerovati u plodove moga rada.

SADRŽAJ

Predgovor	9
PRESUDNA ULOGA MEDIJA	13
RAZORNI UTJECAJ TRŽIŠTA	17
KAKO FUNKCIONIRAJU NOVINE?	25
MANIPULIRANJE MANJINAMA	31
IZVJEŠTAVANJE U OKVIRIMA	35
KAKO JE ISTRAŽIVANO?	39
NACIONALNE MANJINE U HRVATSKOJ	41
TKO PRIVLAČI PAŽNJU	45
POLITIZIRANA SELEKCIJA	53
NASLOVIMA DO VEĆE NAKLADE	59
Srbi: zločini, stanarska prava, optužbe	63
Židovi: kultura i konflikt	67
Romi: pozitivnije nego o Srbima	68
Crna kronika: zločin ima narodnost	71
IZVJEŠTAVANJE: DOMINACIJA POLITIČKIH TEMA	73
Ratni zločini i aktivnosti za pomirenje	75
Vladina politika istisnula životne teme	79
Socijala: manjinama još teže nego većini	83
Hrvatska manjina u drugim državama	89
Manjine kao prijatnija većini	93

Kultura znači pozitivno	99
Izbori: test za novine	104
Izbori za vijeća i predstavnike nacionalnih manjina	104
Parlamentarni izbori 2003: neprimjerena retorika	107
Lokalni izbori 2005: porast senzacionalizma	117
POVRŠNE INFORMACIJE – MALO ANALIZA	123
NEDOSTAJE UREĐIVAČKA INICIJATIVA	127
Literatura	131
Prilozi (zakoni, novine, tablice)	137

PREDGOVOR

Pozitivni procesi u zaštiti nacionalnih manjina, pokrenuti su u mnogim državama Europe. U tim procesima, važnu ulogu imaju i mediji. Oni nameću sadržaje, probleme, zastupaju neka stajališta i stvaraju okruženje u kojem se donose odluke u svim segmentima, uključujući i u odnosu na nacionalne manjine. Procesi demokratizacije i uloga medija u njima, još su naglašeniji, u onim državama koje su nakon višegodišnje isključivosti, zatiranja medijskih sloboda i nekih osnovnih načela demokracije, sada iznenada suočene s novim, demokratskim izazovima. Zaštita nacionalnih manjina, posebno je veliki izazov za ove zemlje. Nacionalne manjine, kao aktivni sudionici političkih procesa, u situaciji su da moraju raznim sredstvima senzibilizirati javnost za svoje probleme. To neizostavno uključuje i suradnju s različitim medijima, pa čak i onda kada za to nisu ispunjeni osnovni preduvjeti, kada novinari nacionalnim manjinama pristupaju s predrasudama, što u kratkom vremenu može bitno narušiti položaj nacionalnih manjina u društvu.

Najveći dio građana neke države kontakt s nacionalnim manjinama i njihovim problemima ostvaruje uglavnom putem medija. Zato je važno otkriti kakve to poruke mediji stvaraju o nacionalnim manjinama, kako izvještavaju o njihovim aktivnostima, koje nacionalne manjine favoriziraju, a koje zanemaruju? Odgovori na ova pitanja, kada se radi u Hrvatskoj, nalaze se u knjizi Igora Kanižaja.

Pisati o nacionalnim manjinama u dnevnim novinama izazov je za urednike i novinare. Od njih se očekuje da neku temu koja možda nije medijski dovoljno interesantna učine prepoznatljivom kako bi privu-

kla pažnju mogućih kupaca. Pritom se nerijetko dogodi da se manjine predstavlja kao prijetnju i opasnost u nekom društvu, jer navodno samo provokativni naslovi mogu privući pažnju. No, ponekad se čini kako i sami manjinski predstavnici u nekim situacijama svojim izjavama potiču novinare da senzacionalistički opreme tekstove. Poruka koja se šalje čitatelju, u oba slučaja, utječe na njegovu percepciju manjine jer građani formiraju svoje stavove temeljem onoga što mediji objavljuju. Novinari možda nisu svjesni koliko svojim načinom pisanja utječu na kreiranje manjinske politike i razumijevanje problema nacionalnih manjina od strane većinskog naroda.

Nacionalne manjine u Hrvatskoj mnogo su više od neke malobrojne društvene grupe. Iako možemo reći da se radi o političkoj kategoriji, koja je određena i kompleksnim povijesnim odnosima, nacionalne manjine su prije svega bogatstvo različitosti, ako ni zbog čega drugog onda zbog činjenice da potiču društvo i građane na toleranciju i poštovanje, uvažavanje svih koji nisu 'mi'. Zbog toga, posebnu pozornost trebalo bi posvetiti edukaciji novinara i urednika za prepoznavanje manjinskih tema i za kvalitetno izveštavanje o nacionalnim manjinama. Time bi se doprinosilo upoznavanju većinskog stanovništva države, s nacionalnim manjinama, njihovom poviješću, kulturom i aktualnim položajem, a u cilju njihove bolje integracije u društvo i preveniranja sukoba. Mediji imaju ključnu ulogu u suzbijanju diskriminacije, utjecanju na javno mišljenje, promicanju suradnje među zajednicama i davanju poticaja poštivanju ljudskih prava svih osoba.

Naslovom "Manjine – između javnosti i stvarnosti" autor već jednim dijelom sugerira da čitatelj može očekivati rukopis koji problematizira medijski posredovan odnos političara i nacionalnih manjina odnosno manjinskih predstavnika. Igor Kanižaj svakom obrađenom tekstu pristupa analitički i temeljito ne zanemarujući pritom kontekst u kojem se predstavlja neki događaj. To ovu knjigu čini posebno interesantnom, ne samo stručnoj i znanstvenoj javnosti, nego i onima o kojima se ne piše. Osim brojnih prikazanih tekstova i naslova, autor donosi i svojevrsnu kronologiju vremena opisujući najvažnije događaje koji su obilježili četrdesetogodišnje istraživanje. Knjiga je pisana za političare, novinare, urednike i članove manjinskih udruga koje autor potiče da 'svojim primjerom pokažu da su manjine bogatstvo svakoga društva'

Uzimajući u obzir značaj medija za razinu ostvarivanja prava nacionalnih manjina u demokratskim društvima, autor s pravom naglašava da javnost treba senzibilizirati za izvještavanje o različitostima i za promoviranje manjinskih tema. Stalnim izvještavanjem, ali ne na senzacionalistički način, novinari bi trebali kontinuirano izvještavati i educirati javnost o nacionalnim manjinama i potrebi njihovog prihvatanja i integracije u hrvatsko društvo.

Prof. dr. sci. Siniša Tatalović

PRESUDNA ULOGA MEDIJA

Većina onoga što naučimo o manjinama nije rezultat našega neposrednoga kontakta s manjinskim grupama i pojedincima nego najčešće proizvod medijski posredovane slike manjina i njihovih aktivnosti. Tako naša percepcija manjina, pa onda i mišljenje i stav o njima uvelike ovise o medijima i njihovu izvještavanju, tj. o novinarima na koje se oslanjamo budući da nemamo neposredan kontakt s pripadnicima bilo koje manjine. Mediji su presudno važni zbog posredničke uloge između onih koji manjine predstavljaju – ili o njima govore – i svih nas koji smo izloženi utjecaju medija. Socioekonomski marginalizirana pozicija manjina sprečava izravnu komunikativnu interakciju između zajednice i određene manjine. U takvim je uvjetima medijski diskurs ne samo izuzetno važan za međuetnički dijalog i komunikaciju nego se od medija, budući da su izvor informacija o manjinama za cijelo društvo, očekuje i doprinos širem etno-političkom konsenzusu javnosti o nacionalnim manjinama i međuetničkoj stvarnosti određenog društva (Hussain 2000: 102).

Sva su suvremena društva pluralna, što nužno podrazumijeva postojanje većine i manjine. Status i položaj etničkih manjina jedan je od najčešće tematiziranih većinsko-manjinskih odnosa u društvenim znatnostima, a razina demokratske političke kulture koju je neka politička zajednica dosegla vrlo se često procjenjuje i na temelju odnosa prema etničkim/ nacionalnim manjinama. Tako jedan od najuglednijih teoretičara demokracije 20. stoljeća, američki politolog Robert Dahl, ističe kako je jedan od najvažnijih kriterija za procjenu stanja demokracije u nekoj državi upravo položaj etničkih manjina (Dahl 1999).

Istraživači koji se bave medijima slažu se u tome da društveno-političko okružje utječe na medijski sadržaj, te da informativni mediji odražavaju distribuciju društvene i političke moći u društvu, što je posebno izraženo u izvještavanju o manjinama. Budući da nemaju veliku moć, manjinske se grupe ignoriraju ili predstavljaju kroz iskrivljenu sliku, a o njima se najviše izvještava u povezanosti s negativnim subjektima (Avraham *et al.* 2000. Campbell 1995. Entman 1990. Jakubowicz i sur. 1994. Van Dijk 1996).

Općenito gledajući, osnovni nalazi recentnih svjetskih istraživanja govore kako se u negativnom kontekstu izvještava o neuobičajenim događajima poput tragedija, kriminala, nasilja, ekstremizma ili prijetnji javnom redu i miru. Članovi manjinskih grupa predstavljaju se kao drukčiji, kao opasni i neracionalni, uz čestu upotrebu predrasuda, generalizacija i stereotipa. Njihove se pripadnike optužuje da su sami krivi za svoju sudbinu, te da su ujedno nesposobni promijeniti stvarnost. Socijalni, ekonomski i politički razvoj koji se odnosi na manjine prikazuje se površno, bez ozbiljnih analiza i objašnjenja (Avraham *et al.* 2000: 118).

Situacija u Hrvatskoj još je kompleksnija zbog međuetničkih sukoba te rata koji se raširio po većem dijelu regije. "Rat je uzrokovao promjene u stavovima ljudi prema manjinskim etničkim skupinama. One nisu isključivo usmjerene prema pripadnicima manjinske skupine (Srbi) s kojom je većinska skupina (Hrvati) bila sukobljena, nego je generaliziran negativan stav i prema ostalim etničkim manjinskim skupinama. Tako je potvrđena pretpostavka da intranacionalna homogenizacija, kao rezultat sukoba s nekom nacionalnom skupinom, nužno stvara i distancu prema svima koji nisu (MI)" (Šiber 1998: 91). Politički i "ratni" diskurs koji je označio međuetnički sukob ostaje dugo prisutan i nosi svoja konotativna obilježja u svakodnevnom životu, kroz diskurs medija kojemu smo svi izloženi, pa vjerujemo da taj diskurs utječe i na našu percepciju, pogotovo kod mladih, koji nisu bili sudionici sukoba što se spominju.¹ Upravo u takvu okružju novinari utječu na percepciju manjina u javnosti.

¹ Prema podacima Instituta za društvena istraživanja, kod mladih (15-29 godina) je izražena socijalna distanca prema Srbima; samo 9,7% mladih spremno je biti u bliskom srodstvu sa Srbima. (*Večernji list*, 10. 12. 2005, str. 50). Najstariji ispitanici (29 godina) u ratu su imali 15-18 godina i vjerojatno nisu izravno sudjelovali u ratnim sukobima, ali su bili izloženi, među ostalim, informacijama iz medija, te iskustvima članova bliže i dalje obitelji.

U ovoj su knjizi predstavljeni rezultati analize sadržaja koji pokazuju kako se izvještava o manjinama u pet hrvatskih dnevnih novina od 2001. do 2005. godine, a specifičnosti toga izvještavanja vidjet će se iz usporedbe sa sličnim međunarodnim istraživanjima. Pošto je dugo bila u fazi otvorena konflikta, međunarodni su istraživači prije nekoliko godina Hrvatsku prvi put svrstali u postkonfliktnu fazu, u kojoj se mnogo medijske pažnje posvećuje istraživanjima zločina iz prošlosti i aktivnostima u vezi s pomirenjem i uspostavom povjerenja (usp. Miliwojević 2003). Treću, aktualnu fazu obilježit će pak dug proces stvarne integracije manjina u hrvatsko društvo. Za očekivati je da će mediji će u tom razdoblju odigrati ključnu ulogu; u tome je i najveća potencijalna vrijednost ove studije koja pruža konkretne argumente i analizu medijskog načina izvještavanja. Detaljna analiza sadašnjeg stanja, kao i iskustva i rezultati drugih relevantnih istraživanja pružaju okvir i podlogu za stvaranje strategije za poboljšanje komunikacijskih aktivnosti manjina.

RAZORNI UTJECAJ TRŽIŠTA

*Što se više mediji natječu za tržište, to se više
natječu za cijenu, a manje za sadržaj.*

Van Cuilenburg 1999: 199.

Sa završetkom rata 1995. godine u Hrvatskoj je došlo do pravog medijskog procvata. Osim brojnih novih mjesečnika, Hrvatska je 1998. dobila i novi dnevnik, *Jutarnji list*, dio medijskog koncerna EPH.² Prvi broj *Jutarnjeg* pojavio se na kioscima 6. travnja 1998; tiskan na naj-suvremenijoj opremi, u bojama, tabloidnog profila, list je nametnuo nove standarde u dotadašnjem novinarstvu: agresivnost s kojom je krenuo prema čitateljima i način prezentacije sadržaja utjecali su na promjenu i u drugim listovima, osobito u *Večernjem listu* kao jedinoj izravnoj konkurenciji (Vilović 2004: 53).

Dvije godine kasnije, 4. prosinca 2000. tvrtka NCL Media pokrenula je dnevne novine *Republika*, koje su prestale izlaziti nakon pet mjeseci, 9. svibnja 2001. Bio je to šesti dnevni list koji je propao od 1991. do 2001. godine, a neslavni prethodnici bili su mu *Zapad Gora-na Štroka*, *Primorsko-goranski dnevnik*, *Dalmatinske novine* i *Slavonija danas*.

Kraj devedesetih godina prošloga stoljeća ostat će zabilježen kao zlatno vrijeme hrvatskoga novinskog izdavaštva. Nerijetko su neka izdanja i dnevne novine ostvarivale milijunske naklade, ali ne zbog iznenadne potrebe za informacijom nego zbog nagradnih igara koje su, kako će se vidjeti, ozbiljno utjecale na ugled i vjerodostojnost dnevnih novina. Nepregledni redovi kupaca ispred kioska, umirovljenici koji kupuju i 10 primjeraka jednih te istih dnevnih novina, pa ih bacaju

² Izdavački sustav EPH čine 4 dnevna lista, 8 magazina i 14 mjesečnika s prosječnom godišnjom nakladom od 110 milijuna primjeraka (*Jutarnji list*, 24., 25. i 26. prosinca 2005, str. 40).

u smeće, jer su ih kupili samo radi srećki, kupona i nagradnih kartica, to je slika s kojom smo u Hrvatskoj ušli u novo tisućljeće. *Večernji list* objavljuje 11. siječnja 1999. godine na zadnjoj stranici tekst pod naslovom *Večernjak danas u više od milijun primjeraka* u kojem se ističe da "Večernji list niže rekord za rekordom u novinskoj nakladi" (Vilović 2004: 69).

Period vjerojatno najuspješnije kratkoročne milijunske zarade za izdavače završio je odlukom Ministarstva financija kojom se stalo na kraj takvu tipu nagradnih igara u dnevnim novinama. Nije prošlo ni godinu dana a novinski su izdavači pronašli nov način povećanja zarade: romane, leksikone, video-kasete, DVD-e i CD-e, nastojeći mijenjati i navike čitatelja, potičući ih da knjige više ne kupuju u knjižarama i specijaliziranim prodavaonicama nego na kioscima, po znatno nižoj cijeni, ali najčešće bez izdanog računa i plaćenog poreza.³

U Hrvatskoj je nemoguće ustanoviti kolika je stvarna naklada novina, jer država nema učinkovit mehanizam kontrole i sankcioniranja onih koji prikazuju lažne naklade kako bi možda platili manji porez, no još je neizvedivije kontrolirati koliko se na kioscima proda spomenutih 'dodataka'.

Osim što su se pojavili novi medijski proizvodi, na djelu je bila i privatizacija medija, te medijsko okrupnjavanje. Najviše nereda na medijskom tržištu i nezadovoljstva među novinarima prouzročio je Zakon o pretvorbi poduzeća iz društvenog vlasništva, donesen u Saboru u travnju 1991. godine. Njegova primjena na novinsko–izdavačka poduzeća stvorila je mnoge nesporazume i sukobe novinara s vladom. Na jednoj su strani neka novinska poduzeća počela pretvorbu vlasništva po zakonu koji je donijela savezna vlada Ante Markovića i koji je bio veoma povoljan za novinare, a na drugoj je novim zakonom o pretvorbi hrvatska vlada planirala medije vlasnički nadzirati. Povrh toga, nije imala jasnu koncepciju o pluralizaciji medija ili nije imala puno povjerenje u nju, te je išla protiv interesa novinara kao vlasnika listova koje su godinama stvarali i ulagali u njih. Zato je u pretvorbi tiskovnih medija bilo mnogo nedosljednosti, te je vlast bila optužena da želi 'hadezeizaciju' medija. (Novak 2005: 997).

³ U godinu dana (2004.) kroz izdanja EPH prodani su milijuni naslova u više biblioteka s najznačajnijim svjetskim književnim djelima. Isti model uspješno je primijenjen na DVD-e znanstveno obrazovnog sadržaja, prodanih u stotinama tisuća primjeraka. (*Jutarnji list*, 24., 25. i 26. prosinca. 2005., str. 40)

Na osnovi navedenog Markovićevog zakona privatiziran je riječki *Novi list*, koji je prema ocjenama analitičara medija (v. Novak 2005. Malović 2004a. Vilović 2004.) jedini uspješan primjer privatizacije budući da je prešao u većinsko vlasništvo zaposlenika sa 64,48% dionica, potraživanja su pretvorena u 23% vlasničkog uloga, a fondovi su ostali vlasnici 2,3% dionica. *Novi list* je 1999. nastavio privatizaciju osnutkom novog poduzeća s Fondom za razvoj medija (MDLF), koji je vlasnik većinskog paketa dionica do 2010.⁴

Nakon 14 godina privatizacije medija u Hrvatskoj je stvoreno najveće nakladničko poduzeće EPH, u vlasništvu njemačkoga WAZ-a i Ninoslava Pavića koji ima kontrolnu, zlatnu dionicu. Sporna privatizacija medija imat će dugoročne posljedice na razvoj medija u Hrvatskoj. I danas se kao jedan od primjera najvećih skandala i sumnji u privatizaciji spominje prodaja *Večernjeg lista* Caritas Limited Fondu s Djevičanskih otoka, kada su najprodavanije dnevne novine promijenile vlasnika bez ikakve javne rasprave ili informacija o dotičnom *offshore*-poduzeću (Malović 2004: 50). Kasnije se doznalo da su stvarni vlasnici dvojica poduzetnika iz Zagreba, koji su također "bili samo paravan pravih vlasnika, HDZ-a, ali nitko nema političke volje istražiti taj slučaj. Nakon duge i skandalozne istrage u Saboru, hrvatska je vlada odlučila prodati *Večernji list* austrijskoj medijskoj tvrtki Styria. Tako je strana tvrtka postala vlasnikom najnakladnijeg hrvatskog dnevnika" (Malović 2004a: 31). Malović s razlogom naglašava povezanost političkih struktura i medijskih vlasnika, što se nesumnjivo odražava i na uređivačku politiku. "Onog trena kada neke novine, radio ili televizija uspostave političke veze ili se poistovjete s bilo kojom političkom opcijom, gube mogućnost nezavisne prosudbe kad god se radi o temama koje imaju politički kontekst. U duboko politiziranim društvima čak se i bezazlene novinske teme iz ljudske svakodnevice mogu preokrenuti u korist politike, što se često i događa" (Papathanassopoulos 2001: 511).

Splitska *Slobodna Dalmacija*, koja je također predmet ove analize, odnedavno nije u vlasništvu države nego je dio koncerna EPH. Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja ocijenila je, naime, kako ta kupoprodaja ne bi urodila nedopuštenom koncentracijom vlasništva, ona-

⁴ MDLF je investicijski fond iz SAD koji djeluje u srednjoj i istočnoj Europi (prema Malović 2004: 49).

ko kako je određuje Zakon o medijima. Iako je, dakle, vlada odlučila prepustiti *Slobodnu Dalmaciju* najvećem regionalnom medijskom koncernu, *Vjesnik* je još u vlasništvu države, pa vlada uzima pravo sve češće mijenjati glavnog urednika, koji je očito prema interpretaciji ministara najodgovornija osoba za pozicioniranje na tržištu.⁵ *Vjesnik* je najbolji primjer lošega državnog upravljanja jednom novinskom kućom s respektabilnom tradicijom. Samo u 2003. *Vjesnik* je dobio 33,5 milijuna kuna potpore, što je bio deseti slučaj financijske potpore od 1990. godine, dok istodobno *Slobodna Dalmacija*, tada također u državnom vlasništvu, nije dobila ni kune (Malović 2004: 47).

U raspravama o razvoju tržišta zagovornici medijskog okrupnjavanja često se koriste argumentom da medijski pluralizam potiče i stvaranje kvalitetnijega i raznolikijega sadržaja. Takvoj interpretaciji skloni su i stručnjaci koji proučavaju ili nadziru rad medija. Važno je istaknuti kako postoje mišljenja i teoretičari koji su proučavajući medijski sadržaj došli do drukčijih spoznaja. Tako je Van Cuilenburg 1999. iznio tezu da pluralizam medija ne jamči i raznolikost sadržaja. Prema njegovu tumačenju, države u tranziciji predmet su oštrog medijskog rivalstva koje pod krinkom medijskog pluralizma donosi sve više istih (sličnih) proizvoda budući da na tržištu mogu uspjeti samo uvelike slični proizvodi. Većina novih medijskih proizvoda koji nas okružuju iste su orijentacije, a razlikuju se prije svega u vizualnim elementima, konstantama i formama.

U velikom broju medijskih akvizicija na hrvatskom tržištu neznan je broj proizvoda koji su donijeli nove kvalitativne karakteristike: sadržaj je uglavnom isti, razlikuje se samo forma. Medijska različitost ne odražava se u kvalitativnoj različitosti, pa je na tržištu velik broj sličnih, u mnogo čemu i podudarnih izdanja. Na tržištima gdje je na djelu oštra konkurencija između medija - ponajprije tiskovina – manji je naglasak na kvaliteti proizvoda, odnosno kako to formulira Van Cuilenburg: “Što se više mediji natječu za tržište, to se više natječu za cijenu, a manje za sadržaj” (1999: 199).

Isključiva borba za tržište čini medije osjetljivijima za probleme većine, a ravnodušnijima prema pitanjima manjina. Da one padaju u

⁵ “*Vjesnik* je uvijek bio blizak vlasti. Prije Savezu komunista, a od 1990. Hrvatskoj demokratskoj zajednici”, prema Vilović 2004: 49.

drugi plan potvrđuje se i u Hrvatskoj, gdje je na djelu trajno rivalstvo dviju najtiražnijih dnevnih novina, *Večernjeg* i *Jutarnjeg lista*, no zapravo se radi o vrlo sličnim proizvodima, bez bitnih kvalitativnih razlika. Tržišno natjecanje takva tipa na relativno malom tržištu vodi ne samo do nadpredstavljenosti većine u medijskim proizvodima nego i do lošije kvalitete izvještavanja u cijelosti, što se najviše odražava u izvještavanju o manjinama i društveno marginaliziranim grupama.

Spomenuto tržišno natjecanje ima još jednu negativnu posljedicu – tabloidizaciju, no taj su fenomen povjesničari novinarstva spominjali mnogo prije nego što je počelo okrupnjavanje. Frank Esser, bivši novinar s Instituta za publicistiku Sveučilišta Johannes Gutenberg u Mainzu, objavio je nekoliko važnih radova o tabloidima i smjeru njihovog razvitka u suvremenom novinstvu, opisujući različitosti promjena na mikrorazini i makrorazini. Na mikrorazini tabloidizacija se može odrediti kao medijski fenomen koji uključuje reviziju tradicionalnih novina i formata u medijima, potaknutu željama čitatelja i komercijalnim zahtjevima, dok se na makrorazini tabloidizacija može odrediti kao društveni fenomen koji istodobno potiče i simbolizira glavne promjene uređenja društvenog sustava.⁶ Na Esserovu teoriju nadovezuje se Selimas Milloer navodeći tri osnovne funkcije novinarske prakse tabloida: “Prva je funkcija informirati i zabaviti čitatelje, druga prodati što više primjeraka, a treća privući što više oglašivača” (prema Malović - Vilović 2004: 39). Tabloidizacija medija u zemljama istočne Europe događa se u početku devedesetih, potaknuta demokratskim promjenama, privatizacijom i ulaskom stranoga kapitala u medije (Vilović 2004: 33).

Ipak, postoji velika razlika između tabloida u tranzicijskim državama i onih u društvima razvijene demokracije i civilnoga društva. Ne mogu se, na primjer, uspoređivati britanski i hrvatski tabloidi. Osim što je riječ o potpuno drukčijim novinarskim proizvodima, formatima i nakladama, u Velikoj Britaniji i dalje postoje ugledne, uvažene novine, dok u Hrvatskoj to nije slučaj, jer i donedavna ozbiljne novine sve više poprimaju značajke polutabloida. Zato je razumljivo kada Colin Sparks ističe važnost “popularnoga”, “tabloidnog” novinarstva za medijsku kulturu u Britaniji i drugim kapitalističkim društvima.

⁶ F. Esser u *European Journal of Communication*, 9/1999, prema Vilović 2004.

Ono je, naime, usredotočeno na pitanja “koja obično nisu povezana s javnom sferom, npr. seksualne skandale, ‘tople ljudske priče’ i bizarne krimi-priče”. Sparks tvrdi da popularni tisak “nudi neposredan okvir objašnjavanja društvene i političke stvarnosti u obliku individualnih i osobnih motiva i reakcija (...) Ta fragmentacija i trivijalizacija složene društvene stvarnosti (...) smanjuje sposobnost publike da daje smisao događajima, te racionalno misli i djeluje” (McNair 2003: 57).

U Hrvatskoj je proces tabloidizacije novina, onako kako ga tumači Esser, počeo u početku devedesetih. Relevantne, vrijedne vijesti počinju se prezentirati na lakši način, s više ilustracija i većim fotografijama, s više kraćih a sve manje duljih, temeljitih i analitičnih tekstova. Piše se najviše o političkim skandalima, a neznatno o seksualnima, kao primjerice u Britaniji. Prevladavaju zanimljivosti koje katkad imaju marginalnu vrijednost, ali su atraktivnije najširem čitateljstvu. Naslovi postaju dugi, kadšto i po 30 riječi, i kažu sve što je bitno za tekst. U takvim su okolnostima tabloidizacije najviše stradali profesionalni standardi novinarstva, napose elementi etičnosti (Vilović 2004: 36). Iako do trenutka slanja ove knjige u tisak nije objavljena ozbiljnija studija o najnovijim hrvatskim dnevnim novinama *24 sata*, može se reći kako se radi o prvom tabloidu u formi dnevnih novina u Hrvatskoj koji je, pomno promotivno osmišljen, ponudio nov pristup u prezentaciji priča, doslovno prenoseći karakteristike radijskog i televizijskog izvještavanja na novinski papir, po pristupačnoj cijeni. Jedna od prvih, relativno površnih analiza pokazala je tako da su u odnosu na ostale dnevne novine u *24 sata* mnogo češće velike greške poput neistinitih ili s tekstom neusklađenih naslova kakav je bio onaj na naslovnoj stranici 7. ožujka 2005: *Norčeva žena mijenja Silviju Luks*, što se odnosi na tekst u rubrici TV24, gdje pak stoji: “Kako doznajemo, Branka Slavica, nekadašnja djevojka Mirka Norca...”

Opća tabloidizacija u zadnjih desetak godina u cijelosti je utjecala na izgled novina u Hrvatskoj. Fizionomija i dnevnih i tjednih novina se promijenila. Revijalna izdanja dnevnih novina danas znadu rasti i do 120 stranica, u odnosu na prijašnjih 48. Osim što su oglašivači preplavili stranice, velika se pozornost u redakcijama predaje *infotainmentu*: informirati i zabaviti, i usput privući što više jačih oglašivača na stranice (Vilović 2004: 36).

Krajnji učinci tabloidizacije u Hrvatskoj tek se trebaju ustanoviti, ponajprije opsežnim istraživanjima navika čitanja dnevnih novina. Pojam je tabloidizacije važan prije svega zbog narušavanja etičkih pravila i nepoštivanja etičkih kodeksa, što je bilo posebno očito u analizama izvještavanja o manjinama, a kao poseban problem navodim isticanje narodnosti i državljanstvo sudionika nekih građanskih ili krivičnih prekršaja iako to za samo djelo uopće nije bitno.⁷

Budući da se u Hrvatskoj većina dnevnih novina može svrstati u polutabloide, jer su formatom tabloidi, ali sadržajem ne odgovaraju konceptu tabloida, općim je profilom tiskovine određen i način izvještavanja. Dnevne novine kombiniraju različite stilove, pa tako u onima "koje žele biti ozbiljne nalazimo tekstove koji su stilski bliski tabloidima, a s druge strane ugledni akademici pišu u tipičnim tabloidima" (Malović 2004a: 100). To nisu pokušavali opovrgnuti ni urednici dnevnih tiskovina. Dva mjeseca nakon pokretanja *Jutarnjeg lista* tadašnji je zamjenik glavnog urednika Davor Butković rekao: "I [glavni urednik Tomislav] Wruss i ja smo fanatici što se tiče tabloida. Osnovna ideja bila je koristiti stilske značajke tabloida, poput ogromnih naslova, ali da sve to bude jako uredno, dakle tabloid propušten kroz kompjutorsku grafiku" (Vilović 2004: 53). I druge su utjecajne dnevne novine išle sličnim putem: *Večernji list* "kopirao je engleski *Daily Mirror* u grafičkom oblikovanju, prezentaciji vijesti, jurnjavi za događajima, regionalizaciji vijesti" (Malović 2003:15).

Ako smo pokazali da tržišno natjecanje potiče "favoriziranje većine" i ignoriranje problema manjina, ako je razvidno da je osnovna značajka tabloidizacije udovoljiti čitatelju i oglašivačima, donijeti samo informaciju bez pozadine i objašnjavanja konteksta u kojemu se nešto dogodilo, onda je realno očekivati da svakodnevni problemi manjina neće biti na naslovnim stranicama (osim u slučaju kriminalnih aktivnosti, devijantna ponašanja i prijetnji većinskom stanovništvu), kao ni na udarnim političkim stranicama, jer tabloidiziranim tiskovinama takve teme nisu dovoljno zanimljive.

Fenomen tabloidizacije svakako zaslužuje više prostora, jer je nužno pojasniti i sociološke i psihološke efekte koji su dalekosežni i pru-

⁷ Vidi poglavlje *Naslovima do veće naklade*, te Prilog 2

žaju pun uvid u neke druge aspekte istraživanja problema. Krajnje pojednostavnjeno govoreći, osim što ne pruža čitatelju mogućnost proširenja vidika i perspektive, tabloidizacija ne osigurava ni preduvjete za medijsku zastupljenost manjinskih skupina u društva, dok istodobno želi pasivizirati čitatelja vodeći se principima servilnosti i podilaženja.

KAKO FUNKCIONIRAJU NOVINE?

Budući da informativni mediji nemaju kapacitet za skupljanje svih potrebnih informacija, ni kapacitet koji je nužan da bi mogli informirati o svim događanjima, oslanjaju se na tradicionalna profesionalna pravila kojima se vode dok određuju o čemu će izvještavati. Rezultat je ograničen pogled na široku okolinu, nešto kao izuzetno ograničen pogled na vanjski svijet kroz mali prozor.

McCombs - Reynolds 2002: 6

Za većinu građana jedne demokratske države s razvijenim civilnim društvom mediji su osnovni izvor informiranja i komunikacijski kanal s pomoću kojega se, uz ostale uloge, stvara i percepcija o nekoj nacionalnoj manjini. Kako je istaknuto, građani vrlo rijetko imaju priliku izravno komunicirati s predstavnicima različitih manjina, pogotovo onima koji nemaju socijalni status približno sličan pripadnicima većinske skupine, pa se stoga predodžba o manjinama i njihovim predstavnicima stvara uglavnom na temelju medijskih izvješća. Pritom je građanin izložen novinarskoj selekciji i događaja i javnih ličnosti koje govore o manjinama.

Masovni mediji, a pogotovo informativni programi i rubrike, imaju jedinstven položaj u društvu kada se uspostavljaju i ocjenjuju zajedničke kulturne vrijednosti. Masovni mediji utječu na stavove ljudi baš kao i opće znanje, ali ne uvijek u očekivanom i željenom smjeru. Na aktivnu demokratsku ulogu masovnih medija u društvu mogu utjecati brojni faktori. Način kako masovni mediji predstavljaju incidente, što fokusiraju i kojim akterima daju glas može rezultirati nesvjesnim jačanjem rasističkog diskursa umjesto borbe protiv njega.⁸

Znanstvenici koje se bave istraživanjem predstavljenosti manjina u medijima uglavnom spominju dva načina na koje se informativni mediji odnose prema manjinskim grupama: ili ih ignoriraju ili diskreditiraju (Avraham *et al.* 2000). Svi informativni mediji djeluju u

⁸ *Racism and cultural diversity in the mass media*, ur. Jessica ter Wal, EUMC, Beč 2002, str. 3, prema Malović 2004a.

posebnom društvenom i političkom okružju, koje ustanovljuje niz kulturalnih pretpostavki za proizvodnju vijesti. Sklonost novinara da odražavaju dominantne društvene stavove jedan je od ključnih nalaza konstruktivističkog pristupa vijestima (opširnije u Croteau i Hoynes 1997. Davis 1990).

Novinari u svom svakodnevnom radu nastoje proizvoditi profesionalne vijesti koje su i kulturološki prihvatljive. Upravo se stoga urednici u novinama vode mišlju da su za većinski narod priče o manjinama manje zanimljive osim ako se te grupe i manjinske zajednice ne predstavljaju kao prijatna društvenom redu i poretku. Ta se tvrdnja pokazala istinitom u državama razvijene demokracije i civilnoga društva, dok se u postkonfliktnim društvima mora imati na umu kako je zbog neposrednog iskustva sukoba percepcija vjerojatno umnogome drugačija, to više ako su i sami novinari sudjelovali u otvorenim konfliktima.

James D. Halloran, Phillip Elliott i Graham Murdock objavili su 1970. rad *Demonstrations and Communication*, ponudivši nov pristup analizi medija, temeljen na opsežnoj analizi najznačajnijih medija, a ne samo na parcijalnim izvještavanjima tiskovina, radija ili televizije (prema Noelle–Neumann - Mathes 1987). Pažnju javnosti privukli su predstavljajući fenomen koji je presudno važan s obzirom na medijske učinke. Radi se o *podudarnosti* u izvještavanju i ulozi *opinion leadera*⁹ u medijima. Analizirajući izvještavanje o ratu u Vijetnamu i proturatne prosvjede u Engleskoj, došli su do zaključka kako u svakoj državi postoje novine koje nameću svoje teme i stvaraju dnevni red koji prate ostali mediji, ujedno podupirući iste stavove i vrijednosti vijesti. Takve novine s vremenom postanu utjecajne i novinari se kasnije pozivaju na njihove izvore. U Hrvatskoj ne postoje istraživanja koja bi nam dala pravo tvrditi da je jedna novina utjecajnija od neke druge, izuzevši tek nedavno objavljeno istraživanje tvrtke GFK koje nije potpuno metodološki ispravno, jer u anketnom pitanju stoji formulacija: “Kod kojih je dnevnih novina izvještavanje najbolje/ najutjecajnije?”, što su dvije potpuno različite kvalifikacije. Institut za društvena istraživanja nedavno je objavio podatak da mladi imaju najviše povjerenja u televiziju (45,8%), pa u radio (42%) i tisk (30,1%). Kod odraslih je redoslijed isti,

⁹ Osobe koje su predstavnici elite, a pretpostavlja se da njihovi stavovi i mišljenja utječu na formiranje javnog mnijenja. Pojam obuhvaća i stručnjake koji se najčešće citiraju u medijima.

uz nešto manji postotak za televiziju (41,2%) i radio (40,2%), a i tisku vjeruju manje nego mladi (27,2%).¹⁰

Tržište je uvelo nova pravila, a najprodavanije je, pretpostavljamo, postalo i najutjecajnije. U Europi i SAD utjecaj se, osim anketnim pitanjima u javnom mnijenju, u stručnim krugovima mjeri i brojem i kvalitetom novinarskih istraživačkih projekata (istraživačko novinarstvo)¹¹. Takvo novinarstvo mogu njegovati ozbiljne analitičke novine koje imaju posebne istraživačke grupe i odjele, što nije značajka tabloida ili polutabloida.¹²

Izvještavanje u svojoj osnovnoj formi može biti pozitivno, negativno i neutralno, pa su samim time i posljedice drukčije. Sasvim je sigurno i da u procesu podudarnosti moramo imati na umu kako je neodrživa teza da svi preuzimaju informacije od najutjecajnije novine na koju se referira. Često se može dogoditi da se informacija u procesu jednostavno modificira, pogotovo zbog činjenice da se uređivačka politika svake novine znatno razlikuje: neki urednici stavljaju naglasak na politiku na općoj razini, drugi pak na crnu kroniku, a razlika se može vidjeti i u političkoj orijentaciji lijevo – centar – desno. Ovdje ne ulazimo primarno u ocjene rada medija nego nastojimo ukazati na pozadinu stvaranja vijesti budući da se na temelju navedenih istraživanja čini kako novinari imaju veliku moć u nametanju – kreiranju tema i predstavljanju javnosti, što je bitno istaknuti u kontekstu izvještavanja o manjinama.

S obzirom na stvarnu moć medija, možda je premalo kritika i dosljednih evaluacija kojima bi se ispitao proces odlučivanja o tome što je vijest, tko odlučuje o tome što je vijest, postoje li propisana pravila selekcije vijesti ili je to samo proizvoljna urednikova odluka na temelju preporuke poslodavca. Konačno, tko uopće evaluira izvještavanje?

¹⁰ Prema: *Večernji list*, 10. 12. 2005, str. 50.

¹¹ Istraživačko novinarstvo razotkriva informacije koje se svjesno skrivaju, a od izrazita su javnog interesa (Sanja Modrić, u: Inoslav Bešker (ur): *Istraživačko novinarstvo*. 2004, str. 8. Kao početak istraživačkog novinarstva u suvremenom smislu riječi često se navodi Engleska 1720, kada su pod pseudonimom Cato dvojica eminentnih liberala (whigovaca) John Trenchard i Thomas Gordon izabrali *London Journal* za objavljivanje svojih pisama, tj. iscrpne izvjesti o radu parlamentarnog povjerenstva imenovana da bi rasvijetlio tadašnji ključni ekonomski i politički skandal: financiranje kraljevske stajaće (profesionalne) vojske (prema Bešker 2004: 50).

¹² Kao primjer istraživačkog novinarstva navodimo *afertu Watergate* i novinare Roberta Woodwarda i Carla Bernsteina. Istraživačke su timove, osim *Washington Posta*, imali mnogi ugledni američki i europski dnevnik.

Novinari, naime, ne znaju kakva je reakcija na ono što su proizveli. Oni pišu za čitatelje, ali komunikacija s njima uglavnom je virtualna (e-mail, pismo, preneseno mišljenje). Može li novinar na temelju vlastite procjene ocjenjivati svoj rad, te odlučivati o nastavku istraživanja, izvorima kojima će se koristiti i interpretaciji nečije izjave? U tome mu pomažu kolege iz drugih redakcija, pa on zapravo, pojednostavnjeno govoreći, piše za njih, a ne za čitatelja budući da povratnu informaciju dobiva uglavnom samo od ljudi koji se bave istim poslom kao i on. O *podudarnosti* u ovom slučaju možemo, dakle, govoriti samo kao o negativno karakteriziranu obilježju. "Prema navedenoj argumentaciji, podudarnost u medijskom sadržaju može se objasniti nastojanjem novinara da se uzajamno promatraju i utječu jedan na drugoga, kao i velikom istovrsnošću stavova i mišljenja u odnosu na ostalu populaciju" (Noelle-Neumann – Mathes 1987: 410).

Ako pojam podudarnosti jednostavno primijenimo na naš problem izvještavanja o manjinama, čini se kako ti procesi (podudaranje) mogu imati negativan učinak na izvještavanje, jer je vrlo vjerojatno da će u stvarnim situacijama biti i manje izvora informacija, odnosno sve što odstupa od ukorijenjena stava teško će doći u prvi plan i postati predmet novinarskog rada. Osim toga, novinarski rad može vrlo lako postati promotivni materijal ako se novinar informira učestalim "provjerenim" izvorima ili u svojim radovima oslanja samo na neke stručnjake, zanemarujući ostale, čega ponekad možda nije ni svjestan. Izvještavanje o manjinama, pak, zahtijeva mnogobrojne izvore, različitost pristupa istraživanju informacija, velik stupanj tolerancije i prije svega etično izvještavanje o osjetljivim događajima iz prošlosti.

Empirijska su istraživanja pokazala da sva masovna komunikacija – podjednako u tisku i elektroničkim medijima, kao i na svim stupnjevima posredovanja, od novinske agencije do krajnje redakcijske obrade proizvoda – prolazi iste sustave filtriranja u izboru i određivanju težine događaja i njihovih aspekata. Taj selekcijski mehanizam ne djeluje kao norma koja se svjesno formulira i potom namjerno prakticira nego u smislu prešutnoga profesionalnoga konsenzusa koji se ostvaruje i onda kada ga pojedini novinar uopće nema na umu (Meyer 2003). Rezultat je navedene selekcije vijesti konačni medijski proizvod, odnosno njegova najmanja forma - vijest. No, selekcija vijesti ne doga-

da se samo u redakciji, za uredničkim stolom, nego i mnogo ranije, na izvorima informacija.

Razmatranje o selekciji vijesti neizbježno nas vodi do *medijske logike*, pojma koji označava način prezentacije i predstavljenosti tema, što se bitno razlikuje od stvarnosti. Dok je stvarnost izuzetno kompleksna - temelji se na povijesti, apstrakciji, raskidima, neregularnostima, složenim odnosima i raznim vizijama stvarnosti - medijska se logika zasniva na konkretnosti, fragmentiranosti, isječcima iz života, plasiranju priče, a nije u stanju pokazati pozadinu jednog događaja. To je, naravno, u suprotnosti s logikom svakodnevnoga života (Altheide - Snow 1979). Ako je doista tako, može se reći i da mediji stvaraju iskrivljenu sliku stvarnosti. Osim toga, ako se radi o izvještavanju o manjinama, ono podrazumijeva i opsežne, uravnotežene analize, ozbiljan pristup temi, a sve to medijska logika ne jamči. Ona je još izraženija u informativnim izdanjima.

Konačno, treba spomenuti još jednu značajku medija. Teško je očekivati da će urednici hrvatskih polutabloida odrediti posebne manjinske novinare koji bi se proaktivnim pristupom mogli izboriti za poseban prostor za manjinske priče, što je jedan od mogućih načina da se pažnja javnosti s jedne manjine preusmjeri na širi dio ukupne manjinske zajednice. U senzacionalističkim novinama glavni su naglasci na dramatičnosti, konfliktu i devijantnu ponašanju i samo one grupe kod kojih postoje takve aktivnosti imaju "vrijednost vijesti".¹³ Urednici koji rade za takve novine imaju vrlo malo interesa za analitičnije i ozbiljnije teme kao što su socijalna politika i istraživanje slučajeva diskriminacije, odnosno samo bi urednici koji imaju sofisticiraniju i ozbiljniju publiku mogli posvetiti vrijeme, izvore i prostor manjinskim temama (Avraham *et al.* 2000: 121).

¹³ Prema engl. *news-worthy*.

MANIPULIRANJE MANJINAMA

*Dominantna slika koja se o manjinama stvara u medijima
jest da su one uzroci problema.*

Van Dijk 1987. 1991

Na empirijskoj je razini objavljen velik broj studija i međunarodnih istraživanja što daju osnovne podatke o tome kako su manjine predstavljene u medijima, a većina se afirmiranih istraživanja o nacionalnim manjinama podudara u dvama glavnim nalazima: prvo, mediji uglavnom ignoriraju takve teme, i drugo, kada im i obrate pažnju, izvještavanje je označeno sljedećim karakteristikama:

1. U negativnom se kontekstu izvještava o neuobičajenim događajima poput tragedija, kriminala, nasilja, ekstremizma ili prijetnji javnom redu i miru.
2. Članovi manjinskih grupa predstavljaju se kao drukčiji, opasni i neracionalni, uz čestu upotrebu predrasuda, pretjerane pridjeve, generalizaciju i stereotipe.
3. Pripadnike manjinske grupe optužuje se da su sami krivi za svoju sudbinu, te da su ujedno nesposobni promijeniti vlastitu stvarnost.
4. Socijalni, ekonomski i politički razvoj koji se odnosi na manjine predstavlja se površno, bez ozbiljnih analiza i pojašnjenja ili konteksta u kojemu se nešto dogodilo.¹⁴

Analiza izvještavanja o nacionalnim manjinama u Srbiji i Crnoj Gori pokazala je da aktualni proces demokratizacije ne dovodi automatski do ravnopravnog tretmana nacionalnih manjina: nedovoljna zastupljenost (kvantitativna i kvalitativna) stvara takvu prosječnu sliku o

¹⁴ Avraham 1993. 1998. Campbell 1995. First 1998. Gans 1979. Jakubowicz 1994. Ross 1998. Van Dijk 1988. 1996. Wolsfeld 1997 (prema Avraham - Wolsfeld - Aburaiya 2000: 118).

pripadnicima neke manjine kakva pojačava prezentaciju da se radi o “drugima” koji ne dijele sve probleme društva i ne sudjeluju u svim aktivnostima. Dominiraju teme iz politike, dok su druga područja zanemarena, čime se čitateljima uskraćuje mogućnost informiranja o raznovrsnim potrebama, aktivnostima i problemima s kojima se susreću pripadnici nacionalnih manjina. (Milošević - Stojić Atanastov 2003).

Vjerojatno najopširnije istraživanje u posljednjih deset godina proveo je, primjenjujući znanstvenu metodu analize sadržaja, Media Diversity Institute iz Londona¹⁵ potkraj 2001. u deset država jugoistočne Europe, uključivši Hrvatsku. Komparativna analiza dnevnih novina pokazala je različitosti, ali i zajedničke odlike izvještavanja o etničkim manjinama. Donosimo samo neke od najvažnijih rezultata:

- Izvještavanje o etničkim manjinama ovisi prije svega o ukupnoj političkoj stabilnosti i kvaliteti međuetničkih odnosa u zemlji.
- Rasprostranjeni, duboko ukorijenjeni stereotipi i predrasude koji utječu na vladajuće razumijevanje većinsko-manjinskih odnosa odražavaju se i na tisak.
- Medijski standardi i novinarska praksa koji otežavaju nepristran tretman različitosti i poticanje tolerancije često su slični. Promjene formata dnevnih novina nameću nove medijske standarde koji utječu i na kvalitetu izvještavanja o manjinama. Na primjer, u usporedbi s “ozbiljnim” dnevnicima tabloidi depolitiziraju izvještavanje, ali i potiču pojednostavnjeno, senzacionalističko i često diskriminativno pisanje. Dok manjinske teme zahtijevaju uviđavniji i tolerantniji tretman različitosti, tabloidi često ne pružaju mogućnost za to (Milivojević 2003).

Analitičari medija koji prate izvještavanje o manjinama posebno proučavaju kršenje etičkih pravila i normi. Najčešći se oblici narušavanja tih načela u praćenju rada i života pripadnika nacionalnih manjina mogu sažeti u četiri grupe.

1. prešućivanje činjenica
2. poticanje predrasuda i stereotipija
3. korištenje politički nekorektna jezika
4. promicanje netolerancije i nesnošljivosti (Vilović 2004: 78).

¹⁵ Snježana Milivojević: *Etničke manjine u štampi jugoistočne Europe*. Media Diversity Institute, London 2003. Studija donosi opširan prikaz analize izvještavanja najtiražnijih dnevnih novina u deset europskih država, među kojima su analizirane i hrvatske dnevne novine *Večernji list* i *Jutarnji list*.

Dok se prva grupa odnosi na namjernu, nevidljivu manipulaciju čitateljima, u ostalim trima riječ je o eklatantnu kršenju etičkih kodeksa. Posebno je pak zanimljivo da manjinske zajednice u takvim situacijama vrlo rijetko reagiraju na novinarske napise ili naslove. Urednik kao da računa na inertnost ili apatiju manjina, dok šteta koju pritom napravi ima dalekosežne posljedice, pogotovo u manjim sredinama, gdje lokalne dnevne novine ili tjednici imaju bitno veći utjecaj nego mediji nacionalne razine.

Najpoznatiji istraživač novinskoga diskursa i izvještavanja o manjinama jest Nizozemac Teun A. Van Dijk, autor deset opsežnih studija s rezultatima dobivenima ponajprije primjenom metode analize sadržaja. U jednom od prvih istraživanja (Van Dijk 1987. 1991), u kojem je analizirao nekoliko tisuća tekstova u nizozemskim dnevnim novinama, ističe kako istraživanja potvrđuju početne pretpostavke, hipoteze, koje najčešće zastupaju i sami čitatelji. Kao dominantne teme u istraživanjima provedenima u Njemačkoj, Nizozemskoj, Engleskoj i Francuskoj pokazale su se kriminalne aktivnosti, kulturne različitosti, nasilje, socijalni problemi i useljavanje, odnosno dominantna medijska slika predočuje manjine kao uzroke problema. Iz perspektive vrijednosne orijentacije novina, Van Dijk tvrdi kako konzervativne novine veći naglasak stavljaju na probleme koje manjine stvaraju, dok se novinari u liberalnima više bave problemima što ih manjine imaju u društvu. S druge strane, važnim smatra istaknuti da se mnoge teme koje su sastavni dio života većine (doprinosi ekonomiji, politici, društvu) ignoriraju kada se izvještava o manjinama iako se ponekad radi o vrlo vrijednim doprinosima društvu u cijelosti.

Van Dijk je dokazao da se manjinama manipulira i u selekciji vijesti, pa se čini kako njihovi predstavnici često nemaju što reći, a zapravo im novinar uopće nije dao priliku, što je prema svim profesionalnim pravilima bio dužan.

U takvim je uvjetima medijski diskurs ne samo izuzetno važan za međuetnički dijalog i komunikaciju, jer su mediji izvor informacija o manjinama za cijelo društvo, nego se od njih očekuje i da pridonesu širem etnopolitičkom konsenzusu javnosti o nacionalnim manjinama i međuetničkoj stvarnosti društva (Hussain 2000: 102).

IZVJEŠTAVANJE U OKVIRIMA

Postojeći novinarski interpretativni okviri utječu na to o kojim će se događajima izvještavati, a atributi događaja određuju koje će interpretativne sheme novinari primijeniti.

Kunczik - Zipfel 1998: 103

Istraživanja medijskog sadržaja počela su primjenom analize sadržaja. To su bili prvi konkretni nalazi na temelju kojih se moglo govoriti o tome kako i o čemu mediji izvještavaju. No, metode analize sadržaja ne otkrivaju proces stvaranja vijesti niti kako se novinari odlučuju o čemu će izvještavati, kojim će temama posvetiti više, a kojima manje pažnje, te kojim će se pristupom koristiti u pisanju članka. Bilo je nužno ustanoviti i kada dolazi do promjene pristupa, što uvjetuje promjenu, te koje su posljedice takvih promjena. Istraživači su relativno kasno, tek u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća predstavili koncept *framinga*, doslovce *uokvirivanja*, a primjerenije hrvatskoj terminologijskoj tradiciji - *kontekstualizacije*. Iako je u nekoliko dosadašnjih prijevoda na hrvatski na sugestiju prevoditelja predstavljen termin *okvir(i)*, *kontekstualizacija* se čini boljim pojmom, ali se u radu koriste i jedan i drugi.

Dakle, taj koncept je plod pokušaja da se objasne promjene novinarskog odabira vijesti, pa bi *frame* označavao interpretativni *okvir*, kognitivni ustroj u svijesti novinara koji olakšava odabir i obradu informacija (Kunczik - Zipfel 1998: 103). On djeluje tako da "odabire i ističe jedna, a prikriva druga obilježja stvarnosti na način koji kazuje dosljednu priču o problemima, njihovim uzrocima, moralnim implikacijama i rješenjima" (Entman 1999, prema Kunczik - Zipfel 1998: 103).

Okvir se može definirati kao središnja organizirajuća ideja sadržaja vijesti koja mu daje kontekst, te selekcijom, naglascima, izbacivanjem i razradom sugerira što je zapravo tema ili o čemu se zapravo radi (prema Severin - Tankard 2001).

Koncept *okvira* u određenoj je mjeri nova paradigma koja zamjenjuje staru paradigmu izučavanja "objektivnosti i pristranosti [*bias*] u medijima". Studije pristranosti usredotočile su se na utvrđivanje je li izvještavanje pozitivno, negativno ili neutralno prema kandidatu, ideji ili instituciji, no čim počnemo razmišljati u kontekstu okvira, stari koncept pristranosti čini se u neku ruku uzak i pojednostavljen" (Severin - Tankard 2001: 278). Kontekstualizacija također može imati mnogo suptilniji i jači utjecaj na publiku nego pristranost. Članovi publike mogu biti sposobni prepoznati tekst koji je pristran u korist nekoga političkoga kandidata, a mnogo će teže otkriti da je neki informativni događaj pakiran kao tip neke priče. Tako Entman (1993) tvrdi da *okviri* imaju četiri funkcije: 1. definiraju probleme; 2. dijagnosticiraju uzroke; 3. donose moralne sudove; te 4. sugeriraju/ predlažu rješenje.

Erving Goffman u djelu *Frame Analysis* (1974) piše: "Svi smo mi klasificirali, organizirali i tumačili svoja životna iskustva ne bismo li u njima pronašli smisao. Interpretativne sheme, tj. okviri osposobljavali su pojedince za lociranje, shvaćanje, identificiranje i označavanje informacija". Njemački komunikolozi Hans Bern Brosius i Peter Eps (1995) odnos novinarskog okvira i događaja preciziraju na sljedeći način: "Postojeći novinarski interpretativni okviri utječu na to o kojim će se događajima izvještavati, a atributi događaja određuju koje će interpretativne sheme novinari primijeniti" (prema Kunczik - Zipfel 1998: 103). Njih dvojica luče četiri mjesta na kojima okviri ulaze u proces odabira vijesti, te utvrđuju:

1. koja će zbivanja novinar shvatiti kao događaj;
2. koji će se aspekti događaja odabrati za izvještaj;
3. u koji će se tematski kontekst staviti događaj;
4. kako će se odrediti informacijska vrijednost događaja.

Robert M. Entman (1991) utvrdio je postojanje okvira na primjeru izvještaja o rušenju korejskoga putničkog aviona od strane sovjetske vojske, odnosno iranskoga putničkog aviona od strane američke vojske. Ustanovio je kako američki mediji oba događaja, unatoč njihovoj sličnosti, prikazuju vrlo različito: rušenje korejskog aviona opisano je kao nehuman čin, a američko rušenje iranskoga kao tragičan slučaj. Brosius i Eps, prema Kuncziku, naglašavaju da u vezi s okvirom tre-

ba razlikovati rutinsko izvještavanje i izvještavanje o neuobičajenim događajima. Dok okvir u normalnim uvjetima djeluje stabilizirajuće na ponudu vijesti, jer se primjenjuju postojani kriteriji odabira, kod posebnih se zbivanja postavljaju novi okviri za temu ili se pak stari modificiraju.

Zbog teme rada nama je, naravno, najvažnija primjena *okvira/konteksta* u izvještavanju o strancima i manjinama. Brosius i Eps ustanovili su kako je vrsta prezentiranih napada na strance u Istočnoj Njemačkoj bila pod utjecajem kakvoće četiri posebno spektakularna napada. Udio prezentiranih podmetnutih požara porastao je nakon dva opisana ključna događaja – pri čemu je također bilo riječi o podmetnutim požarima – s otprilike jedne trećine na 61%, odnosno 73% iako je stvarni udio podmetnutih požara prema statistici kriminaliteta u istom razdoblju pao s 12% na 6%. Sličan učinak autori su ustanovili i u odnosu na mjesto događaja: nakon dva ključna događaja na području bivše Istočne Njemačke, češće se izvještavalo o tamošnjim napadima na strance, a nakon dva dalja ključna događaja u zapadnom dijelu zemlje, težište se premjestilo na napade u tim pokrajinama iako u zbilji nije nastupila promjena odnosa napada na strance u dvama dijelovima nekad podijeljene Njemačke (Kunczik - Zipfel 1998: 105).

Okvire ponekad definiraju oni koji su na vlasti, pogotovo politički snažne osobe, poput karizmatičnih predsjednika država. U SAD je za administracije Ronalda Regana velik broj vijesti iz Latinske Amerike kontekstualiziran/uokviren u pojmu “komunistička prijetnja Sjedinjenim Državama”. Prilike na tom dijelu kontinenta sasvim su se sigurno mogle smjestiti u potpuno drugi kontekst, npr. takav koji bi upućivao na to da su posrijedi zemlje u razvoju koje se suočavaju s mnogim egzistencijalnim problemima, no pretegao je opći okvir koji je oblikovala Reganova vlast (Severin - Tankard 2001: 278).

Istraživanja su pokazala da medijska kontekstualizacija može imati utjecaj na to kako čitatelji, slušatelji i gledatelji interpretiraju neku temu. Tako su Shah i Domke (1995) proveli eksperiment u kojem je jednoj grupi tekst o zdravstvenoj skrbi predstavljen u društvenom okviru, dočim je prva priča s etičnim okvirom naglasila prava i moral povezan sa zdravstvenom skrbi. Društvenim okvirom naglašavali su se troškovi i dobici za društvo, a posredno za pojedince. Rezultati su

pokazali da su pojedinci koji su imali tekst u kojem je zdravstvena skrb predstavljena kroz etički okvir kasnije bili mnogo skloniji interpretirati zdravstvenu skrb kao etičko pitanje nego pojedinci koji su dobili tekst u kojem se o istoj temi govori kroz društveni okvir.

Gill (1987) je ustvrdila kako je tendencija da se o manjinskoj grupi izvještava kroz marginalne medijske okvire veća što se vrijednosti i ciljevi te grupe manje podudaraju s vrijednostima i ciljevima političke i medijske elite. Okviri su zapravo rezultat djelovanja kroz strukture i rutinske postupke novinara i urednika. "Svaki informativni medij stvara različite strukture i rutinske postupke koji su oblikovani tako da selektiraju i konstruiraju vijesti koje će se smatrati zanimljivima i kulturološki prihvatljivima (Avraham *et al.* 2000: 117). Medijske strukture relativno su trajni institucionalni dogovori za prikupljanje informacija. Te medijske rutine zapravo se odnose na novinarsku praksu – rad koji diktira kako novinari konstruiraju članke o incidentima i ostalim događajima. Uredničke odluke u ovom području imaju ključan utjecaj na prikupljanje informacija i konstruiranje novinskih članaka. Urednici, dakle, donose važne odluke koje se odnose i na manjine, na način kako će se kvantitativno i kvalitativno izvještavati o svakoj pojedinoj manjinskoj grupi. Mnoge su studije pokazale da određivanje reporterter pokazuje da određivanje reportertera koji će se trajno baviti nekom grupom ili bilo kojim drugim specifičnim subjektom znatno djeluje na opseg izvještavanja.¹⁶

¹⁶ Avraham 1998. Epstein 1973. Gans 1979 (prema Avraham *et al.* 2000: 119).

KAKO JE ISTRAŽIVANO?

Budući da zasad nema sustavne studije koja bi u dugoročnom periodu analizirala izvještavanje o manjinama, osnovni je cilj identificirati opće trendove u izvještavanju, te ustanoviti kako su manjinske teme i izvještaji predstavljeni na novinskim stranicama. Rezultati ovog rada mogu biti solidna podloga i za izradu dugoročne medijske politike prema nacionalnim manjinama u Hrvatskoj, a predstaviti će se podaci dobiveni primjenom znanstvene metode analize sadržaja u četiri odvojena ciklusa istraživanja.

U prvom ciklusu istraživanja je provedeno kao dio međunarodnog projekta londonskoga Media Diversity Institutea,¹⁷ te je u razdoblju od 1. studenoga 2001. do 1. prosinca 2001. analizirano ukupno 105 članaka u dvama najčitanijim hrvatskim dnevnicima 2001. godine: *Jutarnjem* i *Večernjem listu*.

Druga je faza istraživanja obuhvatila razdoblje od 14. travnja do 14. svibnja 2003. godine, uz znatno proširen broj varijabli, kao samostalno istraživanje unutar znanstvenog projekta *Mediji i društvo* pri Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. U *Jutarnjem listu*, *Slobodnoj Dalmaciji* i *Večernjem listu* analizirano je 88 članaka.

¹⁷ Nevladina organizacija koja se bavi proučavanjem izvještavanja o manjinama, promicanjem tolerancije i prava na različitost. Istraživanje je koordinirala dr. sci. Snježana Milivojević, a sudjelovalo je osam istraživača (iz Hrvatske I. Kanižaj) koji su analizirali sadržaj najčitanijih dnevnih novina u osam država u regiji (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Srbija i Crna Gora, Hrvatska, Mađarska, Makedonija, Rumunjska), te na Kosovu, tj. *Albania*, *Shekulli*, *Dnevni Avaz*, *Nezavisne novine*, *Trud*, *24 časa*, *Vijesti*, *Dan*, *Jutarnji list*, *Večernji list*, *Koha Ditore*, *Bota Sot*, *Nepszabadsag*, *Metro*, *Dnevnik*, *Utrinski Vesnik*, *Adevarul*, *Libertatea*, *Politika* i *Blic*. Rezultati su objavljeni u S. Milivojević: *Media Monitoring Manual*. Media Diversity Institute, London 2003, dostupno i preko web-stranice: www.media-diversity.org

U trećoj fazi iste godine, ali od 7. do 30. studenoga, u tijeku kampa-
nje za parlamentarne izbore, istraživanje je prošireno na pet dnevnika
u Hrvatskoj: *Jutarnji list*, *Večernji list*, *Slobodna Dalmacija*, *Novi list* i
Vjesnik, te je analizirano ukupno 288 članaka.

Četvrta i posljednja faza odnosi se na 2005, od 25. travnja do 22.
svibnja, kada je tekla kampanja za lokalne izbore. Istraživanje je na-
ručio OSCE (OEES), a projekt je realiziran u suradnji sa znanstvenim
projektom *Mediji i društvo* Fakulteta političkih znanosti i Međunarod-
nim centrom za obrazovanje novinara (ICEJ) iz Zagreba. I tada su
se analizirali dnevnik, ali oni koji su najčitaniji u nekim regionalnim
centrima: u Zagrebu *Večernji list*, u Rijeci *Novi list*, *Glas Istre* u Puli,
u Splitu *Slobodna Dalmacija*, u Osijeku *Glas Slavonije*, u Zadru *Za-
darski list*, te *Karlovački list* u Karlovcu. U ovoj je fazi analizirano 119
tekstova.

Jedinica analize u svim je periodima bio jedan novinski članak, a
broj varijabli varirao je od početnih 25 (2001) do 17 (2005); u prvoj je
fazi istraživanje proveo jedan analitičar, dok su u ostalim fazama istra-
živala po dva analitičara.¹⁸

¹⁸ U istraživanjima 2003. godine mr. sci. Berto Šalaj i mr. sci. Igor Kanižaj, Fakultet političkih znanosti, a
2005. Sergej Županić i Sanja Jelić-Županić. Zahvaljujem im se na pomoći i vrijednim sugestijama.

NACIONALNE MANJINE U HRVATSKOJ

Kako su pokazali rezultati popisa 2001, nacionalna struktura hrvatskog stanovništva znatno se promijenila u odnosu na prijašnji popis. S udjelom matične nacije od gotovo 90% Hrvatska se približila stupnju nacionalne homogenosti kakav postoji u nizu društava koja se smatraju jednonacionalnima (Zakošek 2002: 7). Razlozi su smanjenja broja pripadnika nacionalnih manjina u Hrvatskoj, prema tumačenju vlade, među ostalim, u posljedicama rata koji se vodio u Hrvatskoj 1991–1995, te prostornoj raspoređenosti koja pogoduje slabljenju, a s vremenom i kidanju veza unutar nacionalne manjine, ali i seljenju stanovništva u gradove i urbanizaciji koja, smatra vlada, dovodi do slabljenja seoskih zajednica, pucanju veza zasnovanih na autohtonom obliku privređivanja i kidanju veza s manjinskim kulturama.

Tablica 1: Nacionalna struktura stanovništva Hrvatske prema popisima 1981–2001. (%)

NACIONALNOST	1981.	1991.	2001.
Hrvati	75,1	78,1	89,6
Srbi	11,5	12,2	4,5
Muslimani / Bošnjaci	0,5	0,9	0,4
Slovinci	0,6	0,5	0,3
Talijani	0,3	0,4	0,4
Mađari	0,6	0,5	0,3
Jugoslaveni	8,2	2,2	-
Ostale nacionalne manjine	2,2	1,5	1,9
Regionalna pripadnost	0,2	0,9	0,2
Nisu se izjasnili	0,4	1,5	2,0
Nepoznato	1,4	1,3	0,4

Izvor: <http://www.dzs.hr>, prema Zakošek, 2002.

Jedna od posljedica smanjenja broja pripadnika nacionalnih manjina može se pronaći i u migraciji stanovništva, i to ne samo na relaciji selo – grad nego i na interregionalnoj i prekomorskoj razini, posebno za vrijeme i nakon rata. U vladinu se izvješću i viša razina obrazovanja navodi kao razlog koji izaziva bržu socijalnu pokretljivost pripadnika nacionalnih manjina. Trendu su, smatra se, pridonijeli i mješoviti brakovi kao institucija koja podvaja etničku komponentu stanovništva, što je posebno karakteristično za pripadnike srpske nacionalne manjine koji žive u gradovima i područjima nezahvaćenima ratom. Končno, vlada jedan od uzroka vidi i u slabljenju kohezivnih elemenata etniciteta koje zamjenjuje identifikacija s profesionalnom ili socijalnom skupinom ili regionalnom pripadnošću.¹⁹

U Hrvatskoj su nakon donošenja Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina 2002. službeno priznate 22 takve manjine koje se razlikuju brojem pripadnika, tradicijom, položajem i političkim utjecajem. Tri su manjine - Srbi, Bošnjaci i Romi - u specifičnu položaju i imaju veliku važnost za rješenje manjinskih problema u Hrvatskoj. One su još u procesu rješavanja statusnih pitanja svojih pripadnika i izgradnje manjinskih institucija, dok su države matičnog naroda srpske i bošnjačke manjine još u fazi konsolidacije i na početku demokratske tranzicije (Tatalović 2005: 27). Hrvatska se ubraja u rijetke zemlje poput Slovenije i Rumunjske koje pripadnicima nacionalnih manjina osiguravaju ne samo pravo na kulturnu autonomiju nego i zajamčena mjesta u parlamentu, odnosno pravo na političko predstavništvo na svim razinama vlasti. Hrvatska je dugo stvarala demokratske uvjete koji će pogodovati ostvarivanju zapisanih prava; dio tih uvjeta ovisio je o objektivnim okolnostima, ali su bili i posljedica predrasuda, posebno prema nekim manjinama (Tatalović 2005: 31).

Podaci iz popisa stanovništva 2001. pokazuju da se ukupan broj stanovnika Hrvatske u razdoblju 1991–2001. smanjio oko 7,25%, udio pripadnika većinskoga (hrvatskoga) naroda u ukupnom broju stanovništva povećao oko 11,53%, dok se udio pripadnika nacionalnih manjina u ukupnom broj stanovnika smanjio oko 50% i iznosi 7,47 % ili 331.383 stanovnika (Tatalović 2004: 14). Najveću manjinsku zajedni-

¹⁹ Vidi: *Izvješće RH o provođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina*, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb 2004, str. 45 (prema Tatalović 2005).

cu prema etničkoj pripadnosti čine Srbi s 4,54% udjela u ukupnom broju stanovnika, slijede Bošnjaci s 0,5%, Talijani 0,4%, Mađari 0,4%, Albanci 0,3%, Slovenci 0,3%, Česi 0,2%, Romi 0,2%, Crnogorci 0,1%, Slovaci 0,1%, Makedonci 0,1%, Nijemci 0,1%, Rusini 0,1%, te ostali (Ukrajinci, Rusi, Židovi, Poljaci, Rumunji, Bugari, Turci, Austrijanci i Vlasi).

Smanjenje broja pripadnika nacionalnih manjina u odnosu na rezultate popisa 1991. evidentirano je kod Srba – 65%, Crnogoraca – 49%, Slovenaca – 41%, Makedonaca – 32%, Rusina – 28%, Mađara – 25%, Ukrajinaca – 20%, Slovaka – 15%, Talijana – 7%, dok je broj pripadnika porastao kod Roma – 41%, Albanaca 25% i Nijemaca – 10%. U popisu 2001. godine dio Muslimana evidentiranih 1991. godine (43.496 pripadnika) izjasnio se Bošnjacima. Ukupan broj Bošnjaka i Muslimana prema popisu 2001. iznosi 40.529 pripadnika, što je oko 7% smanjenja u odnosu na broj Muslimana evidentiranih 1991. (*Ibid*, 31).

TKO PRIVLAČI PAŽNJU?

Brojnost manjine ne jamči jednaku medijsku predstavljnost.

Interpretacija podataka dobivenih analizom sadržaja započinje pregledom ukupnoga broja tekstova o manjinama u usporedbi s brojem pripadnika nacionalnih manjina u Hrvatskoj. To je vjerodostojan način usporedbe, iako se neki prije odlučuju za prikaz koji manjina ima u ukupnom stanovništvu, a ne u tzv. manjinskoj populaciji. Takav pristup može biti i svojevrsna manipulacija podacima.

Tablica 2: Odnos broja pripadnika manjina i objavljenih tekstova (%)

Nacionalna manjina	Udio u ukupnom broju manjina (%)	Period analize		
		2001. studeni	2003. travanj-svibanj	2003. studeni
Srbi	60,84	42,98	17,1	51,4
Bošnjaci	6,26	0,85	2,6	0,9
Talijani	5,92	3,5	7,9	1,9
Mađari	5,0	1,71	-	-
Albanci	4,55	1,75	2,6	3,7
Romi	2,85	3,5	25	5,6
Makedonci	1,28	-	2,6	0,9
Židovi	0,17	8,77	3,9	2,8
Bugari	0,09	-	-	2,1
Turci	0,09	-	2,3	-
Općenito manjine	-	1,75	18,4	14

Napomena: Podaci se odnose na dvije najčitanije dnevne novine *Jutarnji list* i *Večernji list*. Iz tablice su izdvojene manjine o kojima nije zabilježen ni jedan tekst u dva od tri promatrana razdoblja. Tablica ne uključuje 2005. godinu jer u tom istraživanju nije analiziran *Jutarnji list*, pa se podaci ne mogu komparirati. Izvor za podatke o udjelu manjina u ukupnom broju manjinskih članova je Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr>

Srbi su manjina o kojoj se, kao najbrojnijoj, najviše izvještava, no ovdje se ne radi o proporcionalnoj vezi. Naprotiv, ne može se reći da postoji međuodnos između broja pripadnika manjine i broja objavljenih tekstova iako bi predstavljenost etničkih, kulturnih i religijskih manjina u medijima trebala odražavati njihovu stvarnu predstavljenost u populaciji. Naglašena predstavljenost ili podpredstavljenost određenih grupa u određenim žanrovima treba izbjegavati, jer to neposredno može učvrstiti stereotipove, npr. kada je neka grupa dominantna na zabavnim stranicama, a ostale grupe u crnoj kronici (Ter Wal 2002: 84).

Bošnjaci i Talijani, premda brojni, na stranicama se hrvatskih dnevnih novina rjeđe pojavljuju kao tema tekstova, a Mađari su manjina o kojoj se najmanje izvještava. Očito je da u Hrvatskoj medijska predstavljenost manjine nije izravno povezana s njenim brojčanim udjelom u populaciji, odnosno da brojnost manjine ne jamči jednaku medijsku predstavljenost.

Manjine o kojima se najviše izvještava su Srbi, Romi i Židovi; manjine koje su znatno brojnije od Roma i Židova nisu u medijima predstavljene kao oni. Jedan od glavnih razloga kojim se mogu objasniti ovi podaci nedostatak je inicijative kod manjina s obzirom na to da se čini kako mediji reagiraju na konkretni događaj, pa iz toga slijedi da ona manjina koja se nekim događajima više nametne može očekivati i veću predstavljenost. No, treba pojasniti i specifičnost srpske manjine. U većini tekstova nije se radilo o nekim manjinskim događajima nego o izjavama političara, izvještavanju o suđenjima za zločine iz prošlosti i slično, što treba imati na umu kada se podaci za tu manjinu uspoređuju sa svim ostalim podacima.

Tablica ujedno pokazuje visok postotak tekstova u kojima se govori općenito o manjinama, dakle gdje se ne izvještava o jednoj konkretnoj manjini nego generalno, i to su u najvećem broju članci u kojima se piše o aktivnostima izvršne vlasti, ponajprije vlade, i raznim inicijativama za manjine.

Ovdje je potrebno objasniti širi društveni kontekst analiziranih perioda, pod pretpostavkom da politički događaji znatno utječu na način i kvantitetu izvještavanja o manjinama.

Godina 2001. označila je početak promjena u Hrvatskoj. Samo tri

tjedna nakon parlamentarnih izbora, na kojima je s oko 41% glasova lista SDP-a i HSLS-a zamalo dosegla apsolutnu mandatnu većinu u Zastupničkom domu (usp. Zakošek 2003), a HDZ doživio katastrofalan poraz i postao najjača oporbena stranka, 24. siječnja 2000. održan je i prvi krug predsjedničkih izbora s devetero kandidata; u drugom je krugu 7. veljače Stjepan Mesić pobijedio Dražena Budišu. Novi sastav Sabora i novi predsjednik zagovarali su reforme na svim razinama, što se odrazilo i na politiku vlasti prema nacionalnim manjinama.

U studenome 2001. godine potpredsjednica vlade Željka Antunović u Vojniću je pozvala Srbe da se vrate na Banovinu, ali istodobno i oštro usprotivila zahtjevima vlade SiCG i OESS-a da se Srbima izbjeglim iz Hrvatske omogući povratak stanarskog prava. U političkim priložima novina u tom se mjesecu često pisalo i o Sporazumu o sukcesiji, koji je trebao omogućiti realizaciju stanarskog prava građanima srpske nacionalnosti koji su u ratu izbjegli iz Hrvatske.²⁰ U istom mjesecu mediji su s posebnom pažnjom izvještavali o suđenju Zorani Banić, koja je pravomoćno osuđena na 20 godina zatvora zbog ratnog zločina nad civilnim stanovništvom Škabrnje u studenom 1991, a obilježena je i deseta godišnjica pada Vukovara. Na vanjskopolitičkom planu jedan od važnijih događaja u regiji bili su prvi parlamentarni izbori za građane Kosova.

U travnju i svibnju 2003. u medijima se i dalje govori o međunarodnim pritiscima na Hrvatsku da izbjeglim Srbima vrati stanarska prava, no ključni politički događaj, koji je obilježio to razdoblje, bili su izbori za manjinsku samoupravu. U tijeku su i talijansko-hrvatski pregovori o imovini talijanskih državljana izbjeglih s teritorija Hrvatske nakon kapitulacije Italije 1943. (esula). Premda, novinari često pod istim pojmom podrazumijevaju i optante. Od ostalih se događaja spominje povrat imovine Katoličke crkve, kao i aktivnosti vlade u svrhu uhićenja generala Ante Gotovine, dok oporbeni političari sve češće od predsjednika vlade Ivice Račana traže da objavi datum parlamentarnih izbora.

Studen 2003. u potpunosti je u znaku parlamentarnih izbora, koji

²⁰ Izvještavanje o toj temi povećalo se u iduće dvije godine, a u analiziranim novinama mogli su se pročitati tekstovi u kojima se na samom početku pisalo afirmativno, da bi se u kasnijim fazama istraživanja objavljivali tekstovi u kojima se izbjegle Srbe i posredničke agencije optužuje za preprodaju stanova.

su održani 23. studenoga. U predizbornoj kampanji novine su bile prepune predizbornih obećanja političara građanima, a pamtimo i poziv predsjednika HDZ-a Ive Sanadera Srbima koji su nakon rata otišli iz Hrvatske: “Pozivam Srbe da se vrate” (*Jutarnji list*, 14. studenoga 2003, str. 3). Ministrica Ingrid Antičević Marinović najavila je u Beogradu da će sve optužnice protiv Srba ići na reviziju. I te je godine velik broj novinskih stranica u studenom posvećen sjećanju na žrtve Vukovara. Premijer Ivica Račan uoči izbora posjetio je papu Ivana Pavla II, a na autocesti Zagreb – Karlovac pretučen je pomoćnik ministra Radimira Čačića, Lovre Pejković. Na stranicama vanjske politike dominirale su vijesti o novim terorističkim napadima u Istanbulu.

Iz ovoga je kratkoga ilustrativnog pregleda očito kako se u 2003. radi o dva politički jaka događaja: izborima za manjinsku samoupravu, te parlamentarnim izborima u studenome, a jaki politički događaji dovode do povećana broja tekstova o manjinama.

Indikativan je podatak da je u tjednu nakon parlamentarnih izbora u studenome 2003. objavljeno najviše senzacionalističkih tekstova o manjinama. Podsjetimo se, to je bilo vrijeme sklapanja poslijeizbornih

Tablica 3: Pregled broja objavljenih tekstova o manjinama, prema novinama i periodu (%)

Nacionalna manjina	Period istraživanja i novina									
	2001. studeni		2003. travanj-svibanj			2003. studeni				
	<i>JL</i>	<i>VL</i>	<i>JL</i>	<i>VL</i>	<i>SD</i>	<i>JL</i>	<i>VL</i>	<i>SD</i>	<i>NL</i>	<i>VJ</i>
Srbi	51,7	40	21,7	10	8,3	44,4	58,5	38,6	50,0	48,1
Općenito o manjinama	1,7	2,2	17,4	20	33,3	20,4	7,5	9,1	13,3	9,1
Hrvati BIH	21,7	15,6	6,5	13,3	-	5,6	3,8	13,6	5,0	11,7
Bošnjaci	-	2,2	4,3	-	-	1,9	0	9,1	8,3	7,8
Romi *	3,3	4,4	26,1	23,3	41,7	1,9	9,4	2,3	6,7	3,9
Hrvati IH **	3,4	4,4	8,6	3,3	8,3	1,9	5,7	4,5	1,7	5,2
Albanci	-	-	2,2	3,3	-	3,7	3,8	4,5	3,3	1,3
Židovi	8,3	11,1	2,2	6,7	-	3,7	1,9	4,5	1,7	0
Bugari	-	-	-	-	-	1,9	3,8	2,3	1,7	1,3
Ostalo	6,8	20*	10,9	23,6	-	15	5,6	11,5	8,5	11,6

Legenda: *JL* - *Jutarnji list*, *VL* - *Večernji list*, *SD* - *Slobodna Dalmacija*, *NL* - *Novi list*, *VJ* - *Vjesnik*
 * obuhvaća i izvješće o Romima na Kosovu jer se analiziralo izvješćavanje o manjinama u regiji.

** Hrvati izvan Hrvatske i BiH.

koalicija, a predsjedniku HDZ-a Ivi Sanaderu predsjednik je Stjepan Mesić povjerio mandat za sastavljanje vlade. Cijeli poslijeizborni tjedan političari su se razbacivali ocjenama i stavovima o tome tko s kime bi, a s kime ne bi koalirao. U tome nisu bili oprezniji ni manjinski političari koji su, prema analizama stručnjaka, bili presudni za formiranje vlade i saborske većine. Na kraju je vlada sastavljena bez manjinskih političara kao ministara, a mnoge izjave (koje navodimo u poglavlju o naslovima) zacijelo su utjecale na percepciju čitatelja i stavove o manjinskim predstavnicima, samim tim i općenito o manjinama. U usporedbi s 2003. godinom, u 2001. nije bilo tako dominantnih političkih tema povezanih s manjinama. Bio je to jedan sasvim prosječan mjesec, bez većih afera, te se izvještavanje primarno odnosilo na suđenje Zorani Banić i stanarska prava izbjeglih Srba.

Tablica 3 sugerira nekoliko zaključaka. Ponajprije se može reći da se u većini dnevnih novina o najbrojnijoj (srpskoj) manjini najviše izvještava: oscilacije po godinama postoje, ali u prosjeku je ta manjina najzastupljenija. Slovenci i Česi, iako su relativno velike manjinske zajednice,²¹ imaju vrlo lošu medijsku zastupljenost govori li se o kvantitativnim obilježjima (ispod 1%). Slučaj predstavljenosti Čeha je specifičan, jer se u samo dva ljetna mjeseca (srpanj i kolovoz) objavi više tekstova o Česima nego u cijeloj godini, samo što su, nažalost, posrijedi uglavnom vijesti iz crne kronike o nesrećama čeških turista. Konkretna objašnjenja za vrlo mali broj tekstova o Slovencima ne postoje. Možda se jednostavno radi o izostanku bilo kakvih aktivnosti te manjine u Hrvatskoj ili o propustu njenih predstavnika da informiraju javnost o događajima i zbivanjima. Jedina manjina koja bilježi trend porasta u sva tri perioda jest albanska, no to je zapravo primjer trenda porasta negativnog izvještavanja s obzirom na to da je najveći broj tekstova objavljen u crnoj kronici i odnosi se na kriminalne aktivnosti.

Iako je u Hrvatskoj samo 576 deklariranih Židova, u ukupnom su broju medijskih objava o manjinama 2001. zauzeli drugo mjesto. Dvije godine kasnije zabilježen je pad u broju tekstova, koji se još povećao prema kraju godine. No, najzanimljiviji su podaci o izrazitom osciliraju izvještavanja o Romima: ta je manjina 2001. bila na 4. mjestu

²¹ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u Hrvatskoj ima 10.510 Čeha i 13.173 Slovenaca. www.dzs.hr.

prema novinskim objavama, u travnju 2003. došlo je velike promjene, pa je o njoj objavljeno najviše tekstova, čak sedam puta više nego dvije godine ranije, ali sedam mjeseci kasnije ponovno je došlo do promjene i objavljeno je četiri puta manje tekstova. Za razliku od Albanaca, koji se izričito spominju u crnoj kronici (uglavnom u negativnu kontekstu), o Romima se sve više izvještava i u drugim rubrikama, odnosno o drugim aspektima i područjima njihova života.

Kako objasniti veliku oscilaciju u izvještavanju o srpskoj i romskoj manjini? Da bismo mogli odgovoriti na to pitanje, nužno je još se jednom osvrnuti na događaje koji su obilježili analizirana razdoblja. U studenome 2001. snažan je naglasak, osim na izborima za manjinske predstavnike i ostvarivanju stanarskog prava, na istraživanjima iz prošlosti i suđenjima za ratne zločine, a takve aktivnosti odnosile su se prije svega na pripadnike srpske manjine. Drugi period istraživanja obuhvatio je izbore za Vijeća manjina, kada se znatno povećao broj općih tekstova o manjinama u kojima se ukazivalo na manjinska prava, a dominira romska manjina, jer su problemi političkog predstavnika ujedno obuhvaćali socijalna pitanja, ali i mnogobrojne kriminalne aktivnosti.

Posljednja faza istraživanja, s parlamentarnim izborima kao glavnom temom, u prvi plan vraća srpsku manjinu, najviše zaslugom političara koji su kao njeni predstavnici uporno isticali najčešće samo političke aspekte problema te manjine, a na ukupan je broj sigurno utjecalo i mnogo tekstova o mogućem ulasku predstavnika srpske manjine u vladu, što je spomenuto. Rezultati istraživanja pokazuju da oni koji se najčešće pojavljuju u tisku - političari, predstavnici međunarodnih i manjinskih organizacija - naglašavaju političku važnost manjinskih pitanja, pa je reakcija novinara očekivana i odluka da o manjinama izvještavaju u političkim rubrikama razumljiva.

Karakteristike analiziranih novina, koje se često opisuju kao polutabloidi, pridonose tome da novinari doslovno prenose izjave i percepciju političara u novinske stupce, pa su tako objavljeni i tekstovi u kojima se manjinski političari međusobno optužuju, ponajprije iz nekih političkih razloga, što će kasnije biti ilustrirano u poglavlju o parlamentarnim izborima 2003. godine.

Postoje li i u drugim državama u regiji slične oscilacije u izvještava-

nju? S obzirom na oskudnu literaturu i istraživanja izvještavanja o manjinama na uzorku većem od godine dana, potpuna je i vjerodostojna komparativna analiza, prema dostupnim izvorima, moguća samo na slučaju Državne zajednice Srbije i Crne Gore. U istraživanju 2001. na građi dvojih najčitanijih dnevnih novina ustanovljeno je da se najviše izvještava o Albancima, pa o Romima i Bošnjacima (Milivojević 2003: 85). Godinu dana kasnije analizirane su iste novine, ali istraživanje su provela dva nova istraživača. I taj je put najviše tekstova objavljeno o Albancima, potom o Bošnjacima i Romima, a o Mađarima kao najbrojnijoj manjini samo 9,1% (Milošević - Stojić Atanasov 2003: 67). Autorice istraživanja tvrde kako rezultati navode na pretpostavku da opseg pisanja o nekoj manjini nije ponajprije određen njenom brojnošću nego uključenosti u konflikte, udjelom političkih stranaka u vlasti ili posebnošću pojedinih manjina, npr. stradanjem Židova u prošlosti, sudbinom Nijemaca poslije II. svjetskog rata ili socijalnom isključenosti Roma (*Ibid*: 67).

U petogodišnjoj analizi izvještavanja o manjinama (1990-1995) u tri vodeće nizozemske dnevne novine - *De Telegraaf*, *De Volksrant*, *De Gelderlander* - Lubbers, Sheepers i Wester nisu došli do podataka na temelju kojih bi mogli tvrditi da postoje stalni trendovi porasta ili smanjenja broja tekstova o nekim manjinama.²² Na temelju analize 7825 tekstova, tvrde kako su u svakom promatranom razdoblju postojale neke specifičnosti i razlozi zbog kojih se o nekoj manjini pisalo više, a već sljedeće godine mnogo manje; oscilacije i promjene su i prema njihovu mišljenju evidentne. Osnovna je razlika u odnosu na iskustva iz naše regije što se u Danskoj najviše pisalo o useljenicima, pa tek onda o nacionalnim manjinama, dok su u zemljama sljednica-ma Jugoslavije problemi imigranata i osoba koje traže azil vrlo rijetko novinske teme. Slično se može reći i za Hrvatsku. Vrlo teško možemo pronaći argumente za tezu da postoje neki vidljivi trendovi porasta ili smanjenja broja tekstova o hrvatskim nacionalnim manjinama.

²² Lubbers M. - Scheepers P. - Wester F: "Ethnic minorities in Dutch newspapers 1990-1995", *Gazette*, Vol. 60(3); 413-431, Sage.

POLITIZIRANA SELEKCIJA

*Novinari i urednici većinu manjinskih tema svrstavaju
i selektiraju kao političke događaje.*

Urednici događaje ponajprije selektiraju prema rubrikama, odlučujući o tome koje će teme plasirati u političku rubriku, a koju u gradске stranice. To je proces koji se odvija prema unaprijed definiranim pravilima, odnosno uputama, a ovisi i o kognitivnom ustroju svakoga novinara, iako su mnogi događaji po naravi stvari unaprijed određeni, pa je malo vjerojatno da će se izvještaj sa sjednice vlade pojaviti na gradskim stranicama ili u crnoj kronici. Nerijetko se pak dogodi da se tekstovi o nekim političarima umjesto na političkim stranicama nađu na gradskim, što može ostaviti mnogo bolji dojam na čitatelja, jer se prema ukorijenjenu mišljenju među novinarima gradske stranice više čitaju od unutrašnje i vanjske politike. Dakle, svrstavanje u rubrike može biti unaprijed određen proces u koji se urednik ne upleće nego dopušta da karakteristika nekog događaja definira i rubriku u kojoj će se izvještavati, ali može i svjesno utjecati na predstavljenost nekih tema ili osoba u rubrikama.

Podaci koji pokazuju koliko je tekstova objavljeno u kojim rubrikama nama su presudno važni i prvi su konkretan dokaz da su manjinske teme politički naglašene. Sljedeća tablica otkriva kako se radi o velikom nerazmjeru između političkih te kulturnih ili zabavnih događaja. U ukupnom broju tekstova najviše oscilira izvještavanje u crnoj kronici, što se može objasniti trajnim promjenama broja kriminalnih događaja o kojima se piše. Najmanje se izvještava o kulturnim događajima i aktivnostima, a mnogi tvrde kako je baš to područje posredstvom kojega se najbolje ostvaruje integracija neke manjine u društvo,

jer su kulturne aktivnosti oslobođene političkih konotacija i uglavnom neopterećene međuetničkim sukobima.

Tablica 4: Pregled broja objavljenih tekstova prema rubrici i periodu (%)

Rubrika	Period analize		
	2001. studen	2003. travanj-svibanj	2003. studen
Unutrašnja politika, Događaji dana, Hrvatska	69,2	69,7	71,7
Vanjska politika	5,2	2,6	0
Kultura	0,87	1,3	1,9
Crna kronika	2,6	13,2	9,3
Zabava	2,63	5,2	0,9
Prilozi	17,5	5,3	7,5
Ostalo	3,1	2,7	8,7
Ukupno	100	100	100

Napomena: podaci se odnose na *Jutarnji list* i *Večernji list*

Manjinske su teme, dakle, u hrvatskim dnevnim novinama dominantno prisutne u političkim rubrikama. Što je uzrok tome? Postoji li nekoliko mogućih razloga?

Novinari i urednici većinu manjinskih tema svrstavaju i selektiraju kao političke događaje, što je u određenom broju slučajeva razumljivo imamo li na umu da se izvještava o istraživanjima prošlosti, suđenjima, izborima za Vijeća manjina, parlamentarnim izborima itd. S druge strane, takav način prezentacije ne potiče istraživanje i izvještavanje o socijalnim, kulturnim i drugim problemima koji su dio svakodnevnog života, a za većinu članova neke nacionalne manjine možda i mnogo važniji.

Drugi je razlog označavanja manjinskih tema kao političkih uvjetovan lošom komunikacijskom strategijom i medijskim nastupima manjinskih predstavnika kao nositelja radnje ili osoba o kojima se piše. To je pogotovo očito u prvom dijelu istraživanja iz 2003, kada su mnogi predstavnici manjina uporno isticali političku dimenziju i često se borili za svoja individualna prava, dok je pozicija manjine kao grupe bila u drugom planu. Nešto slično dogodilo se i sedam mjeseci kasnije u istraživanju iz studenoga 2003. Posljedica naglašavanja političkih izjava i tema su senzacionalistički naslovi, međusobna prepucavanja

i optuživanja manjinskih političara, te manipuliranje manjinama od strane “jakih” stranaka.²³

Glasnogovornici i predstavnici manjina, osim toga, očito ne poznaju dovoljno značajke i način funkcioniranja hrvatskih medija, zbog čega nisu ni u mogućnosti izboriti medijski prostor za sebe, a još manje nametnuti važne manjinske teme na medijski dnevni red, pa zapravo postižu učinak suprotan željenome. Posebno poglavlje za dodatna istraživanja mogao bi biti nedostatak manjinske inicijative, odnosno apsolutna marginalizacija žena kao nositelja uloge: u travnju 2003. objavljeno je 9,4% a u studenome iste godine samo 4,5% tekstova u kojima su kao nositelji uloge predstavljene žene, što svjedoči o dodatnoj marginalizaciji unutar već marginalizirana izvještavanja o ženama. Pitanja i problemi manjina i u samoj su manjinskoj percepciji ostali “muški” problem, a možda bi upravo aktivniji angažman žena kao aktera u socijalnim, kulturnim i gospodarskim područjima i inicijativama osigurao afirmativniji pristup u javnosti.

Mnogo više od “ispolitiziranosti manjinskih tema” treba nas zabrinuti izuzetno mali broj tekstova o kulturnim i socijalnim aktivnostima manjina, dok u rubrici sport u trogodišnjem periodu istraživanja nije objavljen ni jedan tekst. I u analiziranim novinama postoje razlike u izvještavanju koje se mogu iščitati iz tablice 5.

Izvještavanje o manjinama u novinskim rubrikama ima sljedeća obilježja:

- Zajednička karakteristika svih dnevnih novina u analiziranim periodima jest najveći postotak tekstova u dnevno-političkim, te u gradskoj rubrici, u odnosu na ostale rubrike.
- Izvještavanje u crnoj kronici znatno je poraslo u 2003. u odnosu na 2001. godinu. O manjinama u crnoj kronici najviše izvještava *Slobodna Dalmacija*, a najmanje *Vjesnik*; najviše sličnosti u izvještavanju u crnoj kronici uočljivo je u *Večernjem* i *Jutarnjem listu*.
- U tjednim priložima objavljuje se manje tekstova nego u dnevnim rubrikama dnevnih novina.
- Tekstove o manjinama iz drugih tiskanih medija najviše prenosi *Vjesnik*.

²³ Iscrpan pregled takvih tema nalazi se u poglavlju *Parlamentarni izbori 2003. godine*.

- Izvještavanje o manjinama u kulturnoj rubrici najmanje je zastupljeno u *Slobodnoj Dalmaciji*, a najviše u *Večernjem listu*.
- Najviše promjena broja tekstova prema rubrikama u izvještavanju uočeno je u *Slobodnoj Dalmaciji*.

Tablica 5: Pregled rubrika i objavljenih tekstova prema novinama i periodu (%)

Rubrika	Period istraživanja i novina									
	2001. studeni		2003. travanj-sviban			2003. studeni				
	<i>JL</i>	<i>VL</i>	<i>JL</i>	<i>VL</i>	<i>SD</i>	<i>JL</i>	<i>VL</i>	<i>SD</i>	<i>NL</i>	<i>VJ</i>
Događaji dana/Novosti	71,7	73,3	58,7	30	33,3	70,4	50,9	70,5	71,7	59,7
Crna kronika	1,7	4,4	15,2	10	25	9,3	9,4	9,1	10,0	5,2
Unutr.politika/Vanjska politika	1,7	8,9	-	16,7	8,3	5,6	17,0	6,8	1,7	7,8
Politički prilog	23,2	4,4	2,2	10	-	5,6	3,8	4,5	3,3	5,2
Gradske stranice	-	-	15,2	23,3	16,7	1,9	-	6,8	8,3	-
Iz tiska	-	-	-	-	-	-	-	-	1,7	7,8
Naslovna stranica	-	2,2	-	-	-	3,7	-	-	1,7	3,9
Kultura	-	2,2	2,2	-	-	-	3,8	-	1,7	2,6
Komentar - osvrt	-	-	-	3,3	-	-	5,7	-	-	1,3
Prilog revija/zabava	1,7	4,4	4,3	3,3	-	-	5,7	-	-	-
Ostalo	-	-	2,2	-	-	3,8	3,8	2,3	-	6,5

Legenda: *JL* - Jutarnji list, *VL* - Večernji list, *SD* - Slobodna Dalmacija, *NL* - Novi list, *VJ* - Vjesnik

U javnosti je sve više rasprava u stručnim i političkim krugovima u kojima se nerijetko iznosi teza da izvještavanje o manjinama na političkim stranicama nije negativna karakteristika. Naprotiv, mnogi upravo to priželjkuju i drže da se tako manjine najviše afirmiraju u javnosti. Vrlo je upitno stajalište da je za svaku manjinu dobro da se što više piše na političkim stranicama neovisno o tome radi li se o unutrašnjoj ili vanjskoj politici. Smatramo kako je percepcija srpske manjine u javnosti nastala kao posljedica prenamaglašavanja političkih problema, te je još opterećena snažno negativnim konotacijama.²⁴ To je manjina koja se spominjala većinom u negativnom kontekstu kada se izvještavalo o ratu, a percepcija javnosti teško će se promijeniti nastavi li se izvještavati u istim političkim okvirima. Svakodnevni životni

²⁴ Opširnije u poglavlju *Parlamentarni izbori 2003: neprimjerena retorika*.

problemi i kulturne aktivnosti teško će doći do izražaja zbog političke prenapetosti. Za neke druge manjine, koje još nisu dovoljno afirmirane i prepoznate, te žele privući pozornost na sebe, prenapetost političkih problema u političkim rubrikama možda bi imala bolji učinak. Ili, recimo to ovako, teško je čak i zamisliti kakav bi bio utjecaj na javnu percepciju albanske manjine kada bi se ona umjesto isključive dominacije u crnoj kronici odjednom pokazala dominantnom manjinom u kulturi ili zabavnim priložima.

Navedenu tezu o "ispolitiziranom izvještavanju" o manjinama podupiru i potvrđuju podaci o osnovnim temama članaka. Očito je kako se najviše izvještava u političkim rubrikama (događaji dana, unutrašnja politika, vanjska politika), ali za potpun uvid i utvrđivanje trendova bilo je nužno istražiti i zastupljenost tema o kojima se izvještava. To što je u političkim rubrikama objavljeno najviše tekstova ne znači ujedno da su svi tekstovi politički, te bi bilo krajnje pojednostavnjeno, ali i znanstveno neozbiljno cijelu teoriju zasnivati na takvu stavu. Teme nisu rezultat samo percepcije novinara i njegova stava o nekoj temi nego se radi i o izjavama i aktivnostima nositelja uloge – manjinskih političara, predstavnika manjinskih i međunarodnih organizacija, predstavnika vlade i državnih službenika.

Osim rubrika u kojima se izvještava i tema koje su dominantne, još jedna značajka koja opisuje pristup i način izvještavanja jest odnos između novinarskih vrsta-žanrova: izvještajnih (vijest, kratka vijest, izvještaj) i analitičnih (komentar, analiza, intervju, uvodnik, reportaža...), kako prikazuje tablica 6. Izvještajne novinarske forme trebalo bi da budu zasnovane na činjenicama, bez propagiranja vrijednosti, ideologija i komentara, s osnovnim ciljem da se čitatelj informira. Informacija je prvi korak u istraživanju o nekoj temi i stvaranju našeg stava prema nečemu, temeljem novinarskog izvještavanja. Tek pošto smo dobili osnovnu razinu informacija, od novinara se očekuje da ponudi dodatna objašnjenja i poglede posredstvom komentara, analiza, osvрта, uvodnika... To je posebno važno u temama o kojima nemamo dovoljno informacija, gdje postoji mnogo izvora, pa ne znamo na koji da se oslonimo.

Apsolutna dominacija izvještajnih formi može biti i pokazatelj izostanka istraživačkog novinarstva, ali i novinarske pasivnosti (novinarima je lakše napisati vijest ako imaju pouzdane izvore koji im daju

informacije iz dana u dan – poput policije – nego preuzeti inicijativu i uložiti dodatno vrijeme u istraživanje).

Izvištavanje o tako kompleksnoj društvenoj grupi kao što su manjine ne može se temeljiti isključivo na vijestima i izvještajima, ma koliko oni afirmativni bili. Potrebno je objasniti cijeli kontekst u kojem se nešto dogodilo, raščlaniti pozadinu problema, ponuditi moguće rješenje, pružiti nepristranu i poštenu informaciju o bilo kojem vidu problema; od izvištavanja o ratnim zločinima preko suđenja ili aktivnosti za pomirenje do stvaranja ozračja za normalan suživot svih građana.

Tablica 6: Pregled tipa novinskih članaka - žanrova prema novinama i periodu (%)

Tip članka-žanr	Period analize novina									
	2001. studeni		2003. travanj-svibanj			2003. studeni				
	JL	VL	JL	VL	SD	JL	VL	SD	NL	VJ
Kratka vijest	30	55,6	6,5	36,7	8,3	9,3	9,4	15,9	3,3	5,2
Vijest	25	15,6	32,6	30	16,7	24,1	39,6	20,5	25	29,9
Izvištaj	36,7	22,2	50	16,7	66,7	40,7	30,2	34,1	45	35,1
Intervju	-	-	-	6,7	8,3	5,6	5,7	6,8	6,7	6,5
Kratka reportaža	-	-	4,3	6,7	-	5,6	3,8	6,8	6,7	5,2
Reportaža	-	-	4,3	-	-	5,6	-	2,3	3,3	1,3
Komentar	8,3	6,7	2,2	3,3	-	1,9	9,4	4,5	5	3,9
Analiza	-	-	-	-	-	3,7	-	6,8	3,3	9,1
Ostalo	-	-	-	-	-	3,5	1,9	2,3	1,7	2,6
Ukupno izvještajni novinski članci	91,7	93,4	89,1	83,4	91,7	74,1	79,2	70,5	73,3	70,2

Legenda: JL - *Jutarnji list*, VL - *Večernji list*, SD - *Slobodna Dalmacija*, NL - *Novi list*, VJ - *Vjesnik*. U istraživanju 2001. godine za Media Diversity Institute korištena je tipologija koja pod pojmom izvještaj opisuje eng. pojam feature

Podaci navedeni u tablici pokazuju da postoji vrlo visok stupanj podudarnosti u izvištavanju prema žanrovima, pa se može zaključiti:

- Većina analiziranih novina teme o manjinama prezentira kroz izvještajne novinarske žanrove.
- Od 2001. do 2003. uočen je trend promjene u omjeru korištenja izvještajnih i analitičnih žanrova u trima najčitanim dnevnicima (Večernji list, Jutarnji list, Slobodna Dalmacija). Najveće smanjenje broja vijesti i izvještaja, a porast broja komentara, analiza i vijesti zabilježen je u Slobodnoj Dalmaciji.
- U trećoj fazi istraživanja u Vjesniku je objavljeno najviše analiza, a u Večernjem listu najviše komentara.

NASLOVIMA DO VEĆE NAKLADE

Hrvat i Mađar mučili Hrvate i Mađare u Baranji

Jutarnji list, 6. studenoga 2001, str. 4

U procesu proizvodnje dnevnih novina urednici najviše pažnje posvećuju naslovima, jer u svakodnevnom tržišnom nadmetanju pretpostavljaju da oni presuđuju kada se čitatelj odlučuje koju će novinu kupiti. Iako u Hrvatskoj, prema našim informacijama, u posljednjih 15 godina nije objavljeno istraživanje o tome kako čitamo novine, na temelju iskustava u radu sa studentima dopuštamo si subjektivnu ocjenu da većina čitatelja preleti naslove i na temelju njih stvara mišljenje i stav, možda i formira svoje vrijednosti. Informativni naslovi često ne privlače našu pažnju, jer nisu dovoljno primamljivi. Novinari i urednici toga su svjesni, pa često žele stvoriti senzacionalistički naslov, pogotovo procijene li da je šteta minimalna i da je malo vjerojatno da će netko reagirati.

No, treba objasniti kako postoji znatna razlika između novinara i urednika: dok novinari svaki dan provode na terenu, komunicirajući sa svojim izvorima, s građanima koje susreću u radu, te tako upoznaju različite životne situacije, urednici su u redakciji. Oni koncepciju novina osmišljavaju iz znatno drukčijih perspektiva nego novinar te se, prema iskustvu novinara, čini da stvaraju neki imaginarni svijet u kojemu pretvaraju u zbilju ideje koje nisu nastale kao neposredno, aktualno životno iskustvo i reakcija na provjerene činjenice.

Teorija nam govori da svaki naslov - ako se radi o teorijama snažnih medijskih učinaka - potencijalno utječe na čitatelja. Može se pretpostaviti da je u slučaju izvještavanja o manjinama posljedica selekcije i određivanja tema i naslova dalekosežna. Bilo koja društvena skupina

koja se u rijetkim prilikama izbori za medijsku pažnju samo jednim senzacionalističkim naslovom može pretrpjeti veliku štetu. Priklonimo li se takvoj interpretaciji, možemo reći kako se senzacionalističkim naslovima manjine diskriminira. Oštri kritičari teorija medijskih učinaka, koji ne vjeruju u moć medija i njihov utjecaj u formiranju stavova i vrijednosti, skloniji su tvrditi kako su važni ukupni statistički pokazatelji o naslovima, te da pojedinačni primjeri diskriminacije ne mogu poništiti većinu pozitivnih tekstova. No, sjećamo se prije loših primjera naslova nego mnoštva pozitivnih.

Tablica 7: Pregled ukupnog broja tekstova prema tipu naslova i periodu (%)

Tip naslova	Period istraživanja		
	2001. studeni	2003. travanj-svibanj	2003. studeni
Senzacionalistički	27,19	14,5	32,7
Informativan	72,8	78,9	57

Napomena: Podaci se odnose na *Jutarnji list* i *Večernji list*

U svim promatranim periodima najzastupljeniji su informativni naslovi, dok broj senzacionalističkih varira od 14,5 do 32,7%. Vidimo da se u šest mjeseci 2003. broj senzacionalističkih naslova udvostručio, što je utjecalo na pad broja informativnih naslova.

Tablica 8: Pregled rubrika u kojima su objavljeni tekstovi, prema tipu naslova i periodu (%)

Rubrika	Period i tip naslova								
	2001. studeni			2003. travanj-svibanj			2003. studeni		
	inf.	senz.	t.o.	inf.	senz.	t.o.	inf.	senz.	t.o.
Naslovna stranica	100	-	-	-	-	-	50	50	-
Događaji dana – Hrvatska/UP	65,8	34,2	-	80	15	5	68,8	22,9	7,3
Gradske stranice	-	-	-	93,8	-	6,3	50	50	-
Vanjska politika	100	-	-	100	-	-	-	-	-
Kultura	100	-	-	100	-	-	100	-	-
Crna kronika	66,7	33,3	-	46,2	53,8	-	14,3	78,6	-
Društvo zabava	66,7	33,3	-	100	-	-	100	-	-
Prilozi	81,3	18,3	-	-	-	-	-	-	-
Komentari i osvrti	-	-	-	-	-	100	-	33,3	33,3
Politički prilozi	-	-	-	75	25	-	28,6	14,3	57,1

Legenda: inf. - informativan naslov, senz.- senzacionalistički, t.o. - teško je odrediti. Podaci se odnose na *Jutarnji list* i *Večernji list*.

Tablica sugerira kako su naslovi informativniji u kulturnoj rubrici. Izvještavanje je pretežno informativno u rubrici *dogadaji dana* i ostalim političkim rubrikama, ali u svakoj se vidi kako broj senzacionalističkih naslova varira i očito ovisi o kontekstu u kojem se izvještava. Pogledamo li podatke za naslove u rubrici *društvo - zabava*, možemo reći kako je i u njoj riječ uglavnom informativnima. Najveći broj senzacionalističkih objavljen je u *crnoj kronici*, u svim periodima istraživanja, pa se može reći da su manjine najvećoj diskriminaciji izvrgnute upravo ondje.

Tablica 9: Pregled tekstova prema tipu naslova, periodu istraživanja i novinama (%)

Tip naslova	Period analize i novina									
	2001. studeni		2003. travanj-svibanj			2003. studeni				
	JL	VL	JL	VL	SD	JL	VL	SD	NL	VJ
Informativan	71,7	68,9	76,1	83,3	58,3	59,3	54,7	56,8	56,7	66,2
Senzacionalistički	28,3	31,1	17,4	10	41,7	35,2	30,2	27,3	36,7	23,4
Teško je odrediti	-	-	6,5	6,7	-	5,6	13,2	13,6	6,7	10,4
Ostalo	-	-	-	-	-	-	1,9	2,3	-	-

Legenda: JL - Jutarnji list, VL - Večernji list, SD - Slobodna Dalmacija, NL - Novi list, VJ - Vjesnik

U izvještavanju *Jutarnjeg lista* i *Večernjeg lista* postoje općenite sličnosti, a sličan je i tip naslova. U prvoj se fazi radilo o približno sličnim omjerima u odnosu informativni/ senzacionalistički naslovi, u drugoj je fazi porastao broj informativnih i smanjio se senzacionalističkih, a potkraj 2003, u trećoj fazi, primjetno je znatno povećanje broja senzacionalističkih naslova i smanjenje informativnih. Očito se radi o vrlo sličnu pristupu izvještavanju i uređivačkoj politici, pa samim time i o sličnim medijskim proizvodima.

Na osnovi prikazanih podataka može se analizirati i izvještavanje u *Slobodnoj Dalmaciji* u 2003. godini. U tom najčitanijem regionalnom dnevniku, koji pokriva i velik dio dalmatinskog zaleđa, gdje je za rata bila prva linija bojišta, a danas žive prognanici i izbjeglice povratnici, zabilježen je najveći postotak senzacionalističkih naslova – 41,7%. Sedam mjeseci kasnije nije došlo do većih promjena u izvještavanju, jer se postotak informativnih naslova neznatno promijenio. Jedino se primjećuje da se povećao broj naslova u kategoriji t.o. – teško je odrediti, ali to su zapravo svi dvosmisleni naslovi, koji utoliko imaju i neke značajke informativnih naslova, ali one nisu dominantne.

U odnosu na četvrti mjesec u 2003. i 2001. godini, na kraju 2003, općenito gledajući, uočen je povećan broj senzacionalističkih naslova. Ako se zbog metodoloških razloga isključe *Vjesnik i Novi list*, budući da nisu analizirani u prethodnim razdobljima, dobije se prosjek od 30,9% senzacionalističkih naslova, koji se definiraju kao “svi naslovi sadržaj kojih nije u skladu s tekstom ili se njima manjina na bilo koji način omalovažava”. Budući da se radilo o predizbornoj kampanji, dakle o dominantno političkim djelatnostima, realno je očekivati manji broj takvih naslova, jer je u ostalim rubrikama, poput crne kronike, objavljeno manje tekstova nego prije, a upravo su u toj rubrici senzacionalistički naslovi bili najčešći. *Vjesnik* je u trećoj fazi istraživanja objavio najviše informativnih i najmanje senzacionalističkih naslova, a *Novi list* (36,7%) i *Jutarnji list* (35,2%) imali su najveći broj senzacionalističkih naslova. Ti su podaci posebno zanimljivi kada se usporede s distribucijom tekstova prema manjinama.

Tablica 10: Pregled tekstova o manjinama prema tipu naslova (%)

Manjina	Period i tip naslova								
	2001. studen			2003. travanj-svibanj			2003. studen		
	inf.	sen.	t.o.	inf.	sen.	t.o.	inf.	sen.	t.o.
Srbi	57,1	42,9	-	64,3	31,3	-	53,2	34,5	10,8
Općenito o manjinama	50	50	-	94,4	5,6	-	76,5	17,6	5,9
Hrvati BiH	90	10	-	60	-	40	73,9	13	13
Bošnjaci	100	-	-	100	-	-	56,3	18,8	1
Romi	50	50	-	75	20,8	4,2	71,4	21,4	7,1
Albanci	-	-	-	50	50	-	44,4	55,6	-
Židovi	60	40	-	100	-	-	50	33,3	16,7
Poljaci	-	-	-	-	-	-	0	100	-
Slovenci	-	-	-	-	-	-	0	100	-
Bugari	-	-	-	-	-	-	16,7	66,7	16,7

Legenda: inf. - informativni naslovi, sen. - senzacionalistički, t.o. - teško je odrediti
Podaci se odnose na *Jutarnji list* i *Večernji list*.

Senzacionalistički naslovi u *Jutarnjem* i *Večernjem listu* prevladavaju kada se izvještava o Albancima, Slovencima i Bugarima, a najviše informativnih objavljeno je kada se pisalo općenito o manjinama, Hrvatima u BiH, te nešto manje o Romima.

Pitali su me kako mislim raditi u diplomaciji kad mi je žena Srпкиnja

Jutarnji list, 20. studenoga 2001, str. 4

O srpskoj se manjini najviše izvještava. Iako dominiraju informativni naslovi, evidentiran je i visok postotak senzacionalističkih, a predstavnici se srpske manjine i najviše citiraju. Političari su toga svjesni i znaju da će svaki put kada se radi o nekom aktualnom događaju novinari zacijelo tražiti i njihove izjave. Novinari (urednici) spremnost političara za davanje izjave često koriste za naslove, jer tako skidaju odgovornost sa sebe; to je najčešći argument kada ih se proziva za senzacionalizam u opremi.

Tri su dominantne teme u izvještavanju o srpskoj manjini u studenom 2001. U kategoriji *izvještavanje o ratnim zločinima* objavljavani su tekstovi o suđenju Z. Banić, koju je zadarski Županijski sud 1995. u odsutnosti osudio na 20 godina zatvora zbog ratnog zločina protiv civila u Škabrnji 18. studenoga 1991. Druga je tema stanarsko pravo Srba koji su u ratu izbjegli iz Hrvatske, a kao posljednju navodimo obljetnicu pada Vukovara.

Tekstovi u kojima se piše o suđenju Zorani Banić objavljeni su na stranicama *događaji dana*, uvijek uz potpunu novinarsku opremu (fotografija, središnje mjesto na stranici, okvir) premda se - misle neki urednici - tema mogla prezentirati i u *crnoj kronici*. Standardni novinarski izvještaji s ročišta bili su opremljeni naslovima tipa: *Muž ministrice Antičević brani Zoranu Banić* (*Jutarnji list*, 20. 11. 2001, naslovna stranica). Muž tadašnje ministrice Ingrid Antičević Marinović poznati je odvjetnik, a Zorana Banić tražila je njegove usluge na vlastitu inicijativu, pa je potpuno irelevantno što je on suprug ministrice, no novinari su naslov na naslovnoj stranici predstavili kao glavni događaj dana. Najavljeni je tekst na drugoj stranici, ali sada s naslovom: *Banićka želi da je brani muž ministrice pravosuđa*. Na samu obljetnicu zločina u Škabrnji, također u *Jutarnjem listu*, objavljen je tekst prisjećanja pod naslovom: *SVJEDOCI ZLOČINA: Ne treba njoj zatvor, nego Škabrnja!* (*Jutarnji list*, 18. 11. 2001, str. 4), dakle krajnje sugestivna formulacija koja u trenutku suđenja ima svrhu potaknuti netrpeljivost umjesto pomirenje.

Pitanje *Treba li Srbima vratiti stanove* (*Jutarnji list*, 20. 11. 2001, str. 10) postavio je u naslovu članka Zdenko Duka, komentator *Jutarnjeg lista*. Naslov je neutralan, a radi se i o relativno uravnoteženu komentaru aktualne teme. U tome su mjesecu mnogi političari nastojali stvoriti dojam da vlada čini sve kako bi ubrzala povratak Srba, prije svega pod pritiskom međunarodne zajednice. Temu je na službenoj razini otvorila potpredsjednica vlade posjetom Banovini: Ž. Antunović pozvala Srbe da se vrate na Banovinu (*Jutarnji list*, 8. 11. 2001, str. 7). Taj je dnevnik prvi počeo pisati o inicijativi i zahtjevima predstavnika međunarodne zajednice, npr. *Izbjegli Srbi traže 50.000 stanova* (*Jutarnji list*, 3. 11. 2001, naslovna stranica priloga *Magazin*). Tjedan dana kasnije potpredsjednica je vlade ponovo komentirala inicijativu, tada u *Večernjem listu*: *Bez povrata stanova Srbima koji su ih samovoljno napustili* (*Večernji list*, 17. 11. 2001, str. 4). Pet dana kasnije još jedan ministar, Radimir Čačić, komentira temu i najavljuje: *Stanovi izbjeglim Srbima ako u njima budu boravili 10 godina* (*Večernji list*, 22. 11. 2001, str. 6). Dva dana potom u Hrvatsku je došlo jugoslavensko izaslanstvo, o čemu se izvijestilo na sljedeći način: *Srbi za hitno rješavanje stanarskih prava izbjeglica* (*Večernji list*, 24. 11. 2001, str. 4). Tema ostaje prisutna u medijima 18 mjeseci, sve do 2003. U svibnju se zahtjevi međunarodne zajednice ponovo aktualiziraju: *Nato traži: Hrvatska mora izbjeglim Srbima vratiti stanarska prava* (*Jutarnji list*, 7. 5. 2003, str. 3). Novinari *Jutarnjeg lista* odlučili su istražiti pozadinu problema o kojemu se sve više izvještava, a rezultat su sljedeći naslovi: *Država obnovi kuće, a izbjegli Srbi ih prodaju za petsto tisuća kuna* (*Jutarnji list*, 17. 4. 2003, str. 8), odnosno: *Obnovljene kuće Srbi prodaju preko susjeda Hrvata* (*Jutarnji list*, 10. 5. 2003, str. 48). Dva vrlo slična teksta kojima se u kratkom razmaku šalje poruka kako većina povratnika želi prodati obnovljene kuće što se financiraju iz državnog proračuna sigurno nisu pomogla onima koji su se odlučili vratiti i zadržati svoje kuće ili možda trenutno nisu u njima, pa ih se poistovjećuje s onima koji zaista preprodaju kuće. Opširnije o svim navedenim primjerima u poglavljima o temama u izvještavanju.

Izjave političara, predstavnika vlasti i manjina neprestano privlače pažnju novinara. U najmanju ruku, često se dogodi da političar ima dobru namjeru, ali se nespretno izrazi o nekom manjinskom proble-

mu, no postoje i izjave političara koji svjesno progovaraju o problemu ili zauzimaju stav. U izvještaju s jednog skupa novinara *Slobodne Dalmacije* pisao je o gostovanju ministra vanjskih poslova Tonina Picule na zagrebačkom Fakultetu političkih znanosti, kada je u jednoj rečenici naveo da se Europska unija boji izbjegličkog vala Srba. Urednik je izvještaj s konferencije opremio sljedećim naslovom: *EU se boji izbjegličkog vala Srba*, što nije bila tema Piculina predavanja niti misao vodi- lja uz pomoću koje je argumentirao svoju tezu (*Slobodna Dalmacija*, 8. 5. 2003, str. 5).

Analitičarima koji detaljnije prate rad ministara sigurno nije pro- makao izvještaj o posjetu vladine delegacije Škabrnji i Benkovcu u trav- nju 2003. Ministar vanjskih poslova Picula i tada se nespretno izrazio, što novinarima nije promaklo: *Picula: Nadam se da nisam razgovarao sa zločincima koji su razorili Škabrnju* (*Jutarnji list*, 26. 4. 2003, str. 6). Kakav dojam možemo stvoriti o ministru Piculi i njegovu stavu prema srpskoj manjini oslanjamo li se samo na naslove, a ne pročitamo cijeli tekst, na temelju samo ova dva slučaja?

Obljetnica pada Vukovara, odnosno *Kolona sjećanja* svake godine u medijskom izvještavanju postaju teme dana – glavni događaj o ko- jem se rade i posebni prilozi, citiraju političari, sudionici rata, brani- telji, ali i predstavnici grada, ponajprije gradonačelnik. Tako je 2001. vukovarski gradonačelnik Vladimir Štengl tjedan dana prije obljetnice poručio: *Srpskoj manjini nema mjesta u koloni sjećanja '91* (*Jutarnji list*, 9. 11. 2001, str. 2). Ipak, da se ne stekne pogrešan dojam, Štengl ne odskaka od standardnog obrasca u koji urednici svrstavaju većinu političara kada komentiraju obljetnice. Samo dva dana prije obljetnice proširile su se informacije o tome tko ide, a tko će i ove godine osta- ti izvan kolone sjećanja: *Mesić ide u Vukovar, i ove godine obljetnica bez Srba* (*Jutarnji list*, 16. 11. 2001, str. 4). Specifičnost obljetnica su i posebni istraživački tekstovi u kojima novinari nastoje otkriti s kojim se problemima susreću povratnici i oni koji su ostali u Vukovaru. I u takvim tekstovima postoje senzacionalistički naslovi, no ovdje kao primjer ističemo jedan afirmativan tekst opremljen informativnim naslovom: *Tek kada se kazne krivci za zločine, suživot može zaživjeti* (*Jutarnji list*, 17. 11. 2001, str. 41).

Tekstova u kojima se narodnost spominje kao ključna činjenica,

bitna da se shvati pozadina nekog slučaja, veoma je malo, a mnogo je više onih u kojima se narodnost ističe radi medijske atraktivnosti. U studenom 2001. jedan od najboljih tekstova u kojemu je bilo presudno važno naglasiti narodnost slučaj je diplomata koji nije mogao dobiti posao, jer mu je žena srpske narodnosti: *Pitali su me kako mislim raditi u diplomaciji kad mi je žena Srпкиnja* (*Jutarnji list*, 20. 11. 2001, str. 4). Tko zna koliko je sve ljudi, pripadnika srpske i svih ostalih manjina, koji su imali slične probleme, a da o njima nitko nikad nije izvijestio. Protokoli i ostale političke vijesti mnogo lakše zauzmu novinski prostor nego konkretni svakodnevni problemi manjina.

U izvještavanju o aktivnostima srpske manjine u studenom 2003. zabilježeno je 34,5% senzacionalističkih naslova: *Srbi više ne mrze HDZ...* dobar je primjer, a objavljen je u *Novom listu* 9. studenoga 2003. na 11. stranici. Nisu rijetke situacije kada novinari izvještaje temelje na negativnim izjavama političara. Tako je 28. studenoga 2003. u *Slobodnoj Dalmaciji*, na 13. stranici, objavljen naslov: *Milan Đukić je patološki lažac*, što je zapravo izjava Vojislava Stanimirovića koji je odgovarao na Đukićeve optužbe da je nekad bio visoki dužnosnik SAO Krajine. Još jasniji primjer objavljen je u *Jutarnjem listu*, istoga dana, na 4. stranici: *Milan Đukić: SDSS je srpska udavača koja nudi brak HDZ-u!* Tipični su to primjeri međusobnog obračuna političara, kada uzimaju dio medijskog prostora za rješavanje osobnih problema, što ne može uroditi rješavanjem manjinskih problema, za što su obojica dobili povjerenje svojih manjinskih glasača. Građani to prepoznaju i na temelju takvih izvještaja zauzimaju stav ne samo o tom političaru nego i o manjini koja se spominje. U tjednu nakon izbora ovakvih je primjera bilo zaista mnogo i svaki je na svoj način specifičan. Jesu li novinari u takvim situacijama pravilno postupili kada su objavljivali takve naslove? Poručuje li se na taj način čitateljima kakvi su političari ili doprinosimo generaliziranju i stvaranju stava prema cijeloj jednoj manjini?

Većina aktivnosti židovske manjine temelji se na kulturnim programima, što se pokazalo kao izuzetno dobra strategija. Radi se o manjini koja ima neizmjereno kulturno bogatstvo, te je i u svijetu poznata po njegovanju i čuvanju tradicionalnih kulturnih vrijednosti, a dokazano je da je u kulturnim rubrikama objavljeno najviše informativnih naslova. Kulturne aktivnosti u pravilu ne nose negativne konotacije, nisu primjeri devijantnoga ili kriminalnoga ponašanja, pa se većina novinarskog izvještavanja temelji na afirmativno-informativnome pristupu. Velik odjek u javnosti u studenom 2001. imalo je predstavljanje knjige *Holokaust u Zagrebu* Ive Goldsteina. Izravno vezano uz tu knjigu objavljeni su sljedeći naslovi: *Zašto smo zaboravili Leu Deutsch* (*Jutarnji list*, 24. 11. 2001, str. 52); *Lea Deutsch nije bila sama* (*Jutarnji list*, 1. 12. 2001, str. 59), a sama promocija popraćena je naslovom: *200 gostiju na promociji knjige o Holokaustu* (*Večernji list*, 6. 11. 2001, str. 2). Najavu otvaranja izložbe *Sinagoga i Zagreb* u *Jutarnjem* je listu pratio naslov *Izložba koja najavljuje povratak sinagoge u Zagreb* (*Jutarnji list*, 10. 11. 2001, str. 52), a u *Večernjem listu - Povijest i budućnost zagrebačke sinagoge* (*Večernji list*, 14. 11. 2001, str. 63). Radi se, dakle, uglavnom o afirmativnim naslovima.

No, da se percepcija novinara mijenja ovisno o aktivnostima manjine pokazuje sukob u Židovskoj općini Zagreb u listopadu 2005, koji je punio stranice i postao jedna od glavnih tema toga mjeseca. Izvještavanje se smirilo onoga trena kada su predstavnici Židovske općine prestali optuživati jedni druge, odnosno ponovo je počinjalo svaki put kada su novinari u intervjuu s nekim akterom tražili komentar događaja. Iako ćemo teško utvrditi kako je ta afera u konačnici utjecala na stavove prema židovskoj manjini, može se pretpostaviti da neki čitatelji tu manjinu više neće percipirati isključivo kao kulturnu i nekonfliktnu zajednicu. Bez obzira na slučaj iz 2005, smatramo da trajno isticanje kulturnih aktivnosti, egzistencijalnih problema, pozitivnih akcija koje pridonose razvoju civilnoga društva pruža dobar temelj za stvaranje pozitivne percepcije bilo koje manjine.

*Hoćemo da nam djeca nauče hrvatski i krenu u školu,
kažu u Capraškoj poljani*

Večernji list, 11. 11. 2001, str. 6

Izvjestavanje o Romima tema je mnogobrojnih europskih istraživanja kojima se žele otkriti stvarni razlozi diskriminacije i podupiranja stereotipa o Romima, koji su možda i najugroženija manjina u regiji (Erjavec, 2001).

Način na koji se izvještava o Romima u srbijanskim tiskanim medijima, tj. ukazivanje na potrebu za poboljšanjem njihova socioekonomskog položaja, te izvještavanje o incidentima žrtve kojih su Romi, stvara sliku o njima kao o društvenoj grupi kojoj je potrebna pomoć (Milošević - Stojić Atanasov 2003). U jednom sličnom istraživanju utvrđeno je da se u Bugarskoj 90% govora mržnje u novinama odnosi na Rome, a 1997. u mađarskim dnevnim novinama objavljeno je 60% tekstova u kojima su Romi predstavljeni kao prijetnja društvu (Erjavec 2003). Ipak, možda je najproblematičnije izvještavanje o Romima u rumunjskim dnevnicima: u tekstovima s temama iz svakodnevnog života dominira kriminal (45%), a akteri su uvijek Romi; golemu većinu svih diskriminirajućih tekstova, kojih je oko četvrtine, govori o Romima (Milivojević 2003).

Podatak koji može iznenaditi manjinske predstavnike jest da se o toj manjini, gledajući naslove, u najčitanijim hrvatskim dnevnim novinama izvještava pozitivnije nego o Srbima. No, budući da se radi o manjini o kojoj javnost, navodno, ima predrasude što mogu uzrokovati negativnu percepciju, mislimo da svaki novi senzacionalistički naslov utvrđuje tu percepciju, a jedini je način da se dugoročno utječe na promjenu znatno veći broj informativnih naslova, te promjena pristupa temi. O Romima je u 2001. objavljeno relativno malo tekstova u odnosu na ostala promatrana razdoblja, a jedan od kvalitetnijih primjera izvještavanja objavljen je u *Večernjem listu* pod naslovom *Romima ruše 25 bespravnih kuća*. U tekstu se govori da se, unatoč obećanjima o legalizaciji sisačkog naselja Capraške poljane, priprema rušenje romskih kuća. Informativan naslov slijedi podnaslov *Hoćemo da nam djeca nauče hrvatski i krenu u školu, kažu u Capraškoj poljani* (*Večernji list*, 11. 11. 2001, str. 6).

Zabilježeno je nekoliko vrlo dobrih tekstova o Romima koje su urednici opremili naslovima što su moguću pozitivnu poruku čitateljima o proslavi jednoga blagdana pretvorili u porugu i ismijavanje. Kako drukčije opisati tekst u kojem novinar izvještava o proslavi blagdana sv. Jurja – Đurđevdana – i opisuje romske običaje, a urednik odredi naslov *Romi se za Đurđevdan kupaju u cvijeću i lupaju koprivama* (*Jutarnji list*, 7. 5. 2003, str. 23).

EDERLEZI Romi proslavili blagdan sv. Jurja ukrašavanjem domova, te uz ples, pjesmu i janjetinu

Romi se za Đurđevdan kupaju u cvijeću i lupaju koprivama

Pitu

Kupanjem u jezerima i potocima te cjelodnevnom zabavom i obilaskom rodbine zagrebački Romi jučer su proslavili svoj najveći blagdan Đurđevdan ili Ederlezi.

Povijest proslavljanja Đurđevdana je stara više od 500 godina, a odnosi se na pozdrav dolasku toplijeg vremena. Posebno sveto Đurđevdan se jučer slavio u obitelji predsjednika Ujge Roma Hrvatske, Nussteta Seferovića.

Darovi za najmlađe

I dan smo započeli kupanjem na Šoderici i udaranjem koprivom po leđima muškaraca. Taj čin simbolizira buđenje nakon zimskog odmora, a večer prije velikoga romskog blagdana djeca se kupaju u vodi sa cvijećem kako bi bila zdrava i lijepa

Udaranje muškaraca koprivom po leđima simbolizira buđenje nakon zimskog odmora, a večer prije velikoga romskog blagdana djeca se kupaju u vodi sa cvijećem kako bi bila zdrava i lijepa

traje da je više - svima koji ne znaju objasnio je domaćin. Alkohol, kao i tradicionalna romska glazba s nogu su ubrzo digli sve okupljene, tako da se za čas i zaplesalo. Što je noć odmicala, atmosfera je postajala sve življa. Tako smo mi Romi, veselili i puni života. Znamo da nas mnogi gledaju ispod oka, ali da samo jednom dođu vidjeti i iskusti život s nama, promijenili bi mišljenje - poručili su Seferović. Nekoliko kromenja su Đurđevdan proslavili Romi koji žive u neuglednim kućicama naselja Struge na Žitnjaku. Darove za najmlađe članove njihovih obitelji donijeli su članovi udruge "Romane droma". Ispred kuće obitelji Aziza Boškovića, u kojoj ima jedanaestero djece, bez obzira na slabe materijalne mogućnosti, vrtjelo se jaugo, koje su Azizovi malikari okretali uz pjesmu i igru.

Četverodnevno slavlje

U naselju živi 82 djece, od kojih mali broj ide u školu. Za Ederlezi smo donijeli svakom djetetu slatkiše i bajgi-jenski pribor, a školci su dobili i knjigu "Zub zubić" - rekli su članovi Udruge Romane droma, pokretači projekta socijalizacije Roma pod nazivom "Bo-gatimo se različitostima". Ederlezi se slavi po četiri dana uz romsku glazbu i jela, a sam blagdan pada na jučerajšnji dan. Uvečer prije Ederlezija djeca se okupaju u vodi sa cvijećem kako bi, prema običajima, bila lijepa, zdrava i ve-dra. Ujutro muškarci nose cvijeće na groblje, dok žene pripremaju obiteljski ručak. Jaugo je, pričaju Romi, vrlo bi-tno za blagdan i peče se u svakoj kući. Četvrti, posljednji dan je posvećen tra-vi i bitno je proslaviti ga na otvorenom.

Kao dobar primjer naslova navodimo članak u *Večernjem listu* (12. 5. 2003, str. 18) pod naslovom *Dobio sam otkaz jer sam romske nacionalnosti!* U jednom posve konkretnu primjeru iz života novinari su dali prostor radniku koji je navodno nepravedno otpušten, jer je Rom. Ako se pokazalo da to možda i nije istina, dobro je da se na taj način senzibilizira javnost, što je u ovom slučaju bila osnovna zadaća novinara. Tek kada se javno progovori o nekom problemu, državne institucije i sindikati mogu krenuti u istragu i djelovati.

U posebnom poglavlju opisat ćemo izvještavanje o manjinama u

crnoj kronici, a ovdje samo kao primjer prikazujemo dva naslova: *Silovao Romkinju u osobnom automobilu* (*Jutarnji list*, 6. 5. 2003, str. 44), te *Pijani Romi 'okupirali' kafić i napali novinare* (*Jutarnji list*, 11. 5. 2003, str. 7).

Sljedeći primjeri potvrda su teze da je najbolji način integracije neke manjine u društvo naglasak na kulturnim aktivnostima. Otprije nekoliko godina, od 2000, u Hrvatskoj svakih nekoliko mjeseci gostuje romski ansambl *Kočani* iz Makedonije. Iako se ne radi o predstavnicima manjine koji žive u Hrvatskoj, građani će takve teme vjerojatno percipirati kao aktivnosti članova Roma u Hrvatskoj, pa smo odlučili u analizu uvrstiti i takav tip tekstova. Koncerti se održavaju u zagrebačkoj Tvornici, a privlače mnogobrojne poklonike ovakve glazbe koji ispunje veliku dvoranu. Radi se o "prvoklasnom glazbenom doživljaju za koji je zaslužna jedna od najcjenjenijih postava u svijetu". Izvještaji s takvih događaja uvijek su pozitivno intonirani, a tekstove najavljuju naslovi tipa *Romska atrakcija u Hrvatskoj* (*Jutarnji list*, 25. 4. 2003, str. 24). Izvještaj *Novog lista* o jednom posve drugom koncertu, sedam mjeseci kasnije u dvorani Vatroslav Lisinski, bio je još afirmativniji: *Glazba podvučena srcem!* (*Novi list*, 30. 11. 2003, str. 15). Favorizirajući naslov objavljen je i u *Večernjem listu* nakon još jednog gostovanja romskog orkestra: *Svirači koji su zasjenili orkestar Gorana Bregovića!* (*Večernji list*, 13. 11. 2003, str. 59).

I predstavnici romskih udruga u nekoliko su navrata uzeli dio medijskog prostora, ali izjave koje su dali vrlo su dvojbene. Veliki nadnaslov *Kasum Cana, jedan od najpoznatijih zagrebačkih Roma* najavljuje sljedeći naslov: *Romi sami smatraju da nisu zreli za politiku!* (*Novi list*, 11. 11. 2003, str. 16) U istoj tiskovini objavljena je afirmativna reportaža o životu Roma, ali bez nadnaslova, naslova i podnaslova koji bi naglašavali da je riječ o njima nego se to može uočiti tek u tekstu; naslov glasi: *Ne želimo živjeti k'o psi!* (*Novi list*, 30. 11. 2003, str. 2 i 3) i plasiran je u prilog *Primorski list*.

Iako ne možemo tvrditi da je došlo do značajna preokreta, jer svaki negativan primjer djelomično poništi pozitivne aktivnosti manjine, Romi taj put nisu bili toliko diskriminirani preko naslova kao što je bio slučaj u ranijim istraživanjima. Teško je pronaći pravi razlog, jer izvještavanje o njima oscilira od rijetko izuzetno afirmativna do negativna, što pokazuje da ne postoji strategija izvještavanja o ovoj manjini.

Manjine u crnoj kronici izložene su snažnoj generalizaciji.

U crnoj su kronici novinari potpuno dosljedni i vjerni strategiji naglašavanja narodnosti i državljanstva premda u većini slučajeva ona nije bitna za neki prekršaj ili kazneno djelo, pogotovo u istrazi, dok još nije dokazana krivnja ako se radi o sudskom procesu.

Od kraja 2003. srpski predstavnici sve češće prozivaju vlast da nije ništa poduzela u rješavanju zločina protiv starijih osoba srpske nacionalnosti na područjima gdje žive srpski povratnici.²⁵ Istodobno, još uvijek nije objavljena analiza o tome u koliko se slučajeva radilo o etnički motiviranu zločinu, kada su žrtve napadnute baš zato što su Srbi, što je presudno za tvrdnju da su posrijedi napadi usmjereni protiv neke manjine. Bez obzira na sporost policije, nije korektno optuživati prije nego što nisu poznati rezultati istrage.

Analiza pokazuje kako postoje manjine o kojima se želi stvoriti posebna percepcija da su, navodno, sklonije kriminalnim aktivnostima, najčešće Bugari, Albanci, Makedonci, Rumunji, Poljaci, Česi i sve više Slovenci. Izuzevši Slovence, radi se o manjinama koje su brojčano najmanje zastupljene u Hrvatskoj, te su za neke izvještaji u crnoj kronici i jedini primjeri predstavljenosti u medijima. Svi izvještaji o Poljacima i Slovencima u studenom 2003. opremljeni su senzacionalističkim naslovima i objavljeni u *crnoj kronici*; slično su opremljeni i tekstovi o Bugarima i Albancima.

Manjine u *crnoj kronici* izložene su snažnoj generalizaciji koja nekad ide tako daleko da se u tekstu uopće ne navode inicijali osobe koja je uhićena, npr. *Makedonca uhitili sa 48,7 grama heroína* (*Večernji list*, 8. 5. 2003, str. 23). Manjine se pogotovo stigmatiziraju kada se radi o teškim kriminalnim djelima ili prometnim nesrećama u kojima stradavaju osobe hrvatske nacionalnosti, kao što je bio slučaj u *Jutarnjem listu*: *Slovenac usmrtio biciklista* (*Jutarnji list*, 10. 11. 2003, str. 45). Ako se o Slovencima najviše izvještava u crnoj kronici kao o odgovornima za velik broj nesreća, ima li svaki čitatelj pravo ustvrditi da su Slovenci najveći ubojice na hrvatskim cestama!?

²⁵ Milorad Pupovac u intervjuu *Slobodnoj Dalmaciji* (26. 11. 2005, str 5, prilog *Magazin*) na novinarstvu tvrdnju kako glasnogovornica policije za palež u srpskom kulturnom društvu *Prosvjeta* kaže da nema međunacionalni karakter odgovara: "To je stalan problem. Policija izbjegava reći da su neki oblici nasilja etnički motivirani".

Urednici, nadalje, svjesno stvaraju naslove u kojima se ističe narodnost onih koji su u drugom planu – u ovom slučaju osoba koje se ilegalno prevozi - a ne onoga koji je počinio prekršaj: *Švercao Srbe i Crnogorce (Slobodna Dalmacija*, 5. 5. 2003, str. 39), ili: *Švercao Albance u Hrvatsku (Jutarnji list*, 3. 5. 2003, str. 42). U izvještaju o stradanju turskoga državljanina koji je prijavljen i legalno radio za jednu tursku tvrtku urednik se odlučio poigrati riječima, pa je napisao: *Turčina ubila čelična košara u kamenolomu (Jutarnji list*, 13. 5. 2003, str. 41). Kada govorimo o izvještavanju o Romima u crnoj kronici, osnovna je značajka u 2003. bila da se o njima izvještava kao o žrtvama nekoga događaja, a ne kao o počiniteljima. Problem je jedino u tome što se te informacije vrlo rijetko provjeravaju. Vijest naslovljena *Silovao Romkinju u osobnom automobilu (Jutarnji list*, 6. 5. 2003, str. 44) završava rečenicom: “neslužbeno doznajemo da se radi o Romima”. Zašto je uopće važno naglasiti da je žrtva Romkinja ako ne postoje indicije da je narodnost bila izravan povod silovanju?

Tjedan dana prije toga događaja u istim novinama opet jedna romska tema: *Pod mostom preminula petomjesečna Romkinja (Jutarnji list*, 27. 4. 2005, str. 6), što je još jedna neprovjerena informacija, jer se u tekstu navodi: “Na mjestu gdje je obitelj prenočila zatekli smo prostor gdje je nedavno paljena vatra, a mještani su nam rekli da tu često borave i spavaju Romi, no jučer više nikoga nije bilo!”

Svakoga ljeta u Hrvatskoj u turističkim gradovima bilježimo napade na strance: *Pretukli Talijana te mu uzeli novac i mobitel (Jutarnji list*, 22. 11. 2003, str. 73). Ne prođe ni nekoliko sati nakon napada na turista, a mediji već objave izjave političara, predstavnika veleposlanstava, u kojima se oštro osuđuje npr. napad na njemačke turiste u Opatiji ili talijanske u Dubrovniku. Je li potrebno u takvim situacijama naglašavati narodnost žrtve? Da, ako je riječ o nacionalno motiviranu napadu, ali ne ako ne postoje indicije za takvu prosudbu nego su vjerojatno napadači nasumce odabrali nepažljivu žrtvu. Da, ako se radi o seriji napada na turiste, pa se onda takvim tekstom želi ukazati na neučinkovitost policije! Dakle, radi se o ozbiljnim i osjetljivim problemima, o ulozi novinara koji se od informatora može lako pretvoriti u tužitelja.

IZVJEŠTAVANJE: DOMINACIJA POLITIČKIH TEMA

Pitanja i problemi manjina i dalje se uglavnom percipiraju kao političko pitanje.

U pregledu osnovnih značajki izvještavanja pokazali smo o kojim se manjinama najviše izvještava, koji se tipovi novinarskih članaka koriste, u kojim rubrikama, te kakvim su naslovima opremljeni tekstovi o manjinama. U poglavlju o rubrikama već se moglo primijetiti kako je najviše tekstova objavljeno u informativno-političkim rubrikama, odnosno crnoj kronici. Podatak upućuje na pretpostavku kako će to presudno utjecati na teme izvještavanja, odnosno kako će najzastupljenije biti političke, a tek onda sve ostale teme, te da će izvještavanje o političkim temama imati najstalniji trend u izvještavanju, bez velikih oscilacija.

Tablica 11: Pregled tekstova prema osnovnoj temi i periodu istraživanja (%)

Osnovna tema članka	Period istraživanja		
	2001. studeni	2003. travanj-svibanj	2003. studeni
Političke teme	87,8	66,7	71,1
Socijalne teme	6	20,5	7,5
Kulturne teme	6	12,8	6,5
Ostalo	0,2	-	14,9
Ukupno	100	100	100

Napomena: Podaci se odnose na *Jutarnji list* i *Večernji list*

Dok broj tekstova sa socijalnim i kulturnim temama oscilira, uočen je stalan trend naglašenosti političkih tema. Moglo se očekivati da se nakon perioda istraživanja o događajima iz prošlosti i ratnih sukoba u regiji 2001. godine s vremenom počne smanjivati broj političkih tema,

ponajprije o srpskoj zajednici, u korist socijalnih inicijativa i programa vlade, ali i angažirana djelovanja manjina i njihovih predstavnika. Ovi podaci pak vode k zaključku da su se intenzivirale političke aktivnosti manjina, a samim time i vladina politika prema njima.

Primjetna promjena postotka kod socijalnih tema (porast sa 6% u 2001. na 25% u travnju 2003) rezultat je pisanja o socijalnim problemima Roma, a porast kulturnih tema u istom periodu urodio je pojačanim kulturnim aktivnostima Židova i Roma. Očito je kako porast aktivnosti na bilo kojem području i kod bilo koje manjine može voditi do porasta medijske predstavljenosti. To je, naime, još jedan pokazatelj da mediji i novinari prije svega reagiraju na neki događaj, odnosno izvještavaju s povodom o temi koju su manjine aktualizirale. Ne postoji dovoljno pouzdan pokazatelj na osnovi kojega bismo mogli tvrditi da se u nekim tekstovima radi o prije svega novinarskoj inicijativi. Mnogo

Tablica 12: Pregled osnovnih tema prema novinama i periodu (apsolutni broj)

Tema	Period analize i novina									
	2001. studeni		2003. travanj-svibanj			2003. studeni				
	JL	VL	JL	VL	SD	JL	VL	SD	NL	VJ
Aktivnosti za pomirenje i istinu – istraga o zločinima	22	9	3	2	5	7	8	3	9	6
Vladina politika prema manjinama	14	14	12	10	4	6	3	1	5	7
Socijalna i egzistencijalna pitanja	1	1	2	1	-	8	5	3	4	9
Kulturne aktivnosti	2	-	4	4	-	3	11	6	8	12
Društvene aktivnosti manjina – pozitivni primjeri	1	3	4	5	1	-	-	1	-	-
Kriminalne aktivnosti	1	2	6	3	3	6	5	4	6	5
Negativni primjeri marginalizacije manjina			4	2	2	3	-	1	1	1
Aktivnosti manjina u drugim državama	14	9	5	1	1	1	5	12	5	10
Vladina politika koja se odnosi na hrvatsku manjinu u drugim državama	1	-	2	3	-	5	5	1	4	8
Ocjene o stanju manjina u Hrvatskoj	-	-	3	1	2	2	-	1	5	1
Parl. izbori (2003/11)	-	-	-	-	-	26	25	24	31	47
Druge političke teme	-	-	-	-	-	13	12	7	11	9
Ostalo	3	8	8	3	-	4	7	4	6	8

više, ovdje je riječ o reakciji na događaj. I u tom segmentu rezultati upućuju na zaključak kako su pitanja i problemi manjina još uvijek povezani s političkim aktivnostima i ostvarivanjem ustavnih prava. Za ostale teme, čini se, ne postoji dovoljno mjesta, osjetljivosti, programa, a očito nedostaje i osoba koje bi bile nositelji nekih novih programa.

RATNI ZLOČINI I AKTIVNOSTI ZA POMIRENJE

Nema suživota s ratnim zločincima koji i dalje slobodno šetaju gradom.

*Dok oni ne budu kažnjeni, krivnja će ostati kolektivna, a to nije
put prema mirnijoj budućnosti...*

Jutarnji list, 8. 11. 2003, str. 38.

Kada je u studenome 2001, u prvoj fazi analize, uočeno kako je najviše tekstova objavljeno o istragama o ratnim zločinima, međunarodni su istraživači - na temelju toga podatka i izostanka otvorena sukoba u društvu - Hrvatsku svrstali među postkonfliktne države (usp. Milivojević 2003). Interpretacija stručnjaka i političara temeljila se na percepciji kako se u Hrvatskoj javnost sve više informira o nepravilnostima i ratnim zločinima koji su otkriveni sa završetkom rata, odnosno mirnom reintegracijom, pa se pretpostavljalo da će i iduća istraživanja potvrditi te navode. No, rezultati u drugoj fazi istraživanja, 18 mjeseci kasnije, pokazali su da se izvještavanje o zločinima promijenilo, i to znatno: pažnja javnosti i medija preusmjerena je na aktivnosti vlade i politiku izvršne vlasti prema manjinama, o ratnim zločinima i suđenjima izvještava se u manjem broju tekstova, dok su u trećoj fazi istraživanja izvještaji o ratnim zločinima ostali u sjeni parlamentarnih izbora i ostalih političkih tema. To je dodatna potvrda teze da se pisanje o manjinama prije svega događa kao reakcija na neki događaj, bez konkretnih novinarskih inicijativa ili ozbiljna istraživačkog novinarstva koja bi trebalo otvoriti mnoge važne manjinske teme.

Suđenje Zorani Banić²⁶ događaj je o kojem se najviše izvještavalo, i to mnogo više u *Jutarnjem* nego u *Večernjem listu*. Pošto je Švicarska

²⁶ Bila je jedna od 18 osoba srpske nacionalnosti koje su 1995. godine nepravomoćnom presudom Županijskog suda u Zadru osuđene na 20-godišnju zatvorsku kaznu. Suđeno im je u odsutnosti, a 1998. godine ta je presuda postala pravomoćna. Nakon dolaska u Hrvatsku Z. Banić je iskoristila zakonsko pravo na obnovu postupka.

izručila osuđenicu, tekst u *Jutarnjem listu* počinje sljedećim uvodom: *Zašto si Šegariće ubila? Sram te bilo! Zvijeri – uši si rezala! Zašto si klala po Škabrnji? – vikali su mještani Škabrnje...* (*Jutarnji list*, 17. 11. 2001, str. 2). Tek na kraju teksta objašnjava se pozadina slučaja i za što je zapravo osuđena, a novinar ne navodi tko je izrekao izjave koje prenosi.²⁷ Na sličan način o tom je događaju izvijestio i *Večernji list*, ali njegovi novinari članak počinju citiranjem osobe, a ne zajedničkim povicima nekoliko ljudi koji su promatrali dolazak Z. Banić. U tekstu se donosi izjava M. Šegarića koji tvrdi da je Zoranu Banić svojim očima gledao kako “kolje civile” - “Devetero braće i sinovaca, sve mi je pobila, smrtnom bi je kaznom trebalo osuditi! Sin je 13 godina imao tada, još ima ožiljak od kundaka – uznemireno je govorio M. Šegarić. Sin Željko rekao je da je s dvije žene iz saniteta zapovjedila da sve civile pokolju u šumi, a posebno Šegariće koje je nazvala krvnicima...” (*Večernji list*, 17. 11. 2001, str. 4). *Jutarnji list* već drugi dan, na obljetnicu pada Škabrnje i Vukovara, na četvrtoj stranici, donosi novi tekst u kojem ponovo ističe svjedočanstva, ali taj put onih koji su ostali u Škabrnji: “Zanimljivo je i svjedočenje Marije Ražov koja tvrdi da je vidjela Zoranu Banić na jednoj od njemačkih televizijskih postaja.

²⁷ Jedna je od značajki izvještavanja o ratnim zločinima u hrvatskim dnevnicima da se takvi tekstovi objavljuju u političkim rubrikama, a ne u crnoj kronici.

Marija je u to vrijeme živjela u Njemačkoj i u TV prilogu snimljenom nakon Oluje, u Srbiji, uz ostalo je čula izjavu Zorane Banić: Vjerujte mi da sam ih dosta poklala, i, vjerujte, nije mi žao" (*Jutarnji list*, 18. 11. 2001, str. 4). Uz još nekoliko izjava pojedinaca tekst nosi naslov: *Svjedoci zločina: Ne treba njoj zatvor, nego Škabrnja!*

Najčitnije dnevne novine nastavljaju pratiti slučaj Banić. Dva dana nakon šokantnih izjava stanovnika Škabrnje priča je dospjela do naslovne stranice zato što će navodno muž tadašnje ministricke pravosuđa Ingrid Antičević Marinović braniti Zoranu Banić. Glavna tema dana, kako je predstavljala *Jutarnji list*, nosi nadnaslov: *Krv-nica iz Škabrnje izabrala branite-*

lja za obnovu procesa, kojemu slijedi naslov: *Muž ministricke Antičević brani Zoranu Banić* (*Jutarnji list*, 20. 11. 2001, str. 1 i 2). Pitanje je kako bi naslov glasio da I. Antičević nije ministrica i zašto je uopće bitno da se radi o njenu suprugu ako je on određen prema službenoj dužnosti, kako se doznaje u tekstu.

U studenom 2001. novine su, među ostalim, pratile i suđenje Jovi Vučićeviću i Predragu Vuletiću koje se zajedno s 12 nedostupnih građana srpske nacionalnosti teretilo za ratni zločin protiv civila. Jedan od tekstova opremljen je naslovom: *Nismo mogli silovati u Vukovaru, jer smo bili u Jugoslaviji* (*Večernji list*, 21. 11. 2001, str. 19). U samo nekoliko članaka izvještavalo se o ubojstvu Marka Vujevića, "kojega je prema informacijama Državnog odvjetništva u Šibeniku 1993. godine izudarao tada 17-godišnji Goran Bura, odjeven u odoru tzv. vojske Srpske krajine..." (*Jutarnji list*, 26. 11. 2001, str. 5).

U 2003. godini došlo je do važne promjene u izvještavanju o aktivnostima za pomirenje i istinu – suđenjima za ratne zločine. U *Jutarnjem listu* i *Večernjem listu* u travnju i svibnju 2003. objavljeno je šest puta manje tekstova nego u 2001. Radi se o relativno mirnu razdoblju

bez velikih suđenja za ratne zločine, a izvještavanje se temeljilo uglavnom na pojedinačnim slučajevima suđenja od kojih ni jedan nije bio posebno istaknut. Tako je u *Jutarnjem listu* objavljen korektan tekst o napadu na Živka Opačića, "čije je ime na popisu više od 20 ljudi srpske nacionalnosti iz Sotina, protiv kojih pravosudna tijela u Vukovaru vode istragu zbog odvođenja tamošnjih Hrvata tijekom srbijanske agresije 1991. godine" (*Jutarnji list*, 7. 5. 2003, str. 45). Novinarka je pred kraj teksta prenijela i izjavu napadnutoga u kojoj ističe: "Ja ništa ne znam i nikoga ne diram, a ako sam kriv, neka mi sudi legalna vlast. Da se za nešto osjećam kriv, ne bih ostao živjeti u Sotinu iz kojega su iselile dvije trećine Srba" (*Ibid*). Tekst je primjereno opremljen, bez isticanja narodnosti, te pruža jedan od dobrih primjera uravnotežena i poštena izvještavanja.

Potpuno suprotan primjer objavljen je u studenome iste godine u *Večernjem listu*. Novinar izvještava sa suđenja Ivanki Savić iz Vukovara, koju optužnica tereti da je između listopada 1991. i travnja 1992. godine u Vukovaru, za agresije i okupacije, počinila ratni zločin protiv civila. Prema optužnici, "prokazivala je Hrvate i druge nesrbe koji su branili grad". Novinar prenosi njenu izjavu iz sudnice: "Kada sam 1992. godine s kćeri i skupinom prognanika iz Vukovara došla u Osijek, trebalo je žrtveno janje, pa sam osuđena kao četnikuša. Znam da je Bog stvorio čovjeka, a ne Hrvata, Srbina ili Slovenca". Urednik je tekst opremio naslovom: *Je li bila 'gospodarica nesrba'?*

Novine su objavile i nekoliko tekstova o podizanju optužnice protiv Milana Babića, kojega je Međunarodni kazneni sud u Haagu teretio za etničko čišćenje. Svi izvještaji o tome dobili su veliki novinski prostor (3/4 novinske stranice) uz vrlo bogatu opremu, svjedočanstva sudionika i svjedoka, te šokantne slike stradalih civila. Ipak, najviše tekstova tih je dana studenoga 2003. posvećeno obustavi kaznenih postupaka za ratni zločin. Prvi put o tome su novinari počeli pisati za posjeta Beogradu tadašnje ministricе pravosuđa Ingrid Antičević Marinović. Kako je istaknuto, istrage su obustavljene zbog premalo dokaza, nakon čega su drugi dan slijedili naslovi: *Sve optužnice protiv Srba za ratne zločine idu na reviziju* (*Večernji list*, 18. 11. 2003, str. 3), ili: *Bajić: Za 249 Srba nismo imali dovoljno dokaza* (*Jutarnji list*, 19. 11. 2003, str. 5). *Novi list* više je od ostalih pisao o otkriću žrtava iz Lore na

mostarskom groblju, a *Slobodna Dalmacija* u tekstu s naslovom *Transport kostiju* o zločinu u Paulinu Dvoru 1991, kada je ubijeno 19 srpskih civila. Za kraj ovog kratkog pregleda navodimo članak koji je objavljen dan uoči obilježavanja pada Vukovara u *Jutarnjem listu*. Autori teksta nepristrano pišu o suđenjima za ratne zločine i suživotu u Vukovaru deset godina poslije pada grada. Tekst pod naslovom: *Tek kada se kazne krivci za zločine, suživot može početi*, završava rečenicom: "Politički čelnici iz lokalne vlasti s obje strane ne zaboravljaju nacionalističku retoriku jer među masom biračkog puka Vukovara to ipak još prolazi".

VLADINA POLITIKA ISTISNULA ŽIVOTNE TEME

Želim Vam u ime vlade reći kako ćete, ako se odlučite na povratak, ovdje biti dobrodošli, ako ste spremni s nama dijeliti dobro i zlo

Večernji list, 8. 11. 2001, str. 4.

Novinari prate rad političara i predstavnika, ponajprije, izvršne vlasti; izjave ministara i ostalih članova vlade, uz izjave manjinskih političara, najviše se citiraju, a u ukupnoj predstavljenosti u medijima daje im se velika pažnja. Zato je bilo važno ustanoviti koje teme oni ističu i drže najvažnijima i zašto. Premda je očita brojčana razlika u tekstovima kroz sva tri razdoblja, pokazalo se da je riječ o vrlo jakim političkim temama koje su u treći plan potisnule druge, po našem mišljenju ništa manje važne - životne teme.

Mjesec i pol dana nakon preuzimanja dužnosti ministrica Ingrid Antičević Marinović predstavlja nacrt Ustavnog zakona o pravima manjina. U intervjuu, koji najavljuje naslov *Pravo na razmjernu zastup-*

POVRATAK Ministar Picula i šef misije UNHCR-a za RH Bajulaye obišli Benkovačko Selo

Picula: Nadam se da nisam razgovarao sa zločincima koji su razorili Škabrnju

BENKOVAC - U Benkovcu nije izvanredno stanje zato što je taj grad posjetio ministar vanjskih poslova, ali je, na žalost, proglašena elementarna nepogoda - rekao je ministar Tonino Picula nakon jučerašnjeg sastanka s benkovačkim gradonačelnikom Brankom Kutijom.

Ministar vanjskih poslova i šef misije UNHCR-a za Hrvatsku Oluseyi Bajulaye najprije su razgovarali s Hrvatima protjeranim iz BiH, a potom sa Srbima koji su se vratili u benkovački kraj.

Povratak nema alternative

Obišli su gradilište u Benkovačkom Selo na kojem bosanski Hrvati grade pedesetak kuća uz Vladinu pomoć, a kuće u kojima su privremeno smješteni prepu-

Ministar vanjskih poslova Tonino Picula posjetio je područje Benkovca ve i povratka, odnosno procesa. Ministar vanjskih poslova ra-

su brojni mještani Biljana Donjih sudjelovali u najvećem zločinu na zadarskom području, onom u Škabrnji, a da pritom nitko od njih nije procesuiran, ministar Picula je rekao:

Nema diskriminacije

- Vjerujem da danas nisam razgovarao sa zločincima jer bi me to duboko ponizilo kao čovjeka. Ministar Picula tome je dodao kako je pronašao način da otvori bolna pitanja sa srpskim povratnicima, kojima je rekao kako vjeruje da će za pet godina sve to biti prošlost. Srpski povratnici izrazili su želju da sudjeluju u procesu normalizacije, prenio je ministar Picula, koji im je uime Vlade rekao da Hrvatska ne želi nikoga diskriminirati, niti im oduzimati privatnu imovinu. Šef misije UNHCR-a u Hrvatskoj Oluseyi Bajulaye obe-

ljenost manjine spušta se sa 8 na 6 posto, zapravo se najmanje govori o manjinama. Do teksta je okvir u kojemu je naslov: Umjesto jednog Srbima 9 zastupnika u Saboru (Večernji list, 17. 11. 2001, str. 5). Tema mjeseca bio je povrat stanova izbjeglim Srbima, što se na prvi pogled doima socijalnim i egzistencijalnim pitanjem, no predstavljeno je kao dominantno političko pitanje koje će novinari pratiti mjesecima. Prvi tekst u 11 mjeseci 2001. objavljen je u ožujku kao naslovnica priloga Magazin s naslovom: Izbjegli Srbi traže 50.000 stanova. Naslovna stranica donosi i dvije izjave predstavnika SR Jugoslavije koji izjavljuju: "Učinit ćemo sve da se tim ljudima vrati stanarsko pravo", odnosno: "Jedino Hrvatska izbjeglimima nije vratila stanove" (Jutarnji list, 3. 11. 2001, str. 26. i 27). Pošto se neko vrijeme nije pisalo o toj temi, 21. studenoga 2001. isti dnevnik objavljuje izjave Lovre Pejkovića, pomoćnika ministra za javne radove, pod naslovom: OESS je neozbiljna organizacija koja paušalnim brojkama zbunjuje javnost. U tekstu Pejković komentira inicijativu srpskog Komesarijata za izbjeglice o stvaranju popisa bivših nositelja stanarskih prava kako bi se "snagom velikih" brojki povratila stanarska prava izbjeglimima iz Hrvatske (Jutarnji list, 21. 11. 2001, str. 5). Dan nakon objave ovoga teksta reagirao je predsjednik Hrvatskoga helsinškog odbora (HHO) Žarko Puhovski koji smatra da vlada, "koristeći termine 'odbjegli Srbi', namjerno diskriminira dio svojih građana i kvalificira ih etnički. Za takve svoje poteze vlada do-

U 2003. u *Jutarnjem listu* i dalje se objavljuje znatno više tekstova o toj temi nego u drugim novinama. Istodobno, porastao je broj senzacionalističkih naslova u kojima se ističu negativni aspekti prodaje obnovljenih kuća: *Država obnovi kuće, a izbjegli Srbi ih prodaju za petsto tisuća kuna* (*Jutarnji list*, 17. 4. 2003, str. 8). U ovom primjeru nekorektna i nepoštena naslova urednik želi poslati poruku nadležnima iznoseći svoje viđenje stvarnosti, a pritom širi krajnje pojedno-

stavnjene generalizacije koje mogu utjecati na percepciju svih srpskih povratnika u Hrvatskoj. Potpuno nebitno za temu, novinar je uz tekst napisao još jednu kraću vijest koju počinje sljedećim riječima: "PU ličko senjska do 1996, kada je stupio na snagu Zakon o općem oprost, podnijela je tisuće kaznenih prijava za oružanu pobunu. Zakonom je većina prijava postala nevažeća, pa je ostalo neutvrđeno tko je Liku u ratu razarao" (*Ibid*, str. 8). Sedmog svibnja na naslovnoj stranici *Jutarnjeg lista* stoji naslov: *Nato zahtijeva: Srbima vratiti stanarska prava – izvještaj posjeta predstavnika NATO-a Zagrebu* (*Jutarnji list*, 7. 5. 2003, str. 1). Tri dana kasnije u *Jutarnjem listu* objavljena je reportaža s naslovom *Obnovljene kuće Srbi prodaju preko susjeda Hrvata* (*Jutarnji list*, 10. 5. 2003, str. 48 i 49). Osim problematična naslova, novinar se u najvećem dijelu teksta služi izjavama Hrvatice koja govori o konkretnim razlozima zbog kojih želi prodati kuću, a koji nemaju nikakve veze s nacionalnom pripadnošću nego sa siromaštvom i stanjem zgrade: "S obnovljenom kućom kojoj nedostaje septička jama, dobila sam ožbukane gole zidove, nešto namještaja i madrac na kojem sada spavam. U ovim godinama ja i moj suprug ne možemo jer nemamo dovoljno novca, sve ovo obnoviti i započeti novi život" (*Ibid*, str. 49).

U idućih se sedam mjeseci tema povratničkih stanova s vremena na vrijeme aktualizirala na novinarskim stranicama. OSCE i dalje ulaže mnoge napore i pritiske na izvršnu vlast da se nastavi povratak izbjeglica. Desetoga studenoga povrat imovine ponovo dopijeva na naslovne stranice, ali kao mogući razlog napada na Lovru Pejčkovića, pomoćnika ministra u Upravi za prognanike, povratnike i izbjeglice pri Ministarstvu javnih radova, obnove i graditeljstva. Napadnut u službenom automobilu na autocesti Zagreb-Karlovac, u izjavi za novinare ustvrdio je kako ne vjeruje da je razlog osveta: "Na naš upit je li možda bio žrtvom napada nekog od povratnika ili prognanika hrvatske ili srpske nacionalnosti, Lovre Pejčković odgovorio nam je kako trenutačno uistinu ne zna razlog napada, no da ne vjeruje da je takvo što posrijedi, jer mu nitko nikad nije prijetio" (*Večernji list*, 10. 11. 2003, str. 3). Na istoj je stranici i izjava ministra Radimira Čačića u kojoj izražava zabrinutost i osuđuje "nasilje kojem je bio izložen Lovre Pejčković, neovisno o tome što se jučer nisu znale okolnosti u kojima je napadnut". Novinari su komentar zatražili i od Milana Đukića, jednog

od predstavnika srpske manjine, iako je policijska istraga tek počela i ne postoji ni jedna indicija o počinitelju, ponajmanje narodnost. No, Đukić, premda je tu informaciju primio od novinarkе koja ga je nazvala (dakle, ne postoji drugi izvor informacije ili neposredna potvrda nekih navoda), spremno izjavljuje: "Proces povrata imovine, obveze države da to riješi, alternativni smještaj, velika obećanja, nezakonita oduzimanja prava na privatnu imovinu - sve to stoji, no siguran sam da odmazdu nad L. Pejkovićem nisu počinili građani srpske nacionalne manjine jer ih hrvatske vlasti nisu toliko razmazile niti su ih njegovale, te probleme nastoje riješiti legalno, pravnim putem" (*Ibid*, str. 3). Izjava je naslovljena: Đukić: *Uvjeren sam da to nisu učinili Srbi*.

Navedeni primjeri ilustriraju glavne značajke diskursa političara, odnosno predstavnika vlasti koji pod utjecajem dnevnih događaja naglašavaju politička pitanja manjina. Ministri i drugi članovi vlade, kao i njihovi zamjenici, vrlo su rijetko govorili o nekim drugim vladinim programima kojima se želi npr. poboljšati kvaliteta života manjina ili spriječiti diskriminacija u zapošljavanju. Naravno, novinari su također često u prilici istaknuti političke probleme, jer su oni medijski interesantniji nego neki konkretni problemi koji su presudni za svakodnevni život manjina. Ako se i izvještava o tim pitanjima, takvi članci gotovo nikad nisu predstavljeni na isti način kao neka politička tema.

SOCIJALA: MANJINAMA JOŠ TEŽE NEGOM VEĆINI

Želio sam uspjeti jer volim školu i učenje, ali sam želio pokazati svima koji tvrde da su Romi i škola 'dva pojma', da i mi možemo biti dobri đaci

Jutarnji list, 7. 11. 2003, str. 71.

U ukupnom broju tekstova, o socijalnim se i egzistencijalnim pitanjima malo izvještavalo, a teško je očekivati integraciju manjina u društvo zanemaruju li se njihovi životni problemi. U teorijskom dijelu je istaknuto kako "većinski" mediji daju naglasak većinskim temama, prema tumačenju nekoliko citiranih teoretičara, a manjinske dobiju prostor jedino ako je riječ o politici ili devijantnim aktivnostima. I ovo istraživanje pokazuje da se manjine i njihovi predstavnici političkim temama mogu mnogo lakše izboriti za prostor u medijima.

Pregled karakterističnih tekstova o ovoj temi počinje jedinim tekstom o Rusima, koji je potrebno istaknuti zato što pokazuje kako novinar može napraviti privlačan informativno-afirmativan tekst bez senzacionalističke opreme iako se ovdje ne radi konkretno o pripadniku ruske manjine nego o državljaninu druge države koji želi postati član manjine u Hrvatskoj. *Rus u Zagrebu smišlja reklame i traži domovnicu*, naslov je reportaže u kojoj George Larsen, profesor i poduzetnik opisuje svoj život u Zagrebu. "Hrvati sigurno ne znaju da im šaljive reklame iz novina i s radija smišlja jedan Rus – smije se George. Sretan sam jer pokrećem pozitivne stvari. Poslovna partnerica Ivana Nikolić i ja zaposlili smo troje ljudi. Redovno primaju plaću. Račune uredno plaćam. Svoju tvrtku doživljam kao mali motorčić koji napravi veliki napredak. U Hrvatskom veleposlanstvu u Moskvi rekli su da sam jedini Rus koji je dulje od zacrtana poslovnog roka ostao u Hrvatskoj. Nikad to nisam požalio!" (*Večernji list*, 11. 11. 2001, str. 26). Pretpostavljamo da je jedan ovakav tekst više napravio za pozitivnu percepciju Rusa u Hrvatskoj nego neka druga politički karakterizirana izjava, jer pruža pozitivan primjer i konkretno svjedočanstvo.

Potpuno suprotni primjer poslovne aktivnosti objavljen je na stranicama *Slobodne Dalmacije*. U tekstu naslovljenu *Škverski proizvodni lanac čuva Bosanac?* govori se o uvozu deficitarne radne snage u Brodosplit, ali se nigdje ne spominje da proizvodni lanac zaista čuva Bosanac nego se urednik zapravo naslovom naslanja na dio izjave Ozrena Matijaševića, dopredsjednika Nezavisnog sindikata, koji se izričito protivi zapošljavanju stranaca: "Deficitarne radnike treba dobro platiti i stimulirati, pa neće nakon školovanja u škveru ići raditi u Italiju i Njemačku, a mi da moramo uvoziti Ukrajinke i Bosance" (*Slobodna Dalmacija*, 14. 11. 2003, str. 17). Sindikalni predstavnik možda ne zna da su građani Bosne i Hercegovine Bosanci, ali i Hercegovci, a posve je sigurno kako je postojao i drugi način, bez navođenja ičije narodnosti ili porijekla, da se istakne problem uvoza radne snage.

U prošlom je poglavlju istaknuto kako dominantnost političkih tema u drugi plan potiskuje svakodnevne probleme manjina, pogotovo srpske i romske. Slijede dva primjera o tome kako novinari mogu ukazati na ozbiljne probleme s kojima se suočavaju predstavnici manjina.

U *Jutarnjem listu* u studenome 2001. objavljen je tekst o Zvonimiru Jurakoviću, diplomatu SFRJ koji je pozvan u Hrvatsku. Članak je objavljen s naslovom *Pitali su me kako mislim raditi u diplomaciji kad mi je žena Srpkinja!*, te podnaslovom: *Hrvatska vlada pozvala me iz Beograda da prekinem radni odnos i onda me odbacila, rekao je Juraković* (*Jutarnji list*, 26. 11. 2001, str. 4). Predsjednik Hr-

vatske Franjo Tuđman pozvao je, naime, 1991. sve Hrvate u savezним tijelima SFRJ da napuste službu i stave se na raspolaganje Hrvatskoj. Prekinuvši radni odnos u Beogradu, Juraković je došao u Zagreb, očekujući poziv iz Ministarstva vanjskih poslova kako bi započeo novi radni odnos, što mu je obećano iz ureda tadašnjeg ministra. Nakon intenzivne prepiske s Ministarstvom pomoćnik ministra pojasnio mu je cijelu situaciju i pitao Jurakovića “kako to zamišlja rad u hrvatskoj diplomaciji kad mu je žena Srpkinja” (*Ibid*, str. 4).

Tjedan dana ranije u *Večernjem listu* objavljen je još jedan primjer ukazivanja na nepravdu učinjenu hrvatskim državljanima. Slavica i Veselin Popović iz Dalja ostali su bez posla za srpske okupacije, a ni nakon mirne reintegracije nisu vraćeni na posao. “Slavica je s posla objavljen 1. srpnja ‘91, a za to je doznala tek sedam godina poslije; Veselin je otkaz dobio ‘92. jer ‘nije ničim učestvovao u rušenju ustaške vlasti’”, navodi se u podnaslovu teksta iznad kojega je naslov: *Povratka na posao obećan nam je s odlaskom OESS-a* (*Večernji list*, 18. 11. 2001, str. 44). “Nitko nije pitao zašto smo dobili otkaz. Valjda nam je to kazna što smo kao Hrvati ostali u Dalju, a nismo pobjegli u Osijek. Kao da nismo dovoljno kažnjeni tim ostankom – ogorčena je Slavica

SUDBINE Zvonimir Juraković, diplomat SFRJ koji je pozvan u RH, bez posla
‘Pitali su me kako mislim raditi u diplomaciji kad mi je žena Srpkinja’

Hrvatska vlada pozvala me iz Beograda da prekinem radni odnos i onda me odbacila, rekao je Juraković

RIJEKA - Zvonimir Juraković, diplomat u SFRJ, jedan od onih koji su se 1991. stavili na raspolaganje Hrvatskoj. Na poziv predsjednika Tuđmana, prekinuo je rad u diplomatskoj službi bivše države. No, tako se samo svrstao u red nezaposlenih i preverenički štiti kuje je HDZ-ova vlast grubo odbacila, ne mareći za egzistenciju i moral. Došavši kući, početkom 2000. Juraković je očekivao rehabilitaciju, no sve se nastavilo odvijati u istom smjeru.

Zadržan elaborat
 Juraković je u diplomaciji, kao kadar tadašnje SR Hrvatske, radio dvadeset godina. Još prije 1991. počeo su i dovičene pripreme za njegovu monovaznjenje na njegovu kontrolu savjetnika u Stuttgartu. No, uslijedio je poziv predsjednika Franje Tuđmana ovisi Hrvatskoj da napuste službu i stave se na raspolaganje RH. U travnju 1991. S profesorom Kazdli-

jom i predsjednikom Ureda ministra vanjskih poslova Damirnom Grušićem dogovoreno je da će ostaviti raditi u Upravi za europske zemlje. Juraković se, kako bi prikupio podatke za elaborat, vratio u Beograd gdje mu se poslužava diplomatski posao i angažiranja s dužnosti konzula SFRJ u Stuttgartu.

Pisao 200 pisama
 U Ministarstvu vanjskih poslova došao ga je iznenadno odgovor, nakon mjesec dana čekanja, da “vile ne zapošljavaju ljude iz bivšeg režima te da potraži posao na drugom mjestu”. Elaborat koji je izradio zadržan je u MUP-u. Pomoćnik ministra lišao tada je, da li poznato situaciju u kojoj se nalazio, uputio Jurakovića “kako to zamišlja rad u hrvatskoj diplomaciji kad mu je žena Srpkinja”. Juraković se 2000. stavio na raspolaganje hrvatskoj vladi.

Opće seipiti dopisivanje s ministrima, piše i potpred-

Zvonimir Juraković

sjednici Vlade Željki Antunović, no jedini odgovor koji je dobio jest: “Prema odluci Vlade RH o zabrani zapošljavanja, za sada ne postoji mogućnost prijama novih zaposlenika”. Uspjeh je naposljetku oko 200-tinjak pisama, obrađujući se dužnosnicima i pripadnicima tadašnje vlasti, ali bez rezultata.

Popović”, navodi se u članku kojim se želi upozoriti na životne probleme mnogih koji dijele sudbinu Popovića.

Najveći broj tekstova o socijalnim i egzistencijalnim temama objavljen je o Romima. Primjeri koje smo analizirali raznovrsni su i odnose se na teme od rušenja bespravnih kuća i zahtjeva sindikata za veće plaće učitelja romske djece preko proslave Đurđevdana do zaštite radničkih prava i svih tema u vezi sa školovanjem. Prvi od nekoliko karakterističnih primjera koje ćemo istaknuti govori o rušenju bespravno sagrađenih kuća u Capraškoj Poljani, što opisuje naslov: *Romima ruše 25 bespravnih kuća*, dok u korektnom podnaslovu stoji: *Hoćemo da nam djeca nauče hrvatski i krenu u školu, kažu u Capraškoj poljani* (*Večernji list*, 11. 11. 2001, str. 6). Takvim pristupom novinar je pomogao rješavanju problema i senzibilizirao javnost za probleme Roma, ali i upozorio kako Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja ne ispunjava obećanje.

U izvještaju s konferencije za novinare Hrvatskog školskog sindikata Preporod, u travnju 2003, HINA (Hrvatska izvještajna novinska agencija) naglašava kako Preporod traži veće plaće za učitelje romske djece zbog rada u otežanim uvjetima. Istaknuto je kako “učenici Romi dolaze u školu bez osnovnih higijenskih i kulturnih navika, odgojno potpuno zapušteni. Neodgovorni su, grubi prema ostaloj djeci, a često i prema učiteljima, naglašeno je na konferenciji Preporoda”. Naslov je glasio: *Preporod traži veće plaće za učitelje romske djece* (*Jutarnji list*, 15. 4. 2003), što je korektna formulacija u odnosu na sadržaj članka.

U već navedenom primjeru iz *Jutarnjeg lista* o romskoj proslavi Đurđevdana novinar donosi kratku reportažu s opisom običaja i načina proslave, u kojoj je očito sudjelovao. Opisujući atmosferu, piše: “Što je noć odmicala, atmosfera je postajala sve življa. – Takvi smo mi Romi, veseli i puni života. Znamo da nas mnogi gledaju ispod oka, ali da samo jednom dođu vidjeti i iskusiti život s nama, promijenili bi mišljenje”. No, urednik se odlučio za podnaslov “Udaranje muškaraca koprivom po leđima simbolizira buđenje nakon zimskog odmora, a večer prije velikog romskog blagdana djeca se kupaju u vodi sa cvijećem kako bi bila zdrava i lijepa”, te naslov: *Romi se za Đurđevdan kupaju u cvijeću i lupaju koprivama* (*Jutarnji list*, 7. 5. 2003, str. 23). Možemo samo nagađati kakav su dojam stekli čitatelji koji nisu pročitali tekst nego samo naslov!

No, postoje i primjeri kada su urednici i novinari pomogli u zaštiti radničkih prava i svojim radom pridonijeli istragama o mogućoj diskriminaciji. Demir Osman optužio je u svibnju 2003. Hrvatsku poštu za diskriminaciju, jer je u pedesetoj godini dobio otkaz zato što je Rom. Tekst je objavljen s naslovom: *Dobio sam otkaz jer sam romske nacionalnosti!* gotovo preko cijele stranice.

“U brodskom romskom naselju nema onog tko ne zna za 21-godišnjeg Čedu Todorovića, jednog od rijetkih Roma koji je završio osnovnu školu i uz to još bio odličan đak”, uvod je u tekst s naslovom: *Administracija zaustavila školovanje odlikaša Roma (Jutarnji list, 7. 11. 2003, str. 71)*. U reportaži se govori o tome kako je kao odlikaš izišao iz osmoljetke, “ali ne svojom krivnjom već zbog administrativnih poteškoća. – Prve razrede osmoljetke završio sam u Sisku, dok sam peti razred pohađao i završio u Njemačkoj.” Čedo se nije mogao upisati u šesti razred osnovne škole, jer nije imao novca za nostrifikaciju diplome, a predstavnici lokalne vlasti nisu željeli pomoći. “Želio sam uspjeti jer volim školu i učenje, ali sam želio pokazati svima koji tvrde da su Romi i škola ‘dva pojma’, da i mi možemo biti dobri đaci” (*Ibid*, str. 71).

Tjedan dana nakon parlamentarnih izbora 2003. *Novi list* je na dvije stranice objavio reportažu iz nelegalno građena naselja u Mihačevoj Dragi, a izravan povod je obećanje Grada Rijeke da će izdvojiti milijun kuna za poboljšanje uvjeta života u nelegalnim naseljima. U tom nase-

SPOROVI Demir Osman optužio Hrvatsku poštu za diskriminaciju

Dobio sam otkaz jer sam romske nacionalnosti!

Otpušten je zbog zbog nesavesna rada, kažu u Pošti, a ne zato što je Rom

Pedestogodišnji Rom Demir Osman je od obijla nove godine nezaposlen. Dobio je otkaz u Hrvatskoj pošti, gdje je radio 16 godina. Tvrdi kako je ponov otkazu bio manji incident na poslu, a pravi je razlog njegova romska nacionalnost. Ostao je tako bez jednog izvora za uzdržavanje porodičane obitelji. To mu je, kaže, teško udarac jer se Romima ionako teško zapošliti, osobito u njegovim godinama. Veli poštar-ki posao i rada se da da ga ponovno raditi. Preko Hrvatskog sindikata pošta pokrenuo je i tužbu protiv Hrvatske pošte.

Na moteru sam 13 godina dostavljao listove, imao sam mnogo padova, pokrenuo sve što se može, a osobito mi je stala kraljeva, pa su me na moj zabavu prebacili u redovnu poštarsku dostavu i obični gradski sektor bez mnogo uspjeha i plaćenja. No, tada je počelo i diskriminiranje. Svakodnevno su mi davali drugi nepoznat sektor, pa mi je trebalo dalje da dostavim. Kada su se raz-

Demir Osmanje kolega u Pošti lako u njoj više ne radi

nosile mirno, tada bi to dali nekome drugom. Pokusao sam se podaliti mještovima u Pošti, ali nisu imali vremena - kaže Demir i dodaje kako je otkaz dobio nakon incidenta s jednim starijima koji mrzi poštare.

Zabijeno je da me su pošta otpustila u središtu. Jednom sam misliti

preporučeno pismo koje primam obavezno mora potpisati, ali nije bilo otvori-va. Kako je pismo bilo bez povratnice, ostao sam ga u sandučiću. On mi je u praznu ruku izlazio. A drugi se dan na mene žalio Pošta. Znam da sam prekršio preporučeno pismo, ali sam preporučio da drugi radim zajedno. Otkaz

verili su mi da ću prije dobi ti radno mjesto - i drugi dan sam je dobio. Niko pri je mene nije zbog toga otpu- stio, čak ni zbog teškog prekr- šaja. Dva sam mi tvrdi sve a sada me bacaju kada sam potpisao svoje adrese. Zna mi je unaka i kći mi je što puta pala razred jer nisam zbog posla imao vremena za nje - optužen je U.Osman.

U Hrvatskoj pošti tvrde kako je sve to čista laž. Otkaz su mu dali zbog više godišnjeg nesavesnog rada, zbog čega je bio više puta opomnian. To je, tvrde, no, kažu, i u pravomoćnom postupku namijenjen na Zakonu o radu i Pravilniku o radu HP-a.

U Udrugi Roma šetnja da se Romima teško zaposliti, pa ih od ukupnog broja u Zagrebu otakon posto ima manje od pet posto!

Zatradili smo od HP-a da ga vrate na posao jer je samobrani otac. Odšli su, pa pripremimo peticiju sedam romskih adresa u Zagrebu - kazala je Ramiza Memeti iz Udruge žena Romkinje “Najboljost”.

Život

Zanimljivosti
Mlada glava za "Zvezde sa Balkana" na Berlinu čeka

Colgate u prijevrat za novi album
odličan 42 pjesme

Antipatički gradski
Mlada glava za "Zvezde sa Balkana" na Berlinu čeka

Blizu Balka prima
Zvezda glava

Revija Grete Gudolj privukla čak i Česica Roja

Administracija zaustavila školovanje odlikaša Roma

Colgate u prijevrat za novi album
odličan 42 pjesme

Antipatički gradski
Mlada glava za "Zvezde sa Balkana" na Berlinu čeka

Blizu Balka prima
Zvezda glava

lju najviše je Roma, koje se u reportaži ni na koji način ne ističe osim ako to nisu istaknuli sami sugovornici. “Muči nas puno toga, a cesta je najveći problem. Spremimo mi djecu u školu, uredimo ih da budu čista, da se ne srame. Što ti to vrijedi kad do škole idu kroz blato. Znaš kakva su djeca, zaigraju se i odmah svih kažu: Vidi prljave Cigane. A tko ne bi bio prljav po ovakvoj cesti.” Reportaža s naslovom *Ne želimo živjeti k'o psi, i mi smo ljudi*, jedan je od primjera kvalitetna, afirmativna i poštena pristupa novinara što, izvještavajući o teškim životnim uvjetima tih ljudi, ujedno proziva vlast i traži odgovore na pitanja kako i kada će se uložiti predviđenih milijun kuna (*Novi list*, 30. 11. 2003, Prilog, str. 2 i 3).

Još jedan pozitivan primjer izvještavanja o Romima odnosi se na izbor Miss Romkinje u svibnju 2003. u pulskom Klubu Uljanik. "Te večeri mnoštvo je Roma i drugih gostiju slavilo romski blagdan Đurđevdan uz romske specijalitete i glazbu riječkog benda... Veliko je slavlje okončano izborom za najljepšu Romkinju Hrvatske" (*Jutarnji list*, 11. 5. 2003, str. 28). Vijest je objavljena u rubrici *Spektakli*, uz fotografiju pobjednice te naslov: *Miss Romkinje Fikreta Januzi* (*Ibid*, str. 28).

U istraživanju smo primijetili samo nekoliko tekstova koji bi se mogli označiti očitim primjerima govora mržnje. Ističemo jedan za koji smatramo da je trebao potaknuti nadležne institucije na reakciju, pogotovo stoga što dolazi od medijski eksponirane osobe. Pjevaču Marku Perkoviću Thompsonu u studenom 2003. zabranjeni su koncerti u Amsterdamu i Rotterdamu zbog navodnog isticanja nacističkih simbola na nekim koncertima u Njemačkoj, na što je reagirala židovska organizacija CIDI. Vrativši se u Hrvatsku, Perković dao je intervju novinaru *Slobodne Dalmacije*, koji je objavljen 25. studenoga 2003. Naslov je: *Thompson: Za sve su krivi Židovi*, a citirana je i njegova izjava koja je eklatantan primjer govora mržnje: "Nemam ništa protiv Židova, ali znamo da ni Isus Krist nije imao ništa protiv njih, pa su ga svejedno razapeli, a kamoli neće mene!" (*Slobodna Dalmacija*, 25. 11. 2003, str. 41).

HRVATSKA MANJINA U DRUGIM DRŽAVAMA

Želio bih da bude što više inicijativa hrvatske vlasti i njih potičem na pomoć, osobito ljudima da se vrate, te u obnovi njihovih kuća

*Nadbiskup zagrebački kardinal Josip Bozanić
u Večernjem listu, 24. 4. 2003, str. 5.*

U prvom istraživanju 2001. godine u istraživačkoj matrici koja je konceptijsko-metodološki oblikovana u Media Diversity Instituteu u Londonu, Hrvati u Bosni i Hercegovini navedeni su kao manjina, odnosno kategorijalno izjednačeni s ostalim manjinskim zajednicama obuhvaćenima projektom. To se, naravno, nikako ne može odnositi na njihov ustavni, pravni, politički ili povijesni položaj u BiH, gdje skupa s Bošnjacima i Srbima imaju status konstitutivnog naroda,

neovisno o statističkom udjelu u stanovništvu. Takva kategorizacija, međutim, odražava percepciju jednoga dijela međunarodne javnosti, uključivši i znanstveno-istraživačke krugove, vjerojatno pod utjecajem činjenice da su Hrvati iz BiH, kao nosioci dvostrukoga državljanstva, uključeni u službene biračke popise u Republici Hrvatskoj, da sudjeluju na izborima u Hrvatskoj, te da ih je službena politika u devedesetima kontinuirano definirala kao dijasporu. Takvu su dojmu neosporno pridonosile i nepromišljene ili politikantstvom motivirane izjave nekih njihovih političkih vođa u kojima su Hrvatsku proglašavali svojom domovinom i matičnom državom. Jednom uspostavljena, takva se kategorizacija Hrvata u BiH morala iz metodoloških razloga zadržati u istraživačkoj matrici i u kasnijim istraživanjima, ali čitatelj svakako treba držati na umu ovu napomenu. Istraživačka je matrica u sva tri perioda obuhvatila i izvještavanje o hrvatskoj manjini u današnjoj DZ Srbije i Crne Gore. Aktivnosti "hrvatske manjine" u Bosni i Hercegovini posebno su analizirane u studenom 2001. U drugom periodu istraživanja bilo je znatno manje tekstova u odnosu na druga dva. U okviru novih događanja oko izmjene Daytonskog sporazuma i položaja Hrvata u BiH može se pretpostaviti kako će dugoročno problemi i aktivnosti Hrvata i njihovih predstavnika u BiH biti razmjerno zastupljeni i u hrvatskom tisku.²⁸

Upravo se o medijima u BiH izvještavalo na samom početku studenog 2001. Pokretanjem FTV-a (Federalne televizije) ugašen je signal HTV-a (Hrvatske televizije) u gotovo čitavoj BiH, što je izazvalo žestok otpor među Hrvatima. Tekst s naslovom *HTV gledaju u istočnom Mostaru* počinje rečenicom: "Pokretanje FTV-a, nove televizije Federacije BiH, u Mostaru je potaknulo ideju da bi valjalo urediti još jedno humano preseljenje: Bošnjake u zapadni, a Hrvate u istočni Mostar, jer se na lijevoj obali Neretve HTV još vidi" (*Jutarnji list*, 3. 11. 2001, str. 34). Marija Topić Crnoja, urednica Informativnog programa te iste "nove" televizije tvrdi: "Psuju nas od Brčkog do Posušja, Federalna televizija je kopile Bošnjaka i Hrvata u Federaciji. Bošnjaci je ne prihvataju jer je ukinut BHT, a Hrvati zbog ukidanja HTV-a, i sebe ne vide u tom programu". Poseban je problem u cijeloj priči jezična služba,

²⁸ Prema anketi koju je objavio bosanskohercegovački internetski dnevnik *Pincom-info*, Hrvate u BiH najviše ugrožavaju njihovi političari, kako smatra 57 posto anketiranih Hrvata (*Jutarnji list*, 8. 12. 2005, str. 2).

odnosno udio hrvatskog jezika i tema vezanih uz Hrvate. "Bošnjaci su u većini u Informativnom programu, a fonetičarka koja vodi službu za jezik i govor je Hrvatica koja je prije radila na HTV-u. Bi li sad Mujo trebao prestati ići na vježbe jer ih vodi Ankica, a da za njega dovedemo Fatu?, kaže Marija Topić Crnoja (*Ibid*, str. 34). *Jutarnji* je tekst zapravo objavio kao reakciju na temu što je dan prije obrađena u *Večernjem listu*, pod naslovom: *Hrvati u BiH šokirani Federalnom TV – program gori nego za komunizma* (*Večernji list*, 2. 11. 2001, str. 15). Dok je *Jutarnji* o problemu izvještavao u kontekstu političkih događaja, *Večernji* veći naglasak stavlja na svjedočanstva gledatelja, premda tekst počinje vrlo jakim uvodom: "Gašenjem programa HTV-a u susjednoj Federaciji BiH gasi se i hrvatski jezik, a Hrvati strepe od postupnog gašenja njihova kulturnog identiteta!" U tekstu se navode i neproverjene informacije koje su predstavljene u uočljivom okviru: "Na Federalnoj TV, prema neslužbeno dostupnim podacima, zaposleno je čak 90 posto Bošnjaka, devet posto Srba i samo jedan posto Hrvata! Na FTV-u, međutim, neslužbeni izvori tvrde kako to nije istina nego 'da je mnogo više Hrvata'. No, koliko ih točno ima, nisu nam otkrili". Takva novinarska tvrdnja može navesti čitatelja na pogrešne zaključke.

Mnogo više nego o televizijskom signalu i informiranju izvještavalo se o konkretnim političkim problemima koji su uvijek polazili sa stajališta kako se Hrvati u BiH mnogo teže mogu izboriti za svoja prava nego Srbi i Bošnjaci. To ističe i Snježana Pavić, komentatorica *Jutarnjeg lista*: "Nikakva hrvatska opcija u Bosni i Hercegovini nije moguća, a da ne uđe u sukob s međunarodnom zajednicom. Oni naprosto ne razumiju što mi hoćemo, rezignirano je nedavno rekao jedan bosanskohercegovački Hrvat, prepričavajući razgovore s međunarodnim diplomatima u BiH." Na kraju komentara ističe: "Mate Boban je u proljeće 1992. godine pozvao Hrvate iz tijela vlasti da odu iz Sarajeva, no 2001. za svoja prava mogu se izboriti samo u Sarajevu, a ne u Grudama i Zagrebu" (*Jutarnji list*, 16. 11. 2001, str. 11).

Novinari su zabilježili i posjet predsjednika Sabora Zlatka Tomčića Sarajevu gdje se susreo s voditeljem misije UN-a u BiH Jacquesom Kleinom te s vrhbosanskim nadbiskupom kardinalom Vinkom Puljićem, ali urednici su te događaje predstavili kao standardni protokol - marginalizirano. U *Večernjem listu* vijest o susretu s Kleinom pre-

nesena je kao agencijska vijest koja ističe kako je Klein, u razgovoru s izaslanstvom Hrvatskog sabora, zatražio “da financijska pomoć vlade Hrvatima u BiH bude transparentnija. Klein je predložio da hrvatska vlada provede inspekciju novca poreznih obveznika iz Hrvatske koji se kao pomoć uplaćuje Hrvatima u BiH” (*Večernji list*, 7. 11. 2001, str. 6).

Hrvate u Bosni i Hercegovini u 2003. godini posjetio je i kardinal Josip Bozanić, nadbiskup zagrebački, koji je nakon s puta u intervjuu *Večernjem listu* izjavio: “Želio bih da bude što više inicijativa hrvatske vlasti i njih potičem na pomoć, osobito ljudima da se vrate, te u obnovi njihovih kuća” (*Večernji list*, 24. 4. 2003, str. 5). Bozanićev posjet BiH komentirali su i vodeći hrvatski novinski komentatori, npr. Darko Pavičić iz *Jutarnjeg lista* riječima: “Kaptol na taj način otvoreno poručuje političkim centrima moći u obje države da Crkva nije nimalo zadovoljna ne samo statusom i rješavanjem pitanja povratka izbjeglica, nego i ljudskim statusom Hrvata i katolika u BiH” (*Jutarnji list*, 26. 4. 2005, str. 13).

O povratku Hrvata u Posavinu govorilo se za prvog neslužbenog posjeta Dubrovniku premijera Republike Srpske Mladena Ivanića u studenom 2001. Iako to nije bio službeni posjet Hrvatskoj, mediji su o njemu izvještavali mnogo više nego o nekim sličnim posjetima drugih visokih dužnosnika. Možda je razlog tome Ivanićeva izjava: “U proračunu RS predviđena su sredstva za projekt povratka Hrvata u Posavinu, u kojem sudjeluju Hrvatska i međunarodna zajednica.” Dio izjave može se iščitati i u naslovu: *Dva milijuna maraka za povratak Hrvata u Posavinu* (*Večernji list*, 26. 11. 2001, str. 6). U jednom od malobrojnih tekstova o Hrvatima u BiH u *Slobodnoj Dalmaciji* izvještava se o posjetu Hrvatskoj visokog predstavnika za BiH Paddyja Ashdowna, kada je potpredsjednik vlade Goran Granić izjavio: “Hrvatska želi do kraja godine riješiti pitanje povratka u cijelosti. Hrvatska želi otkloniti sve prepreke povratku, za rješenje toga pitanja osigurala je 107 milijuna eura. Trenutačno Hrvatska sudjeluje u obnovi kuća za tisuću obitelji u BiH kako bi osigurala njihov povratak”. Granić ocjenjuje da će se do kraja godine pitanje povratka u cijelosti završiti ili će ostati neriješen tek minimalan, zanemariv broj slučajeva” (*Slobodna Dalmacija*, 23. 4. 2003, str. 4). U BiH je, u Banjaluku i Jajce, kao ministar javnih radova putovao i Radimir Čačić u travnju 2003, te se sastao s banjolučkim nadbiskupom Franjom Komaricom. “Tom je prigodom Čačić

istaknuo da ne može biti zadovoljan povratkom Hrvata na banjalučko područje, ali i potvrdio spremnost vlade da nastavi pomagati povratak izbjeglih i prognanih Hrvata iz BiH” (*Jutarnji list*, 15. 4. 2003, str. 4).

Hrvati na Kosovu također su bili predmet novinarskog izvještavanja. U tekstu naslovljenom *Starosjedioci Hrvati nestaju, a dolaze biznismeni* autor piše o situaciji na Kosovu, međunarodnom protektoratu i svakodnevnom životu. Na istoj je stranici objavljen još jedan tekst u kojem se opisuje život u Janjevu, selu tridesetak kilometara od Prištine u kojem je prije 14 godina živjelo 7500 Hrvata. Pod naslovom *Romi i Albanci većina u Janjevu* novinar je napisao kako su sada ondje većina Albanci i Romi, dok su Hrvati, kao i na cijelom Kosovu, manjina (*Večernji list*, 24. 11. 2001, str. 40). O istoj se temi izvještavalo i 17. studenoga 2001, ali sa stručnog aspekta, u intervjuu s prof. dr. sci. Nikolom Glasnovićem, umirovljenim profesorom sociologije na Kosovskom sveučilištu, koji izjavljuje: “O Hrvatima se na Kosovu doslovce nitko ne brine. U povijesti su kosovski Hrvati pomagali i Srbima i Hrvatima, ali većinske etničke zajednice nisu im jednako uzvratile!” (*Večernji list*, 17. 11. 2001, str. 43).

U analizi smo zabilježili i protokolarne posjete izaslanstva Hrvatskoga građanskoga društva Crne Gore zagrebačkom dogradonačelniku Milanu Bandiću u travnju 2003, o čemu su na isti način izvijestili i *Večernji list* i *Jutarnji list*, na gradskim stranicama u formi vijesti.

MANJINE KAO PRIJETNJA VEĆINI

Bludni Slovak pokušao silovati Puljanku

Slobodna Dalmacija, 25. 11. 2003, str. 46

Urednici vole vijesti u kojima se izvještava o konfliktu, stradanjima, nesrećama i tragedijama, jer vjeruju da je to zanimljivo njihovoj ciljanoj publici. To čine s razlogom: istraživanja pokazuju da su stranice crne kronike najčitanije, te da u prosjeku 24-26% čitatelja najčešće ondje čita tekstove o kriminalnim aktivnostima (Surette 1992). Urednici i novinari vode se pretpostavkom da će vijesti o nesrećama dovesti do većeg zanimanja kod čitatelja i potaknuti ih na veću reakciju nego što bi to mogle “dobre - pozitivne” vijesti (Fueller 1996).

Kada se izvještava o kriminalnim aktivnostima, o manjinama se piše diskriminirajuće kroz senzacionalističko-diskriminirajući okvir. U poglavlju o naslovima detaljno je objašnjeno kada je potrebno isticati nečiju narodnost i nacionalnost, a kada ne. Novinari pak svjedoče kako su prisiljeni navoditi te podatke zbog pritiska urednika koji drže da će takve informacije povećati broj prodanih primjeraka.

Izvještavanje o kriminalnim aktivnostima ima brojne specifičnosti kojima su se bavili međunarodni istraživači (Oliver *et al.* 2004. Peelo *et al.* 2004. Van Dijk 1980. 1987. 1988a. 1988b). Karakteristike izvještavanja o kriminalnim aktivnostima o manjinama najviše je proučavao Van Dijk, koji smatra da se u crnoj kronici dnevnih novina često može primijetiti medijski rasizam. "U novinama se mogu neprestano objavljivati izvještaji o zločinima manjina, što novinari opravdavaju tvrdnjom da zapravo objavljuju 'istinu' i tako opovrgavaju predrasude o kriminalnim djelima manjina, čime samo potiču širenje takvih predrasuda s namjerom da se manjine diskreditiraju ili da se potiče na rasnu mržnju. To je jedan od klasičnih primjera 'medijskog rasizma'" (Van Dijk 1992: 92).

Objavljivanje istine, na što se kao argument u obrani svoga rada novinari često pozivaju, uvijek ima posljedice. Ako se radi o izvještavanju o kriminalnim djelima u crnoj kronici malo se tko stavlja u obranu osoba o kojima se piše, pogotovo žrtava. Ako do toga i dođe, o jednoj se temi ne piše duže od nekoliko dana i novinari se prebacuju na neki drugi zadatak, na neku novu "istinu" o kojoj se mora izvijestiti.

Ugledni njemački istraživač i profesor na Sveučilištu u Mainzu Michael Kunczik iz navedenih je razloga 1995. odlučio istražiti što žrtve misle o medijskim izvještajima o kriminalu, odnosno postoji li neki učinak izvještavanja ili ono uopće ne ostavlja traga. U suradnji s udrugom Weißer Ring (Bijeli prsten) na ukupno 809 adresa žrtava poslan je upitnik kojim se nastojalo ustanoviti kakva je bila njihova percepcija medijskog izvještavanja. Vraćena su 264 upitnika, a rezultati su iznenadili novinare i urednike: većina žrtava (60%) smatra da u izvještajima novinari nisu bili dovoljno obzirni prema njima, te da se premala pažnja posvetila posljedicama zločina, a velik dio anketiranih (46%) drži i da se previše pozitivno izvještavalo o zločincu (Kunczik - Bleh 1995). Većini se žrtava zapravo dogodila *sekundarna viktimizacija*. Novinari

su svojim izvještajima i pisanjem o zločinima kod određenoga broja žrtava doveli do toga da ponovo prožive tragediju. Svaki novi intervju, slika, izjava nekog svjedoka, susjeda ili nešto slično potiče sekundarnu viktimizaciju – ponovno proživljavanje traume. Treba ipak reći da se u analizi upitnika pokazalo kako postoji manji broj slučajeva u kojima se tvrdi da je upravo rad novinara pomogao žrtvi da se lakše suoči s psihičkim problemima.

Kako, recimo, izvještavati o tome da je jedan državljanin Slovenije dva puta počinio slično kazneno djelo, oba puta sa smrtnim posljedicama. Prva se nesreća dogodila u Pitomači, kada je D. P. iz Slovenije naletio na biciklista i usmrtio ga, a u prvom policijskom izvještaju postoje dokazi da je "Polajžer prešao na zapadni prometni trak i naletio na biciklista" (*Večernji list*, 10. 11. 2003, str. 45). U naslovu je navedeno da je *Slovenac usmrtio biciklista*, što je primjer nepotrebna isticanja nacionalne pripadnosti. Dva dana nakon nesreće u *Vjesniku* je objavljen tekst u kojem se tvrdi kako je počinitelj "već jednom prije skrivio sličnu prometnu nesreću, također sa smrtnom posljedicom", pa je i naslov sličan tvrdnjama u tekstu: *Slovenac drugi put izazvao nesreću s poginulom osobom* (*Vjesnik* 11. 11. 2003, str. 28). Dok novinar u tekstu državljanstvo spominje samo usput ("inače slovenski državljanin"), u naslovu se naglašava državljanstvo zbog činjenice da je dvaput počinio slično djelo. Je li to korektno izvještavanje? Želi li urednik ovim tekstom poručiti kako su Slovenci generalno opasni ili kako se radi o pojedinačnom primjeru slovenskoga državljanina - ili jednoga od malobrojnih slovenskih državljana - koji je dvaput počinio takvo djelo. Možda se baš na tome primjeru može ispitati teorijska pretpostavka da u slučaju pretjerana izvještavanja o manjinama u crnoj kronici može u javnosti nastati percepcija da neka manjina uzrokuje probleme većini.

No, nisu samo Slovenci "problematični". "Slovački varilac 26-godišnji P. S. s privremenim boravkom u Puli u subotu je oko 22.15 sati na Bulevaru (...) napao 32-godišnju Puljanku V. O. pokušavajući je silovati" (*Slobodna Dalmacija*, 25. 11. 2003, str. 46). Novi-

Bludni Slovak pokušao silovati Puljanku

PULA • Slovački varilac 26-godišnji P. S. s privremenim boravkom u Puli u subotu je oko 22.15 sati na Bulevaru, nedaleko od puljskog Brodogradilišta "Uljanik", napao 32-godišnju Puljanku V. O. pokušavajući je silovati. On je priznao policiji da je nad svojom žrtvom počinio više bludnih radnji. Prema njegovu iskazu, on je napao ovu ženu koja je hodala Arsenalskom ulicom prema Rizzijevoj uz Mornarički park. Nakon što ju je sustigao, s leđa joj je navukao košulju preko glave obuhvativši je snažno rukama oko prsiju, nakon čega ju je svom snagom srušio na zemlju. Premda je nesretna žena vikala i glasno tražila pomoć, silovatelj je ipak uspio u svojoj podmukloj namjeri napastujući je bludnim radnjama. Na njezinu sreću, slučajna prolaznica primijetila je ovaj napad, zbog čega je nasilnik naprasito ostavio žrtvu i pobjegao u nepoznatom smjeru. Sat vremena nakon toga, a po prijavi Puljanke, policija je uhitila Slovaka koji je odgovarao opisu i odmah priznao djelo, zbog čega je i prijavljen i tereti se za kazneno djelo bludnih radnji.

nar je tom rečenicom razotkrio o kome se radi, kojim se poslom bavi i koliko mu je godina, a urednik je bio osobito raspoložen, pa je stavio naslov: *Bludni Slovak pokušao silovati Puljanku*. Po našem uvjerenju, potpuno nepotreban opisni pridjev "bludni" našao se u naslovu, jer je urednik smatrao da se radi o osobi koja je po nekoj presudi bludnik ili načinom života to pokazuje. Možemo samo zamisliti kako su se osjećali drugi Slovaci koji rade u istom brodogradilištu kao i spomenuti silovatelj!

Narodnost i porijeklo posebno se ističu kada se izvještava o Romima, pa novinari često ne provjere informaciju nego na samu indiciju da se možda radi o Romima objavljuju takve podatke. Tako se ne zbiva samo u Hrvatskoj nego i u državama Europske unije, kako sugeriraju međunarodna istraživanja. Semantička analiza izvještavanja o Romima 1999. u dva utjecajna talijanska dnevnika, *La Repubblica* i *Il Corriere della Serra*, pokazala je da se o toj manjini najviše izvještava u tzv. *cronaci*. To su izvještaji o nasilju, marginalizaciji, prekršajima, kaznenim djelima, devijantnu ponašanju... (Delle Donne 1998, prema Tel Wal 2002: 246).

Izvještavajući o sedamnaestogodišnjoj Romkinji koja je zbog razbojstva upućena u odgojni zavod, odnosno Centar za odgoj, novinar prenosi izvješće Centra za socijalnu skrb koji je, među ostalim, ustvrdio kako dotična "ima potencijale koji bi u izdvojenim uvjetima mogli biti dobro iskorišteni" (*Večernji list*, 7. 11. 2003, str. 24). U naslovu je ta rečenica prenesena na sljedeći način: *Mlada Romkinja s velikim potencijalima*, čime se urednik očito želio malo našaliti i možda izazvati podsmijeh kod čitatelja dvosmislenom izjavom mimo konteksta.

U Poljicama kod Imotskoga, na Veliki Petak, u naguravanju za vrijeme procesije iz pištolja je ubijen Rom Alen Šečić, jer je navodno u to vrijeme prodavao sagove. Pošto je osumnjičenik pritvoren *Slobodna Dalmacija* je objavila reportažu iz Poljica u kojoj donosi svjedočanstva mještana: "Jednostavno treba kazati javnosti da je jedan čovjek, pijan, bez kontrole, upotrijebio vatreno oružje, i mogao se bilo tko naći na putanji njegova metka. Zato nam smetaju i nagađanja da uzrok ovoga ubojstva može biti nacionalna netrpeljivost" (*Slobodna Dalmacija*, 29. 4. 2003, str. 39). U ovom su se slučaju novinari htjeli staviti na stranu stradalog Roma i možda je jedna od teza bila da se pošalje poruka

kako oni svojim radom žele pridonijeti smirenju napetosti nakon tragedije događaja, što se i vidi iz teksta. No, urednik je odredio problematičan naslov: *Pištolj nosio u strahu od brata, mladog Roma ubio – slučajno?*. Oni koji određuju naslove često se koriste upitnikom kako bi zapravo dezinformirali javnost, pa često na novinskim stranicama susrećemo primjere kada se sugerira neka teza, odnosno urednik se počne ponašati kao tužitelj koji postavi tezu, a na čitatelju je da procijeni je li ona istinita.

U romskom naselju u Capraškim Poljanama 3. svibnja 2003. eksplodirala je bomba i ozlijedila nekoliko osoba, a teško ozlijeđeni Veljko Mitrović je smješten u bolnicu. Nadnaslov na izvještaju glasi: *Romi tvrde da je bomba podmetnuta*, a u naslovu su istaknuti stradali: *U eksploziji 6 ranjenih, maloljetnik kritično*.

Bomba je bila u vreći u kojoj su u naselje dopremljene sekundarne sirovine, a eksplodirala je kada je Veljko istresao vreću na kamion. Tomo R. iz Bjelovara bombu je stavio u vreću da bi se osvetio Nikolićima s kojima je bio u zavadi. Bomba je bila namijenjena Stojanu, a od nje je, ni kriv ni dužan, stradao Veljko... (*Večernji list*, 5. 5. 2003, str. 21).

Diskriminiranje manjina u crnoj kronici često se svodi na generalizaciju i poopćavanje. Kada Rom počinio zločin, odmah se ističe narodnost, a da se ponekad ime i prezime osobe uopće ne objavi. Takav je primjer objavljen u *Jutarnjem listu* u svibnju 2003. s naslovom *Pijani Romi 'okupirali' kafić i napali novinare*:

Petnaestak je Roma jučer oko 15 sati u kafiću Kvazar u Kotoribi na izrazito drzak način remetilo javni red i mir... Okupljeni Romi su vrijeđali, prijetili i čak fizički napali neke od novinara... Prema izjavi Nikole Fundeka, konobara iz navedenog lokala, Romi u Kotoribi su često vrlo agresivni i često ne plaćaju... Daj svima piće i ključeve da zatvorim krčmu – rekao je Nedjeljko Horvat, kolovođa razjarenih Roma (*Jutarnji list*, 11. 5. 2003, str. 7).

Romska se narodnost ističe i kada su Romi žrtve. Muškarac iz Starčevljana kod Kapele u svom je automobilu silovao mladu osobu iz Lasovca pokraj Šandrovca. Novinar ne navodi inicijale osoba o kojima piše, a vijest završava rečenicom: "Silovanje se dogodilo na području općine Ivanska, a neslužbeno doznajemo da je riječ o Romima." Tekst nosi naslov: *Silovao Romkinju u osobnom automobilu!* (*Jutarnji list*, 6. 5. 2003,

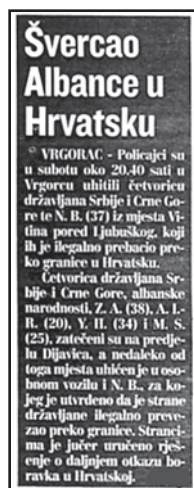
str. 44) Ako je već odlučeno objaviti da je žrtva Romkinja, zašto nije objavljeno da je i silovatelj Rom, kada je neslužbeno da su Romi. Čemu objavljivati narodnost u takvim tragedijama?

Mrtvo tijelo Bosiljke Puhar pronađeno je u srijedu u njezinu domu u ličkom selu Podum pokraj Otočca, a obdukcija je pokazala da je starica najvjerojatnije silovana, pa ubijena s više udaraca tupim predmetom po glavi. "Bosiljka Puhar srpske je nacionalnosti i u kući je živjela sama. Nakon Domovinskog rata 1997. se godine vratila u selo Podum u okolici Otočca, kao i mnogi drugi Srbi izbjegli s toga područja nakon Oluje 1995. godine". Izvještaj koji je objavljen bijelim slovima na crnoj podlozi završava rečenicom: "...Podum, bivše uporište srpskih pobunjenika, odakle su granatirani Otočac, Prozor i ostatak Gacke doline" (*Jutarnji list*, 2. 5. 2003, str. 67). Brutalno ubojstvo za svaku je osudu, no posljednja rečenica posve je suvišna, jer se ne odnosi na sadržaj teksta.

U crnoj je kronici najviše tekstova o manjinama s temom ilegalna prelaska granice i krijumčarenja droge, i u većini se ističe narodnost ili porijeklo počinitelja, uglavnom Albanaca, Makedonaca i Bugara, npr. *Uhićen Makedonac sa smotuljkom heroina* (*Jutarnji list*, 8. 5. 2003, str. 29). U tekstu se piše o dovršetku kriminalističke obrade nad 36-godišnjim Makedoncem kod kojeg je pronađen heroin, ali se ne navode inicijali počinitelja, što je tipičan primjer generalizacije i poopćavanja.

Sve je više neuspjelih slučajeva ilegalnog prelaska granice, pa je tako policija u Vrgorcu 3. svibnja 2003. uhitila četvoricu državljana Srbije i Crne Gore, kao i osobu koja im je organizirala prelazak granice. *Jutarnji list* vijest je o tome opremio naslovom *Švercao Albance u Hrvatsku* (*Jutarnji list*, 5. 5. 2003, str. 42), a *Slobodna Dalmacija* o istom je događaju izvijestila naslovom *Švercao Srbe i Crnogorce* (*Slobodna Dalmacija*, 5. 5. 2003, str. 39) Koji je naslov istinit? Budući da su posrijedi državljani Srbije i Crne Gore albanske narodnosti, izlazi da je ipak *Jutarnji* bio u pravu?

U izvještavanju o nesrećama na radu također se ističe nacionalna pripadnost. "Još nisu poznati detalji pogibije turskoga državljanina, zaposlenika turske

tvrtke Enka koji je u nedjelju stradao na radnome mjestu”. Očito se radi o legalno prijavljenu radniku, pa nije jasno zašto je potrebno isticati da je Turčin, kako je napravio urednik u naslovu: *Turčina ubila čelična košara u kamenolomu (Jutarnji list, 13. 5. 2003, str. 41).*

U dvorištu Živka Opačića u Sotinu pokraj Vukovara eksplodirala je ručna bomba. Vijest je objavljena u srijedu 7. svibnja 2003. u *Jutarnjem listu*. “Ne znam na koga mogu sumnjati, nitko mi nije prijetio, a krivce nek traži policija – rekao je Opačić, navodeći da je posljednjih godina u Sotinu doživio nekoliko sitnih incidenata”. U nastavku se navodi da je njegovo ime na popisu više od 20 ljudi srpske nacionalnosti iz Sotina protiv kojih pravosudna tijela u Vukovaru vode istragu zbog odvođenja tamošnjih Hrvata tijekom srbijanske agresije 1991. Premda Opačić tvrdi: “Ja ništa ne znam i nikoga ne diram, a ako sam kriv, neka mi sudi legalna vlast”, tekst je objavljen s naslovom *Kašikara eksplodirala ispred kuće osumnjičenog za odvođenje Hrvata (Jutarnji list, 7. 5. 2003, str. 45).* Takav tekst i navodi vjerojatno neće olakšati život ni Opačiću ni ostalim građanima srpske nacionalnosti koji su ostali živjeti u Hrvatskoj. S druge strane, možda baš taj napis potakne institucije vlasti da se obračunaju s nepoznatim počiniteljima.

KULTURA ZNAČI POZITIVNO

Romska glazba 'Kočanog orkestra' tri sata tresla Tvornicu

Vjesnik, 19. 11. 2003, prilog Caffè, str. 2.

Jedan od najvažnijih nalaza ovog istraživanja pokazuje da se o manjinama pozitivnije izvještava u kulturnim rubrikama novina, dakle uglavnom o kulturnim temama. Osim što je o tim temama objavljeno najmanje senzacionalističkih naslova, uočeno je da čak i one manjine o kojima se inače piše diskriminirajuće ovdje nailaze na mnogo bolju predstavljenost. Stoga je i jedna od sugestija u prijašnjim tekstovima

KAZNENA PRIJAVA PROTIV LJUBUŠAKA

Švercao Srbe i Crnogorce

VRGORAC — Kaznenu prijavu zbog protuzakonitog prebacivanja osoba preko državne granice "zario" je N.B. (37) s područja Ljubuškega.

Kako izvještava policija, službenici policijske postaje Vrgorac su u subotu oko 20.40 sati u Vrgorcu, predjel Dujavica, zatekli četoricu državljana Srbije i Crne Gore. Radi se o Z.A. (38), A.I.R. (20), Y.H. (34) i M.S. (25) koji su ilegalno prešli državnu

granicu. Nešto dalje od mjesta gdje je policija zatekla ilegalce uhvatili su i N.B. koji se nalazio u svojem osobnom vozilu, pa je policija, kojoj je N.B. otprije poznat, potvrdila da je upravo on te strane državljanke ilegalno prevezao preko granice. Četvorici državljana Srbije i Crne Gore bit će uručena rješenja o daljnjem otkazu boravka u RH, dok je N.B. dobio kaznenu prijavu zbog koje će biti privođen istražnom sucu.

(Kanižaj - Šalaj 2004. Kanižaj 2004) bila da se manjine u svojoj promociji češće koriste kulturnim događanjima. To su aktivnosti u kojima se očekuje zauzeto djelovanje manjinskih predstavnika, pa će sasvim sigurno porasti broj tekstova o kulturnom bogatstvu svake manjine.

Židovska manjina nametnula se u kulturnim rubrikama i može se očekivati kako javnost upravo nju najviše percipira kao "kulturnu manjinu". Osim mnogobrojnih izložbi i povijesnih obljetnica, u novinama smo uočili i nekoliko predstavljanja novih knjiga, među kojima se krajem 2001. ističe rad Ive Goldsteina *Holokaust u Zagrebu*. Novinari nisu samo izvijestili o promociji knjige, na kojoj je bio i predsjednik Stjepan Mesić (*Večernji list*, 6. 11. 2001, str. 2), nego su u tjednima koji su slijedili objavljivali neke njene dijelove, pogotovo o stradanju poznatih pojedinaca i javnih osoba, članova židovske manjine. Na predstavljanju knjige "autor Goldstein je naglasio kako je stiglo vrijeme da se holokaust iz mučnih rasprava preseli u povijest. Dodao je da brak politike i povijesti uvijek završava loše, ali da zahvaljujući političarima poput predsjednika Republike Stjepana Mesića, koji otvoreno govore, ima nade u njihov uspjeh" (*Ibid*, str. 2). Bitno je naglasiti kako izvještaj nije objavljen u kulturnoj rubrici nego na 2. stranici, u rubrici *Hrvatska*, gdje se obično plasiraju najveći politički događaji dana. Premda je od predstavljanja bilo prošlo gotovo 20 dana, *Jutarnji* je nastavio izvještavati o isječcima iz knjige, životnim svjedočanstvima poznatih Židova, stradalih u holokaustu. Na stranicama priloga *Magazin* objavljen je tekst s naslovom *Zašto smo zaboravili Leu Deutsch?* (*Jutarnji list*, 24. 11. 2001, str. 52).

Lea Deutsch bila je mala plesačica, pjevačica i glumica. U trinaestoj godini zvijezda HNK, omiljena u najširim zagrebačkim krugovima, bila je neka vrsta gradske mezimice, simbola koji nikome nije smetao i uzorak koji su fini i vječno zabrinuti roditelji stavljali pred nju.

Odmah do priče o Lei Deutsch, Hrvoje Ivanković objavio je osvrt o drami *Dibuk* pod naslovom *Gostovanje koje je oborilo publiku i kritiku*. U autorskom dijelu prenosi izvještaj Ivana Nevistića iz *Vijenca* s premijere drame u Zagrebu 1928. godine: "Tko je vidio ovu umjetnost, moći će da potpuno shvati i usvoji Rodinovu misao, da će umjetnost u napretku čovječanstva zamijeniti religiju" (*Jutarnji list*, 24. 11. 2001, str. 53).

Četiri dana nakon predstavljanja Goldsteinove knjige, u *Jutarnjem* je objavljen tekst u kojem se najavljuje izložba o povratku sinagoge u Zagreb. "Riječ je o iznimnoj urbanističko arhitektonskoj i povijesnoj izložbi što se bavi sudbinom sinagoge u 20. stoljeću, ali i pripadajuće parcele koja je posljednjega dana 1999. vraćena u posjed i vlasništvo Židovske općine" (*Jutarnji list*, 10. 11. 2001, str. 52). Više nego afirmativan tekst novinar završava pitanjem: "Hoće li grad Zagreb sa simpatijama, kao i 1862. godine, ispuniti želju Židovske općine da sagradi, ovoga puta ne samo božji hram... lijep, velik i krasan, tako da doista ukrašava i sam grad Zagreb." Nad tekstom je naslov: *Izložba koja najavljuje povratak sinagoge u Zagreb*. O izložbi je izvijestio i drugi dnevnik: "Povijest zagrebačke sinagoge i židovske zajednice u Zagrebu nerazdvojivi su od urbane i kulturne tradicije ne samo Zagreba, nego i hrvatskog društva u cjelini" (*Večernji list*, 14. 11. 2001, str. 63).

Vijesti o židovskim kulturnim aktivnostima objavljujane su ne samo u kulturnoj rubrici nego i na ostalim stranicama. Tako *Večernji* u nedjeljnom prilogu *Spektar* piše: "U varaždinskom Starom gradu posljednja je prilika za razgledanje izložbe 'Tragom židovske povijesti i kulture u Varaždinu', jednog od najvećih ovogodišnjih projekata varaždinskoga Gradskog muzeja" (*Večernji list*, 27. 4. 2003, str. 36). Čak i vrlo kratke vijesti, koje se u načelu ne objavljuju na političkim stranicama, dopijevaju ondje kada se radi o Židovima, npr. predstavljanju knjige o židovskoj meditaciji, o čemu u formi kratkih vijesti na drugoj stranici izvješćuje *Večernji list* 14. travnja 2003.

Svi navedeni primjeri ilustriraju informativno-afirmativan pristup izvještavanju o židovskim kulturnim aktivnostima. No, i u tim temama postoje situacije kada se manjine spominju u negativnu kontekstu, pogotovo kada same nisu nositelj događaja nego se spominju uzgred, najčešće u vidu komentara izjava nekih dužnosnika. Jedan je takav primjer nekorektna izvještavanja zabilježen u svibnju 2003, kada je u Zagrebu gostovao glazbeni sastav Istanbul Oriental Ensemble. "Kada je udruženje Zdravo društvo, koje je turske zvijezde dovelo u Zagreb, ponudilo Hrvatskoj televiziji da gosti uživo zasviraju u kojem od programa HTV-a, jedan od urednika javne televizije je mrtav-hladan izjavio je da 'ne žele Srbe u svom programu.' – Na to sam mu objasnio da nije riječ o Srbima, nego o Turcima – izjavio je na konferenciji za

novinare Zoran Marić iz Multikulture. – Srbi Turci, sve je to isto – navodno je odgovorio neimenovani HTV-ov urednik. A Hrvatska bi u Europu” (*Večernji list*, 6. 5. 2003, str. 67). Novinar je tim tekstom očito želio upozoriti na netoleranciju na javnoj televiziji, pa je urednik stavio naslov: *Hrvatskoj televiziji Turci su isto što i Srbi!*

U nekoliko se tekstova izvještavalo i o kulturnim aktivnostima romske manjine, a s obzirom na analizirane periode, najviše je tekstova iz romske kulture objavljeno 2003. Romski ansambl Kočani iz Makedonije, gostovao je u travnju 2003. u Tvornici, pa je u *Jutarnjem listu* pod naslovom *Romska atrakcija u Tvornici* objavljena najava koncerta u kojoj se, među ostalim, navodi: “Ovaj ansambl česti je sudionik prestižnih međunarodnih festivala (...) te kao koncertno ime vrhunske sviračke reputacije uživaju velik ugled kod poklonika ‘Balkan gypsy brass’ glazbe u svijetu” (*Jutarnji list*, 25. 4. 2003, str. 24). Za šest mjeseci orkestar je ponovo gostovao u Hrvatskoj, pa je zabilježio mnogo više novinskih izvještaja, odreda afirmativnih. Urednici su tekst objavili u crnom okviru, bijelim slovima, te naslovom *Svirači koji su zasjenili orkestar Gorana Bregovića* (*Jutarnji list*, 13. 11. 2003, str. 59). U uvodu novinar piše: “Ako je suditi po učestalosti kojom Kočani orkestar prenosi svoju glazbu u najudaljenije krajeve svijeta, podatak da će u petak, 14. studenoga, tek drugi put u 12-godišnjoj karijeri nastupiti u Zagrebu doima se pomalo čudnim. Znamo li, međutim, kako je od njihove premijere u Tvornici prošlo samo šest mjeseci, a publika ih sada iščekuje s još većim ne-strpljenjem nego potkraj travnja, postaje jasno zašto tako brza repriza nije slučajna.” O istom je događaju pisao i *Vjesnik*, a tekst je na naslovnoj stranici priloga *Caffe Radar* objavljen s naslovom *Romska glazba ‘Kočanog orkestra’ tri sata tresla Tvornicu* (*Vjesnik*, 19. 11. 2003, prilog *Caffe*, str. 2).

Deset dana nakon toga gostovanja u Koncertnoj dvorani Vatroslav Lisinski nastupio je Budapest Gypsy Symphony Orchestra. *Večernji list* objavio je najavu koncerta preko cijele stranice, uz ekskluzivnu

opremu i naslov *Sto romskih violina*, te podnaslov *Žice za čardaš, valcer i rapsodiju sa svjetskih pozornica* (Večernji list, 23. 11. 2003, str. 49). "Ima li nekoga tko nikada nije čuo fascinantnoga violinista? S violinom koja nije plemenita stradivarijevskoga graditeljskog podrijetla, držeći je uobičajeno pod vratom ili ovlaš pod pazuhom, zasvirat će vam po želji baš vašu pjesmu", navodi se, među ostalim, u tekstu koji opisuje povijest toga najvećega svjetskoga romskog orkestra. Kako se romske kulturne aktivnosti ne svode samo na takve koncerte, u riječkoj Filodrammatici održan je potkraj studenoga 2003. godine Četvrti susret Roma.

Romska djeca predškolskog i školskog uzrasta uz pratnju grupe 'Romsko jedinstvo', izvevši splet romskih pjesama i igara još jednom su ukazala na istinitost izreke koja kaže da se Romi rađaju s osjećajem za ritam i glazbu. Da su izuzetni i na ostalim poljima umjetnosti nazočni su se mogli uvjeriti na izložbi učeničkih radova (...) Jučerašnje zbivanje okončano je velikim koncertom romskog orkestra 'Božanski' koji je svojim nastupom potvrdio da ne sviraju samo instrumentima već srcem i dušom (Novi list, 30. 11. 2003, str. 15)

BOGAT PROGRAM «4. SUSRETA ROMA» U RIJEKOJ FILODRAMMATICI

Glazba »podvučena srcem«

RIJEKA – Priredbom romske djece pod nazivom »Romska glazba i pjesma«, počeo je program drugog dana «4. susreta Roma», manifestacije koja se u organizaciji Zajednice Roma Primorsko-goranske županije »Romsko jedinstvo« (Čidmipe Romano »Romano Jekipe«) ovog vikenda održava u Rijeci i Delnicama. Jučerašnje veselo druženje romskog podnizlaka i građana Rijeke u velikoj sali Filodrammatici započelo je intonacijom romske himne »Delem, delem«, s vokalnim slovom predsjednika Zajednice Surije Mehmeta, koji je nakon podržava gostima – Romskom orkestru »Božanski« iz Novog Sada, te predstavnicima romskih udruženja s područja Županije, kao i četiriju škola s područja grada Rijeke koje poslađuju romska

djeca, izrazio žaljenje što priredba nije polučila veće zanimanje. Kako u romskoj populaciji, tako i kod njezinih sugrađana. Zahvalio je Gradu i Županiji na potpori pri organizaciji susreta, te iskazao veliko veselje što se među nazočnima nalazi i ravnatelj OŠ Pehlin u kojoj čak 17 posto učenika čine romska djeca, i s konom je romska zajednica ostvarila izuzetno kvalitetan kontakt. Njegove riječi potvrdio je i sam ravnatelj željko Simunović, koji je spomenuo da je to ujedno i prva škola u Hrvatskoj u kojoj je organizirano obrazovanje odraslih, te da će tridesetak odraslih Roma uključeni u taj proces kroz dvije godine dobiti svjedodžbu.

– Kao predstavnik Županije nadam se da će u budućnosti Grad i Županija biti u mogućnosti udvojiti više sredstava za pomoć romskoj populaciji u nastojanjima da unaprijede život, ali i da će na ovakvim manifestacijama sudjelovati više i Roma i ostalih građana Rijeke, rekao je Simunović.

Romska djeca predškolskog i školskog uzrasta uz pratnju grupe »Romsko jedinstvo« izvevši splet romskih pjesama i igara još jednom su ukazala na

Romska djeca oduševila su prisutne svojim nastupom

stolu pod nazivom »Romska glazba i pjesma« moglo se štošta naučiti o zadanoj temi. Jučerašnje zbivanje okončano je velikim koncertom romskog orkestra »Božanski« koji je svojim nastupom potvrdio da ne sviraju samo instrumentima već srcem i dušom.

me i Brapla, a na okruglom

Cijeli tekst objavljen je na pola stranice u rubrici *Hrvatska*, a ne na kulturnim stranicama, što je još jedan pokazatelj kako su i urednici u tom trenutku događaj ocijenili važnim. To potvrđuje i naslov: *Glazba podvučena srcem*.

Opće političke teme, izbori i vladina politika prema manjinama najčešće su teme izvještavanja o manjinama, te na novinskim stranicama, ukupno gledajući, zauzimaju najviše prostora, a izjave manjinskih političara o političkim događajima najviše se citiraju. Uz crnu kroniku, to je jedino područje iz kojega se s vremena na vrijeme objavljuju naslovi na naslovnim stranicama, a i manjinski su predstavnici najviše izjavljivali upravo o takvim temama. U analizi izvještavanja o političkim temama koje se odnose na manjine usredotočit ćemo se na tri najvažnija politička događaja koja su obilježila 2003. i 2005. godinu: izbore za vijeća i predstavnike nacionalnih manjina u jedinicama lokalne samouprave, parlamentarne izbore u studenom 2003. godine, te lokalne izbore 2005.

IZBORI ZA VIJEĆA I PREDSTAVNIKE NACIONALNIH MANJINA

Manjine: Nismo dobili novac

Jutarnji list, 26. 4. 2003, str. 6.

U travnju 2003, nakon usvajanja Ustavnog zakona, nacionalne su manjine prvi put dobile mogućnost sudjelovanja u svojevrsnom nadzoru vlasti na lokalnoj razini, u lokalnoj samoupravi, sukladno broju i udjelu u ukupnom broju stanovnika prema popisu iz 2001. Predstavnici manjina od samog su početka oštro prozivali vladu zbog kratkih rokova, nejasnih izbornih pravila i nedostatka novca na izborima održanima 18. svibnja 2003. "Manjine su o izborima doznale putem medija, pred uskrсне blagdanе", rekao je Sead Berberović iz Bošnjačke nacionalne zajednice u *Jutarnjem listu* 24. travnja 2003, a slično je reagirao i Milorad Pupovac, predsjednik Srpskog narodnog vijeća, koji drži kako vladu "više brine mišljenje međunarodne zajednice nego kako će manjine konzumirati svoje ustavno pravo" (*Jutarnji list*, 24. 4. 2003, str. 7) Mediji su korektno izvještavali o svim aktivnostima vezanima uz izbore, pogotovo o rokovima za predaju kandidacijskih lista, a u svim je analiziranim novinama primijećeno kako imaju većinom afirmativan pristup temi i žele pomoći u informiranju manjina, pa i gornji primjer potvrđuje kako su novine u to vrijeme bile jedan od izvora informiranja o proceduri kandidiranja i glasovanja, ali još više o mnogim neloogičnostima za koje se optuživala vlada.

U *Jutarnjem listu* objavljen je tekst s naslovom: *Manjine: Nismo dobili novac*, u kojem se upozorava da “predstavnici i udruge srpske, mađarske, bošnjačke i talijanske zajednice (...) nisu dobili ni lipe državnog novca za pripremu izbora 18. svibnja.” Dalje se navodi kako “gruba računica” pokazuje da će 16 manjina morati potrošiti i više stotina tisuća kuna žele li iskoristiti ustavno pravo, te izabrati svoja vijeća i predstavnike u svim županijama i više od 290 općina i gradova (*Jutarnji list*, 26. 4. 2003, str. 6). Na istoj je stranici i izvještaj o sastanku Petera Semnebya, voditelja misije OEES-a, i potpredsjednika vlade Ante Simonića upravo o toj temi. “Semneby je rekao da OEES posebno prati pripreme za skorašnje izbore, posebno u svjetlu zabrinutosti manjina da su predizborni rokovi prekratki i da su manjinske zajednice prepustene same sebi u organizaciji predizborne kampanje” (*Jutarnji list*, 26. 4. 2003, str. 6).

Predstavnici talijanske manjine isti su dan, ali u *Večernjem listu*, optužili vladu da je “bitno samo zadovoljiti formu, te da zato Talijanska unija neće sudjelovati na izborima”. “Vlada je bez konzultacija s Parlamentom raspisala izbore za vijeća i predstavnike nacionalnih manjina u jedinicama lokalne samouprave, rekao je Furio Radin, predsjednik Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, a ujedno i saborski zastupnik talijanske nacionalne manjine (*Večernji list*, 26. 4. 2003, str. 2). Tri dana nakon njegove izjave, na dan isteka roka za predaju lista kandidata za izbore manjinskih zastupnika, objavljen je tekst u kojem se tvrdi kako su u Zagrebačkoj županiji samo dvije manjine - češka i mađarska - predale liste (usp. *Jutarnji list*, 29. 4. 2003, str. 38). I izborna su povjerenstva za nekoliko dana i službeno potvrdila kako nacionalne manjine u 153 grada i općina nisu predložile ni jednoga kandidata za vijeće ili predstavnika svoje manjinske zajednice. “Samo su Ukrajinci, Nijemci, Slovaci i Rusini potpuno iskoristili pravo iz Ustavnog zakona i predložili kandidate za sva zajamčena vijeća (...) Srbi su mogli kandidirati liste za 241 vijeće i deset predstavnika, a birat će samo 91 vijeće i jednog predstavnika” (*Jutarnji list*, 2. 5. 2003, str. 6). U nadnaslovu teksta objavljeno je: *Manjine u Hrvatskoj neće ni upola iskoristiti pravo na manjinsku samoupravu*, a u naslovu: *Talijani objavili liste samo u gradu Umagu i Pakracu*. Osim što su manjine pokazale premali interes za sudjelovanje u vijećima, pripadnici Bošnjačke na-

cionalne zajednice upozoravali su da je za mnoge članove te manjine u popisu stanovništva upisano da su Muslimani, pa se od Ministarstva pravosuđa tražilo neka im se omogući deklarirati se Bošnjacima kako bi mogli glasovati. Zanimljivo je primijetiti kako manjine koje su iskoristile svoje pravo i predložile kandidate uopće nisu bile predstavljene u javnosti uoči izbora, a nismo uočili ni njihove izjave u analiziranim novinama. Istodobno, političari predstavnici manjina koji su neprestano isticali nedostatke u organizaciji izbora očito su svojim porukama potaknuli moguće glasače da ne glasuju. U tome su se najviše isticali predstavnici talijanske i srpske manjine, npr. Đukić: *Izbori za vijeća manjina nemaju svrhe* (Večernji list, 9. 5. 2003, str. 4).

Tjedan dana uoči izbora Božo Suša, jedini kandidat za Vijeće srpske manjine u općini Kistanje, kojeg nije istaknulo Srpsko nacionalno vijeće (SNV) Milorada Pupovca nego skupina građana tvrdi "kako je SNV uglavnom predložio dužnosnike u lokalnoj vlasti i stranačke prvake, što buduća vijeća dovodi u apsurdnu situaciju i zadržava pod kontrolom stranaka. Suša za takvu situaciju zadržavanja vijeća srpske manjine pod patronatom politike izravno optužuje Milorada Pupovca ... jer navodno želi dominirati i u tim budućim vijećima kako ne bi izgubio status glavnog predstavnika srpskog naroda u Hrvatskoj" (*Jutarnji list*, 7. 5. 2003, str. 8) Intervju sa Sušom o istoj temi objavljen je tjedan dana kasnije i u *Slobodnoj Dalmaciji*. I tada je prozvao M. Pupovca da "želi zadržati status samozvanog predstavnika Srba u Hrvatskoj, držeći pod kontrolom SNV, SDSS i SDF, što mu služi samo za osobnu promociju, dodaje Suša, te ističe da ljudi u Kistanjama uopće ne prihvaćaju Pupovca kao osobu koja ih predstavlja" (*Slobodna Dalmacija*, 13. 5. 2003, str. 19). U tom dnevniku Suša se još oštrije suprotstavio Pupovcu, što je uočljivo i na kraju teksta. Novinar piše: "On [Suša] smatra da kroz izbore za vijeća Pupovac prikuplja političke bodove jer uskoro će izbori i on se bori za svoju fotelju".

Dva navedena primjera označila su početak oštarih napada i međusobnih prozivanja manjinskih političara, što će vrhunac doseći za parlamentarnih izbora, u diskursu koji bi se u nekim segmentima mogao opisati kao govor mržnje. Mediji su svakako pridonijeli da se on intenzivira, objavljujući izjave u kojima se vrijeđa dostojanstvo osobe, a čitatelji su u međuvremenu stvarali svoju percepciju o manjinama,

vjerojatno potpuno oprečnu od one kakvu priželjkuju predstavnici manjina.

PARLAMENTARNI IZBORI 2003. GODINE: NEPRIMJERENA RETORIKA

Milan Đukić: SDSS je srpska udavača koja nudi brak HDZ-u

Jutarnji list, 27. 11. 2003, str. 4

Milan Đukić je patološki lažac

Slobodna Dalmacija, 28. 11. 2003, str. 12

Predizborna kampanja za parlamentarne izbore 2003. godine po mnogočemu može poslužiti kao vrlo dobar primjer za posebnu studiju slučaja. Od svih analiziranih razdoblja u ovome je objavljeno najviše tekstova, te ni jedan drugi događaj u vezi s nacionalnim manjinama u razdoblju 2001-2003. nije imao toliku zastupljenost. Pod utjecajem ove teme povećao se i broj političkih tema o Hrvatima u Bosni i Hercegovini, a u istom se razdoblju bilježi i najmanje primjera marginalizacije manjina.

Na temelju detaljne analize sadržaja može se ustanoviti koja je manjina bila politički najaktivnija, koji su se predstavnici manjina najviše pojavljivali u medijima, o čemu su govorili, te kako su novinari prenosili njihove izjave, ali radi se ujedno i o dragocjenu periodu u kojem smo prvi put u nekoliko reportaža mogli vidjeti kako članovi manjina razmišljaju o svojim političarima i što od njih očekuju. Konačno, kako smo istaknuli, ostat će trajno zabilježene međusobne optužbe, svađe, uvrede i drugi iskazi netolerancije između samih manjinskih predstavnika, ponajprije srpskih.

Već prvoga dana službene kampanje objavljeno je nekoliko članaka o manjinama. Tako je na predstavljanju pred novinarima predsjednik SNS-a Milan Đukić "žestoko napao Lovru Pejkovića, pomoćnika ministra javnih radova, obnove i graditeljstva, 'jer permanentno radi na zadržavanju učinaka rata i poraća'. Negodovao je i na njegov nedavni intervju u kojem je Pejković ustvrdio da su se Srbi vratili, a Hrvati nisu" (*Vjesnik*, 8. 11. 2003, str 6). U nastavku izvještaja s te konferencije navodi se da je Đukić komentirao i izjavu Vojislava Stanimirovića, predsjednika SDSS-a, koji je u Beogradu rekao da ga čudi što se sada, uoči izbora, iskapa masovna grobnica u Donjem Lapcu, za što je optužio SDP.

Stanimirović je svoj cinizam prema SDP-u i gospodinu Račanu mogao pokazati na nekim drugim primjerima, njemu poznatijima, ali ne i na primjeru Donjeg Lapca. To je od njega bilo nemoralno i nekorektno, rekao je Đukić (*Ibid*, str. 6)

Već u ovom citatu vidimo naznake mogućeg sukoba koji će eskalirati uoči, odnosno nakon izbora. U osvrtu na tekst treba reći kako se ni u jednoj rečenici ne donosi predizborni program kandidata koji su se predstavili. No, to može biti nedostatak novinara koji je procijenio da su međusobne optužbe u ovom slučaju javnosti zanimljivije od manjinskog programa, ako se, dakako, o njemu uopće govorilo na konferenciji za novinare. Dok se u navedenom primjeru ni u jednoj rečenici ne spominje poruka glasačima da iziđu na izbore, u Karlovcu, na SDSS-ovoj konferenciji za novinare, predstavnici su manjina poslali poruku: "Ne sramite se glasovati za manjinsku listu". "Stanimirović je rekao da će se SDSS-ovi saborski zastupnici, dobiju li povjerenje svoga biračkog tijela, zauzimati da u svim dijelovima Hrvatske srpskoj nacionalnoj manjini bude omogućena zastupljenost proporcionalna njezinu udjelu u ukupnom stanovništvu, da se Srbi mogu zapošljavati kao policajci, nastavnici i suci" (*Vjesnik*, 8. 11. 2003, str. 6).

Malo je tekstova u kojima se na analitičan način objašnjava kontekst u kojemu će glasovati predstavnici manjina, kao i sve ostale specifičnosti izbora manjinskih predstavnika. Jedini je *Novi list*, uz *Vjesnik*, pisao o konkretnim razlikama između 17 kandidata za predstavnike srpske manjine. "Razlike u njihovim programima svode se na odnos dosadašnjih vladajućih garnitura prema srpskoj manjini, problematiku povratka izbjeglica i obnovu ratom razorenih područja" (*Novi list*, 14. 11. 2003, str. 8). Novinarka je u članku predstavila sve važnije manjinske liste, ali i skrenula pažnju na posebnosti glasovanja za manjinske predstavnike. "Nakon svega, vjerojatno se nitko ne bi trebao začuditi ako odaziv na izbore u 12. jedinici bude slab. Ovi izbori pripadnike manjina ponajprije dovode u neravnopravan položaj s drugim građanima, a osim toga su birači na niz načina demotivirani da ovako glasuju za svoje zastupnike." Izuzetno korektan tekst pratio je, međutim, manje korektan naslov: *Manjinske liste – od Furija Radina do Brace Roma*.

U kampanji su dominirali tekstovi o srpskoj manjini, zbog čega su sve ostale pale u drugi plan, što nije pomoglo ni da se opširnije

progovori o glasovanju članova romske manjine, a vjerojatno je upravo motivacija te manjine bila izuzetno važna za konačne rezultate glasovanja. Romski političari slali su poruke Romima i svim biračima kako "Romi sami smatraju da nisu zreli za politiku". To je naslov iz *Novog lista*, a u nadnaslovu se sugerira da je riječ o izjavi Kasuma Cane, romskog predstavnika koji se u izborima pojavio kao kandidat na listi Socijalističke radničke partije (SRP). Tek kasnije u tekstu vidi se da je to izvadak iz izjave Nusreta Seferovića, drugoga istaknutoga predstavnika romske zajednice. "Mi još uvijek nismo zreli za Sabor i politiku, jednostavno zato jer nismo educirani" (*Novi list*, 11. 11. 2003, str. 16). Tekst, osim što je opremljen nekorektnim naslovom, favorizira Kasuma Canu, što je najprije uočljivo u nadnaslovu: *Kasum Cana, jedan od najpoznatijih zagrebačkih Roma*, ali i u potpisu pod slikom koja prikazu-

je Canu s mikrofonom u ruci i šeširom na glavi: *Svestranost mu nije strana – Kasum Cana*. Osim upozorenja na dvosmisleni novinarsku opremu, postavljamo i pitanje kakvu su poruku glasačima tako poslali citirani romski predstavnici. Je li u predizbornoj kampanji učinkovito govoriti o tome kako Romi smatraju da nisu zreli za politiku? Takvim se izjavama zacijelo ne potiče integracija nego marginalizacija romske manjine.

U intervjuu *Vjesniku*, u posebnoj rubrici *Predizborni razgovori sa stranačkim čelnicima*, objavljen je razgovor s Milanom Đukićem, čelnikom SNS-a. Bez izravne novinarske provokacije ili izravna pitanja o nekim drugim manjinskim političarima, Đukić progovara:

KASUM CANA, JEDAN OD NAJPOZNATIJIH ZAGREBAČKIH ROMA

Romi sami smatraju da nisu zreli za politiku

ZAGREB – Iako kandidirani na raznim neovisnim i stranačkim listama, brojni istaknuti članovi romske zajednice ne vjeruju da su Romi spremni za ulazak u politiku. Oni priznaju da još uvijek nisu dovoljno organizirani, te ističu da bi njihovo vrijeme za politiku trebalo nastupiti tek od idućih parlamentarnih izbora.

Jedan od najpoznatijih zagrebačkih Roma, svestrani umjetnik Kasum Cana, kandidiran je u prvoj izbornoj jedinici, kao 13. kandidat na listi Socijalističke radničke partije (SRP) Stipe Šuvara.

– Ako građani traže spas neka daju SRP-u i Cani svoj glas, poručuje biračima Kasum Cana, te ističe da neće obećavati ništa osim borbe za opće dobro.

Inače, Cana je član savjeta SRP-a, koji, kaže, zastupa lijeve ideje bliske Šuvarovim.

– U predizbornoj kampanji ću se držati programa stranke i promovirati borbu za prava Roma. Rome treba maknuti s ulice, osigurati njihovu integraciju u društvo i

Svestranost mu nije strana-Kasum Cana

urbanizirati njihova naselja, kaže Cana, te ističe da bi mu bilo draže da su Romi sami sastavili jednu neovisnu listu. Naime, Cana smatra da pitanja Roma mora rješavati Rom, čovjek koji razumije probleme te zajednice.

– Kako su romski kandidati još uvijek needucirani i nemaju nikakve programe, drago mi je da se nalazim na listi intelektualaca. SRP nikog nije oštećio i mislim da ima određene šanse na predstojećim izborima, kaže Cana, a kao jednog od glavnih kandidata za dobijanje romskih glasova ističe Borislava Grajku, nositelja jednog od manjinskih lista.

Drugi istaknuti predstavnik romske zajednice Nusret Seferović izričito tvrdi da će Romi svoj glas dati Grajku, iako je sam kandidiran na neovisnoj listi Jasminke Petrov, u drugoj izbornoj jedinici.

– Mi još uvijek nismo zreli za Sabor i politiku, jednostavno zato jer nismo educirani. Romi će svoj glas zato dati Grajku, jer on je već ranije pokazao interes za romske probleme, ističe Seferović, te upozorava da oni koji žele romske glasove Romima moraju obećati slobodu, školovanje i jednakost.

Prisjetimo se samo gospodina Pupovca, koji se od 1992. godine lažno predstavlja liderom srpskoga naroda u RH. Taj gospodin je 1997. godine, kada ga je u Hrvatski sabor imenovao predsjednik države Franjo Tuđman, svojim glasom odlučio o statusu Srba. Svojim glasom on ih je pretvorio u manjinu.

Novinar neovisno o tim kvalifikacijama nastavlja s afirmativnim pitanjima, no Đukić ponovo optužuje: "Pupovac se bavi politikanstvom, a ne politikom. Bavljenje politikom znači odgovornost, a on toga nema. Uzimati državni novac, a ne odgovarati, nije ništa do politikanstvo i unovčavanje politike" (*Vjesnik*, 11. 11. 2003, str. 5). Usprkos tolikim Đukićevim optužbama, urednik se odlučio za naslov: *Naša je politička volja bila, jest i ostaje istina i argument*.

SDSS je svoje kandidate predstavio u 12. izornoj jedinici 8. studenoga 2003. godine. "Pupovac je rekao kako je njihova želja dokazati da manjinski predstavnici nisu neko nužno zlo, već ljudi koji imaju snažnu podršku svojih birača, kao i pokušati ukazati političkim strankama da bi manjinska politika, jednako kao i socijalna ili regionalna politika, trebala biti dio svake politike" (*Novi list*, 9. 11. 2003, str. 15).

Osim nekoliko predstavljanja u izbornim jedinicama, što je uslijedilo u danima uoči izbora, SDSS je oštro prosvjedovao protiv odluke Ministarstva vanjskih poslova da se u Srbiji i Crnoj Gori otvore po dva izborna mjesta u Beogradu, Kotoru i Subotici, te zatražio da se omogućí glasovanje u ukupno 12 gradova u SiCG (*Jutarnji list*, 14. 11. 2003, str. 8). Toga je dana u *Slobodnoj Dalmaciji* objavljen tekst u kojem novinar izvještava o reakcijama pošto se Milorad Pupovac u Beogradu sastao s ministrom vanjskih poslova SiCG Goranom Svilanovićem. U naslovu je istaknuto: *Susret Pupovca sa Svilanovićem naljutio Piculu*, a u članku se piše o tome kako je u hrvatsko Ministarstvo vanjskih poslova na razgovor pozvan veleposlanik SiCG Milan Simurdić. "Simurdić je pozvan u MVP na Zrinjevac kako bi mu se priopćilo da je hrvatska strana upoznata sa susretom Milorada Pupovca i Svilanovića u Beogradu te da MVPRH drži neprimjerenim da šef srbijanske diplomacije Svilanović glumi odvjetnika interesima srpske manjine u Hrvatskoj" (*Slobodna Dalmacija*, 14. 11. 2003, str. 5). Uz tekst je istaknuta Pupovčeva izjava u kojoj tvrdi: "To više me čudi što je Picula odbio razgovarati s njim, kao da radi za neku drugu državu, a

ne onu koja se zalaže za nadilaženje posljedica rata i suradnju između ovih dviju zemalja”.

Ipak, u kampanji nisu dominirale samo političke teme. *Jutarnji list* u subotnjem prilogu *Magazin*, u rubrici *Izbori 2003 – glas građana*, organizirao je predizborne rasprave s građanima, pa su u reportaži iz Vukovara novinari razgovarali s osmero građana hrvatske i srpske nacionalnosti o raznim životnim temama, suživotu i ratnim zločinima. Taj afirmativan tekst ukazuje na sve probleme s kojima se susreću oni koji svaki dan žive u Vukovaru, a svi su naglasili kako im politika nije na prvome mjestu.

Sada nakon reintegracije mislim da su svi pomalo krivi: i lokalna vlast i država kao cjelina i sve stranke, i svi oni ljudi koji u Saboru i vladi donose odluke. Njima je Vukovar simbol ratne žrtve i nije im u interesu obnavljati ga. A sjetite nas se svaki put prije izbora (...) Oni u Zagrebu uopće nisu svjesni problema s kojima se mi ovdje suočavamo. A ne pokazuju baš ni previše interesa da ih doznaju (*Jutarnji list*, 8. 11. 2003, *Magazin*, str. 38).

I *Novi list* je objavljivao reportaže iz izbornih jedinica uoči izbora, a svi su sugovornici isticali svakodnevne probleme i neispunjena politička obećanja.

Na pamet nam ne pada izaći na izbore. Obojica smo poljoprivrednici, i ni od koga ništa ne možemo očekivati – govore Đuro Marić i Mirko Bojanić iz Berka, blizu Vukovara. 'Ja sam, bez krzmanja pojašnjava Đuro, Srbin. Mirko je Hrvat. Nikakve to veze nema. Ali ovi naši političari, nijedan ne valja. Ja bi se, kao, trebo žalit SDP-u, i SDSS-u. I jesam, pa mi ništa nisu pomogli. Zato nikome ni glasa' (Novi list, 9. 11. 2003, str. 7).

Reportaža je objavljena s naslovom *Srbi više ne mrze HDZ, Čačić ha-dezeovcima bolji od Radića*.

Tjedan dana nakon početka kampanje u novinama je odjeknula vijest da je predsjednik HDZ-a Ivo Sanader u intervjuu za francusku agenciju AFP "pozvao Srbe da se vrate". "Jamčimo im sva prava, uključujući pravo na imovinu. Također, snažno podržavamo potpunu i rapidnu normalizaciju odnosa sa Srbima. Više ne treba čekati – izjavio je Sanader novinarki AFP-a Jasni Bilandžiji" (Večernji list, 14. 11. 2003, str. 5). Sve dnevne novine toga su dana prenijele dio intervjua u kojem se poziva sve srpske izbjeglice da se vrate u Hrvatsku, a izjava I. Sanadera, koji još nije bio predsjednik vlade, našla se i na naslovnim stranicama.

Već je isti dan u *Jutarnjem listu* svoj komentar na poziv dao i Milan Đukić, predsjednik SNS-a, koji je izjavu ocijenio kao "najobičniji predizborni trik i isprazni balon. Sanader je, tvrdi Đukić, do jučer pripadao istoj politici koja je provodila etničko čišćenje i raseljavanje građana srpske nacionalnosti" (Jutarnji list, 14. 11. 2003, str. 3). Ubrzo je poziv komentirao i voditelj misije OEES-a u Hrvatskoj Peter Semneby: "Zadovoljan sam jer su se i vlada i oporba na ovaj način jasno obvezale na povratak izbjeglica i ostvarivanje njihovih prava", objavio je Jutarnji u tekstu pod naslovom: *OEES i SDP pozdravili poziv šefa HDZ-a da se vrate izbjegli Srbi* (Jutarnji list, 15. 11. 2003, str. 9). U izjavi za *Slobodnu Dalmaciju* Milorad Pupovac tvrdi: "Bilo je previše poziva i obećanja, a premalo efikasne politike (...) Svi pozivi dolaze kasno. Bilo bi bolje da

je Sanader to izjavio za domaću javnost. O tome je, doduše, govorio na nekim skupovima, ali nikada ovako direktno – nastavlja Pupovac, istaknuvši kako su Sanaderov i Račanov poziv izbjeglim Srbima da se vrate šuplji” (*Slobodna Dalmacija*, 15. 11. 2003, str. 6). Bez obzira na očito nepovjerenje, upravo je SDSS, na čelu kojega je Pupovac, nakon izbora pomogao Sanaderu sastaviti saborsku većinu.

Rezultati parlamentarnih izbora mnoge su iznenadili. Nakon 23. studenoga 2003. u sedam su dana manjinski predstavnici komentirali rezultate izbora na dvije razine: rezultatima glasovanja manjina i poslijeizbornim dogovorima HDZ-a i SDSS-a.

Na prvoj razini, radi se o reakcijama Milana Đukića koji je u nekoliko prilika, osim izravnih optužbi na račun SDSS-a, optuživao i vladu i izborna povjerenstva za krađu listića. Kao predsjednik SNS-a za *Vjesnik* je izjavio “da je hrvatski narod dobio vlast po svojoj volji, a Srbi prema svojim zaslugama”.

Neshvatljivo je da će Srbe u Hrvatskom saboru predstavljati ljudi koji su vodili pobunu protiv Republike Hrvatske. Umjesto da odgovaraju na sudu, sjedit će u hrvatskom parlamentu i ponovno sudjelovati u vlasti s onima koji su im dali oprost i koji su ih promovirali u politiku kao pu-dlice Banskih dvora.

Takve izjave očito su utjecale i na novinare i urednika koji je tekst opremio naslovom: *Srbi izabrali 'krajinske' političare* (*Vjesnik*, 25. 11. 2003, str. 5). Napadi na predstavnike SDSS-a nastavili su se i sljedećih pet dana. *Vjesnik* je nakon četiri dana od posljednjega članka objavio i intervju s Đukićem, koji je na izborima doživio poraz, jer nije ušao u Sabor, a na konferenciji za novinare optužio je SDSS za namještanje pobjede. Isto ponavlja i u intervjuu:

Nije normalno ni moralno da SDSS ima svoje članove u biračkim odborima i da Srpsko narodno vijeće, kojemu je predsjednik Milorad Pupovac, nadgleda izbore. Radi se o sukobu interesa (*Vjesnik*, 29. 11. 2003, str. 3).

Tvrđnje je Đukić na spomenutoj konferenciji potkrijepio i podacima. "Pokradeni smo za 2709 glasova!", ustvrdio je, te dodao: "Prema izvješću DIP-a, na izbore u XII izbornoj jedinici izašlo je 47.896 birača, a na kraju je prebrojeno samo 45.187 listića. Za manjak od 2709 glasova Đukić optužuje SDSS, jer su članovi SDSS-a (...) ujedno bili i članovi biračkog odbora SNV-a" (*Slobodna Dalmacija*, 27. 11. 2003, str. 4). *Jutarnji* je o Đukićevim napadima izvijestio doslovce prenoseći njegove izjave u naslovu teksta: *Milan Đukić: SDSS je srpska udavača koja nudi brak HDZ-u* (*Jutarnji list*, 27. 11. 2003, str. 4). Pregled ovoga dijela teme završavamo člankom iz *Slobodne Dalmacije*; ona je prostor dala i prozvanim zastupnicima Vojislavu Stanimiroviću i Miloradu Pupovcu, koji su tih dana bili izloženi nemilosrdnoj Đukićevoj kritici. "To je patološki lažac, a ja kao psihijatar imam pravo to reći kao kompetentna osoba", izjavio je Stanimirović, te dodao "S Đukićem se nikad nije moglo komunicirati, ni 1997. godine kada se radilo na mirnoj reintegraciji, ni kasnije. Sjedio je svih 13 godina u Saboru, uvijek po dekretu, nikad kao demokratski izabrani zastupnik." A Milorad Pupovac ovako odgovara:

Mogu samo reći da u parlament konačno ulaze pristojni ljudi, a sve drugo nije vrijedno komentara. Za polemiku trebaju dvije strane, a mi Đukića ne prihvaćamo kao relevantni subjekt za polemiku (*Slobodna Dalmacija*, 28. 11. 2003, str.12).

Bio je to jedan od najdrastičnijih primjera međusobnih napada predstavnika dviju srpskih manjinskih stranaka, tiskan pod naslovom: *Milan Đukić je patološki lažac*.

115

Napad predsjednika SNS-a na Vojislava Stanimirovića, Milorada Pupovca i Ratka Gajicu

Milan Đukić: SDSS je srpska udavača koja nudi brak HDZ-u

Piše

ZAGREB - Milan Đukić, predsjednik Srpske narodne stranke (SNS) i donedavno zastupnik Srba u Saboru, jučer je žestoko napao Vojislava Stanimirovića, Milorada Pupovca i Ratka Gajicu, novoizabrane zastupnike iz SDSS-a, zbog njihove najave da će surađivati s HDZ-om.

Nazvao ih je "srpskim udavačama" i "zastupnicima politike koja je dijelom izrasla iz pobune protiv Hrvatske". Iako u Sabor nije ušao niti jedan od tri SNS-ova kandidata, Đukić svoju stranku smatra moral-

Milan Đukić, predsjednik SNS-a nom pobjednicom. Tvrdi da su za njegov SNS glasali oni Srbi koji prihvaćaju Hrvatsku kao svoju domovinu, a da je SNS izgubio glasove "u Kninu i istočnoj Slavoniji, gdje još sa- njaju o državi u državi".

- Riječ je o političarima koji

su iznjedrili umjetnom oplodnjom Tudmana i Kleina, koji su gledali svoje interese, a ne interese hrvatske države i srpskog naroda u Hrvatskoj - rekao je Đukić. Za Đukića je posebno problematično što u Sabor ulazi V. Stanimirović, "predsjednik krajinske Skupštine", te R. Gajica, "šef mobiliziranja Srba u Krajini". - Nije normalno da su zastupnici opcije koju je srpski narod osudio i s njima doživio svoj najveći pogrom, danas njihovi predstavnici, a još je manje normalno da budu u braku s HDZ-om - zaključio je Đukić.

'Ukrali su nam 2700 listića'

Đukić je prozvao SDSS i Pupovčev SNV da su pokrali oko 2700 glasačkih listića, pogotovo u istočnoj Slavoniji, gdje su njihovi članovi i brojali i nadgledali glasanje. Đukić kaže da za to nema dokaze, ali da je indikativno to što je od 47.896 izašlih birača srpske nacionalnosti u XII. izbornoj jedinici u glasačkim kutijama pronađeno samo 45.187 glasačkih listića.

Hoće li Srbi u vladu, to je postalo ključno pitanje o kojem su novinari pisali do kraja mjeseca. Analizirala se svaka politička izjava, stavovi stranih diplomata, komentari stručnjaka, pri čemu su se svakoga dana, prije svega u naslovima, isticale riječi *Srbi, srpski, krajinski...* Novinari više uopće nisu koristili izraze poput *srpski predstavnici* ili *srpska manjina*, koji bi se mogli nazvati opisnim izrazima s eufemističnom funkcijom. S obzirom na rat i uopće događaje u Hrvatskoj u posljednjih 15 godina, nacionalno ime *Srbi* ponijelo je određena konotativna obilježja koja sasvim sigurno nisu neutralna u odnosu na ostala nacionalna imena - Slovake, Poljake, Talijane... U tom kontekstu korištenje etnika *Srbi* u sugestivnim naslovima, na tabloidiziranim stranicama, u politički jakim razdobljima, može imati negativan utjecaj na percepciju čitatelja. No, dugoročno, zadatak javnosti trebao bi biti da s vremenom konotativna obilježja postanu, u najmanju ruku, neutralna, da se stvori stav kako je svako etničko ime jednostavno - ime.²⁹

²⁹ Navodim mišljenje prof. dr. sci. Ive Žanića s Fakulteta političkih znanosti, koje nije detaljno obrađavano u tiskanim publikacijama.

Civljane: HDZ pobijedio s Četnikom na listi

Slobodna Dalmacija, 17. 05. 2005, str. 4

Na kraju dijela rada u kojem interpretiramo podatke osvrnut ćemo se i na neke specifičnosti izvještavanja u kampanji za lokalne izbore 2005, jer se od 25. travnja do 22. svibnja te godine prvi put istraživalo i pisanje u lokalnim dnevnicima.³⁰ Osim *Večernjeg lista* u Zagrebu, u Rijeci je analiziran *Novi list*, u Puli *Glas Istre*, u Splitu *Slobodna Dalmacija*, u Osijeku *Glas Slavonije*, u Zadru *Zadarski list*, te *Karlovački list* u Karlovcu. Podatke navodimo odvojeno od prethodnih istraživanja, jer ne obuhvaćaju izvještavanje o svim manjinskim temama nego samo aktivnosti koje se odnose na lokalne izbore 2005. i rad političkih stranaka u tom razdoblju.

Bez obzira na navedeni nedostatak, istraživanje je važno, jer pruža nekoliko smjernica za buduće istraživačke napore u analizi izvještavanja o manjinama. Među 119 tekstova u analiziranome mjesecu najviše ih je objavljeno u *Karlovačkom listu* (25%), a slijede *Novi list* (16,8%), *Večernji list* (16%), *Slobodna Dalmacija* (12,6%), *Glas Istre* (10,9%), *Glas Slavonije* (10,1%) te *Zadarski list* (8,4%). Prema raspoloživim podacima, u Hrvatskoj zasad nema studije ovakva tipa, usredotočene na izvještavanje u lokalnim dnevnim novinama. Podatak da je najviše tekstova objavljeno u profiliranim i dominantnim lokalnim dnevnicima pokazuje kako se u budućnosti potrebno posebno usmjeriti na kvalitativne i kvantitativne analize na lokalnoj razini, pogotovo zato što, prema nekim istraživanjima,³¹ lokalni mediji imaju veliki utjecaj u svakodnevnom informiranju.

S obzirom na to da su posrijedi isključivo političke teme, razumljivo je da je najviše tekstova objavljeno u političkim rubrikama (61,3%), te na gradskim stranicama (16,8%), a kao i u svim prijašnjim razdobljima, malen je broj tekstova na komentatorskim stranicama (5,8%). U svim analiziranim prethodnim periodima

³⁰ Istraživanje je proveo ICEJ – Međunarodni centar za obrazovanje novinara iz Zagreba, a naručitelj je bio OSCE/ OESS. Analiza se primarno bavila izvještavanjem o lokalnim izborima u predizbornoj kampanji, a ovdje navedeni podaci izdvojeni su i odnose se samo na teme u kojima se spominju nacionalne manjine, u kontekstu izbora.

³¹ Reprezentativna istraživanja o slušanosti radio-postaja i čitanosti novina koje provode tvrtke ABG Puls, Media Metar itd.

(2001-studeni, 2003-travanj, 2003-studeni) najviše se izvještavalo kroz informativno-izvještajne novinarske vrste, pa se moglo očekivati da će slični trendovi biti i u ovom razdoblju, što su rezultati potvrdili. Ovaj put radilo se o 42,9% izvještaja, 34,5% vijesti, 10,1% komentara, samo 2,5% analiza i 5,9% intervjua. Novinari su se oslanjali na aktivnosti i događaje koje su organizirali političari, dok se o neposrednim novinarskim inicijativama, istraživačkom novinarstvu ili ozbiljnim i iscrpnim analizama nekog problema može govoriti samo kao o izuzecima. Većina se članaka temelji na izvještajima s konferencija za novinare, te s predizbornih skupova, iz stranačkih stožera, susreta s građanima, a u velikoj većini radi se i o raznolikim drugim predizbornim događajima.

Jedan je od važnijih događaja u tom razdoblju neosporno dolazak izbjeglica autobusima na glasovanje iz Srbije i Crne Gore, te ubojstvo Srbina u Karinu i činjenica da je na listi HDZ-a u Civljanima bio kandidat po imenu Savo Četnik, čije je prezime poslužilo urednicima za poigravanje dvosmislenošću u naslovima. Igra se nastavila i nakon izbora: *Civljane: HDZ pobijedio s Četnikom na listi (Slobodna Dalmacija, 17. 05. 2005, str. 4)*, odnosno: *Samo Četnik kandidat na listi HDZ-a u općini Civljane (Glas Slavonije, 02. 05. 2005, str 5)*. U naslovima ni na koji način nije istaknuto da se radi o kandidatovu prezimenu, osim što je tiskano velikim početnim slovom, pa novinar čitatelju sugerira da se radi o četniku u političko-ideološkome smislu. Osmišljavajući naslov, urednik možda nije ni razmišljao o posljedicama koje može izazvati. Iako su neki urednici isticali da se radi o prezimenu, ukupna prezentacija i dodatno istraživanje toga slučaja u nekoliko serijala vodilo je prije k diskriminaciji nego afirmaciji osobe, a onda i manjine (u nekim je naslovima u tjednicima objavljena formulacija “Srbin Četnik”).

Treba spomenuti i slučaj grada Knina u kojemu su predstavnici srpske manjinske stranke osvojili najveći broj glasova, ali nisu mogli formirati vlast. Taj je slučaj imao odjeka u cijeloj Hrvatskoj, što se vrlo dobro vidi po novinskim objavama, tako da su i novine iz Istre i Slavonije dale prostor političkim izjavama u kojima se komentira situacija u Kninu.

Razlika u odnosu na sve ostale tekstove o izborima izrazita je u dvije kategorije. Naime, kada se radi o manjinama, urednici su

objavili 16,8% senzacionalističkih naslova koji, osim što nisu u skladu s tekstom, vrijeđaju, omalovažavaju i diskriminiraju predstavnike manjine. To je u postocima dvostruko više nego u ostalim tekstovima o izborima u 2005. Otkud u izvještavanju o manjinama tako vidljiva promjena pristupa temama i određivanju naslova? Jedan je od odgovora možda u tome što su svi događaji koji nisu imali izravne veze s izborima, a odnose se na manjine, utjecali na percepciju urednika koji su ih smještali u određeni kontekst, što se nije zbivalo s ostalim temama koje su se odnosile na izbore. Treba uzeti u obzir i sve ranije navedene teorijske pristupe, pogotovo one koji ističu kako su s novinarskog stajališta čitateljima zanimljive teme o devijantnu i neobičnu ponašanju manjina. No, jednoznačan odgovor nije moguć, ali evo nekoliko specifičnih naslova:

- I sa Srbima u Hrvatskoj ide se u EU (*Večernji list*, 21. 05. 2005, str. 12)
- Neki Srbi vjeruju u povratak "Krajine" (*Večernji list*, 16. 05. 2005, str. 5)
- Glasovat će više od 3000 odbjeglih Srba (*Novi list*, 14. 5. 2005, str. 5)
- Hebrang: Srbi su napali Hrvatsku, a nisu je gradili (*Novi list*, 03. 05. 2005, str. 4)
- Savo Četnik na listi HDZ-a u općini Civljane (*Novi list*, 02. 05. 2005, str. 7)
- Boljkovac: Naši su Srbi spašavali Hrvatsku od agresije (*Karlovački list*, 26. 4. 2005, str. 6)
- Pobijedili autobusi iz Srbije (*Glas Istre*, 17. 05. 2005, str. 7)
- Načelnik Civljana udario Srbina šakom u glavu (*Zadarski list*, 12. 05. 2005, str. 3)

Značajke informativno-izvještajnog pristupa izvještavanju mogu se uočiti i u naslovima usklađenima s tekstom, uglavnom informativnima (72,3%), ali objavljivani su i senzacionalistički (16,8%). Ukupno gledajući, manje je senzacionalističkih naslova nego u ostalim periodima analize, ali je više onih za koje je teško odrediti kojoj skupini pripadaju (9,2%). Objasnili smo u prošlim poglavljima kako je obilježje svih jakih političkih razdoblja citiranje izjava poli-

tičara u naslovima, pogotovo diskriminirajućih, kada novinar prenosi međusobno optuživanje političara i opravdava se istinom o kojoj mora izvijestiti.

Dodatnu interpretaciju traži i izuzetno visok postotak diskriminirajućih tekstova, čak 24,4%, više nego u svim prošlim istraživanjima o manjinama u vrijeme izbora u Hrvatskoj.³² Pretpostavljamo da su tome pridonijeli događaji poput ubojstva u Karinu, ali i dolazak iseljenih Srba iz SiCG autobusima na glasovanje u Hrvatsku. Većina je izvještaja o tome bila diskriminirajuća i u ostalim medijima, pa je na sam dan izbora pristran i tendenciozan izvještaj objavljen i u Dnevniku HRT-a. Osim svih tih događaja, i u ovom smo dijelu istraživanja uočili da su na izvještavanje utjecale i izjave kojima su političari potencirali politiziranost manjinskih problema.

Tablica 13: Pregled broja tekstova o strankama koje su govorile o manjinama u kampanji za lokalne izbore 2005. godine

Stranka	%
SDSS	44,5
Općenito – stranka nije imenovana	17,6
HDZ	13,4
DIP	4,2
Partija podunavskih Srba	4,2
Nezavisni zastupnici	2,5
IDS	1,7
SNS	1,7
SDP-SDA	1,7

Razumljivo je da su o manjinama najviše govorili predstavnici manjinskih stranaka poput SDSS-a (44,5%), ali treba reći kako podaci pokazuju da, osim SDSS-a, ni jedna druga manjinska stranka nije dobila znatniji dio novinskog prostora.³³ Što se tiče ostalih “većinskih stranaka”, o manjinama je najviše govorio HDZ (13,4%), a iznenađuje što se SDP kao stranka koja spominje manjine javlja u samo 0,8% slučajeva.

³² Opširnije u poglavlju *Površne informacije – malo analiza*.

³³ SDSS je i na parlamentarnim izborima 2003. ostvario najbolji rezultat među manjinskim strankama.

Manjine se općenito spominju u 17,6% tekstova, i to odreda onih u kojima nema dominantne stranke ili osobe koja bi poticala manjinske teme i progovarala o njima.

I ovo istraživanje pokazuje kako se novinari i urednici najviše oslanjaju na konkretne događaje što ih određuju i osmišljavaju političari; nedostatak novinarske inicijative vidi se i u načinu izvještavanja, tj. u dominaciji informativno-izvještajnih članaka. Premda je većina tekstova opremljena informativnim naslovima, znatan je broj dvosmislenih tekstova kojima je teško odrediti kategoriju. Primjer navedenog istraživanja pokazuje kako novinari u izvještavanju reagiraju na događaj, pa iako je veći dio kampanje protjecao u korektnu tonu, neki događaji koji možda i nisu imali veze s izborima (kriminalne aktivnosti i ubojstva) plasirali su se kao priče od posebne važnosti i skretale pažnju javnosti s pozitivnih iskustava i primjera afirmacije manjina.

POVRŠNE INFORMACIJE – MALO ANALIZA

*Okviri ukazuju na opći pristup temi i određuju način
na koji će novinar izvještavati.*

Možemo li na osnovi interpretacije podataka o načinu izvještavanja ustvrditi postojanje nekih osnovnih obrazaca/ okvira u izvještavanju o manjinama? Budući da u istraživanju nije uključena iscrpna analiza diskursa, navodimo samo osnovne kategorije okvira koje definiraju pristup temi i ukupnu poruku nekog teksta.

Detaljna analiza naslova, novinarskih vrsta i rubrika u koje su članci plasirani omogućuje nam da najprije definiramo opći pristup temi. Važno je prepoznati je li novinar o temi izvještavao kroz *informativno-deskriptivan*, *evaluacijski* ili *eksplanacijski* pristup, jer nam to otkriva kojim se strukturama i rutinskim postupcima koriste novinari i urednici (prema Avraham *et al.* 2000). Ti su postupci pod velikim utjecajem uređivačkih politika, novinarskih vrijednosti, ali i socijalizacije. Pojam okvira/ kontekstualizacije koristi se prema Entmanovoj tipologiji (1993) četiriju osnovnih funkcija okvira. U istraživanju je korišten *informativno-deskriptivan pristup*, koji definira neki problem, a ovisno o formi izvještavanja, ujedno dijagnosticira uzroke; *evaluacijski* dijagnosticira uzroke i donosi sudove, dok *eksplanacijski* dijagnosticira uzroke, sugerira/predlaže rješenje, ali mnogo rjeđe donosi moralne sudove.

U ranijim istraživanjima (Kanižaj 2003. 2004. Kanižaj - Šalaj 2004) pokazano je da se u Hrvatskoj uglavnom objavljuju informativno-deskriptivni članci temeljeni na izvještajnim novinarskim vrstama, često s mnogo informacija, ali bez potrebnih analiza. Takvih je u travnju i svibnju 2003. zabilježeno čak 89,8% naspram 81% godine 2001, dok se

u predizbornoj kampanji 2003. godine u 79,5% tekstova radilo o informativnom-deskriptivnu okviru.

Kako se vidi u tablici 14, u sva tri razdoblja analize prevladava informativno-deskriptivan pristup, a najviše je takvih članaka u svim razdobljima objavljeno u *Večernjem listu*. Znatno je manje primjera s *evaluacijskim pristupom*, a iz godine u godinu najsporije raste broj tekstova s *eksplanacijskim pristupom*. U novinama koje ravnomjerno, ozbiljno i analitički izvještavaju o manjinama navedena bi vrsta članka trebala imati znatno već udio u apsolutnom broju. Konačno, u svim je istraživanjima najmanje evaluacijskih tekstova, koji su zapravo najvažniji, jer mogu pružiti više izvora informacija i upozoriti na nekoliko aspekata. To su zapravo jedini novinarski žanrovi (reportaža, analiza) s pomoću kojih novinar može pobjeći iz jednoznačne interpretacije i stvoriti osnove za veći naglasak na životne okolnosti, što je presudno važno u izvještavanju o manjinama kada informativno-deskriptivan pristup ne pruža dovoljno informacija, ne objašnjava pozadinu događaja i ne prepoznaje njegove posljedice. Apsolutna dominacija toga pristupa potvrđuje tezu ranije navedenih teoretičara kako je osnovna značajka “medijske logike” (Altheide - Snow 1979) usredotočenost na segmente, neprikazivanje “cijele priče”, pogotovo u tranzicijskim društvima u kojima polutabloidni formati novina ne stvaraju ni osnovne preduvjete za ozbiljniji pristup izvještavanju, karakterističan za pošteno, nepristrano i ujednačeno novinarstvo.

Tablica 14: Opći pristup izvještavanju prema periodu i novinama (%)

Opći pristup izvještavanju	Period istraživanja i novina									
	2001. studeni		2003. travanj-svibanj			2003. studeni				
	JL	VL	JL	VL	SD	JL	VL	SD	NL	VJ
Informativan-deskriptivan	68,3	71,1	87	96,7	83,3	81,5	86,8	75,0	76,7	77,9
Evaluacijski	16,7	13,3	6,5	-	-	14,8	11,3	13,6	16,7	15,6
Eksplanacijski	*	*	6,5	3,3	16,7	1,9	1,9	11,4	5,0	6,5

* podaci nisu dostupni

Navedeni okviri ukazuju na opći pristup temi i određuju način na koji će novinar izvještavati. Zbog same teme, posebno je zanimljiva druga grupa okvira koja ne opisuje samo kojim se pristupom novinar koristi nego otkriva koliko je novinar bio pošten i nepristran u izvještavanju,

je li prikazao sve strane o kojima piše, kojim se izvorima koristio, kakva je bila ukupna oprema teksta, kakvu poruku tekst šalje čitateljima: poziva li na akciju, motivira li čitatelja ili je na djelu diskriminacija, vrijeđanje i kršenje etičkih pravila i novinarskih kodeksa? Stoga su u ovom dijelu kontekstualizacije određena tri nova okvira: *mobilizacijski*, *diskriminirajući* i *afirmativni*.

Tablica 15: Pregled tipa kontekstualizacije prema periodu i novinama (%)

Tip kontekstualizacije	Period istraživanja i novina									
	2001. studeni		2003. travanj-svibanj			2003. studeni				
	JL	VL	JL	VL	SD	JL	VL	SD	NL	VJ
Mobilizacijski	1,7	2,2	21,7	10	8,3	11,1	7,5	11,4	15,0	11,7
Diskriminirajući	11,8	13,3	21,7	16,7	33,3	20,4	18,9	22,7	25,0	16,9
Afirmativan	**	**	43,5	66,7	50	46,3	52,8	31,8	41,7	53,2
Teško je odrediti	*	*	13	6,7	8,3	22,2	20,8	34,1	18,3	18,2

** u 2001 koristila se druga metodologija kodiranja ove kategorije, u odnosu na druga razdoblja

* podaci nisu dostupni

Iz tablice je vidljivo kako *Vjesnik* ima pozitivnije karakteristike izvještavanja, s najmanjim brojem diskriminirajućih, odnosno relativno visokim brojem mobilizacijskih tekstova koji potiču manjine na aktivnosti i angažman u društvu, sudjelovanje u konkretnim akcijama ili, ako se može reći, u borbi za vlastiti status. Posebno je zanimljiv profil *Novog lista*. U tim dnevnim novinama pronašli smo 25% diskriminirajućih članaka, ali i najveći broj mobilizacijskih. Nerijetko se dogodi da na jednoj stranici bude izuzetno kvalitetan tekst koji podupire manjine i njihove aktivnosti, a već na sljedećoj nešto potpuno suprotno. No, kod interpretacije podataka za *Vjesnik* i *Novi list* nije opravdano donositi generalne zaključke, jer se radi o samo jednom periodu analize.

Večernji i *Jutarnji list* vrlo slično izvještavaju o manjinama: razlike su minimalne i ma koliko se urednici tih novina trudili distancirati se jedni od drugih, radi se zapravo o sadržajno vrlo sličnim proizvodima, s izraženom razlikom jedino u formatu i prijelomu.

Konačno, potrebno je istaknuti da velik broj članaka u varijabli “teško odredivo” predstavlja tekstove koji se po nekim elementima mogu označiti afirmativnima, ali i diskriminirajućima, jer sadrže i jedne i druge značajke.

NEDOSTAJE UREĐIVAČKA INICIJATIVA

Nakon analize medijskih napisa o manjinama nužno je istaknuti nekoliko zaključaka.

- a) U pregledu dostupnih istraživanja postoje velike sličnosti u izvještavanju o nacionalnim manjinama u odnosu na predstavljena istraživanja u nekim europskim državama.
- b) O nacionalnim se manjinama najviše izvještava u političkim rubrikama dnevnih novina, na gradskim stranicama, te u crnoj kronici. U svim periodima dominantno je izvještavanje o Srbima, s iznimkom druge faze istraživanja, kada je zabilježen veći broj tekstova o Romima.
- c) Ne postoji proporcionalna veza između udjela određene nacionalne manjine u ukupnoj manjinskoj populaciji i njene medijske predstavljenosti; brojnost ne jamči medijsku predstavljenost.
- d) Ne postoji sustavna marginalizacija nacionalnih manjina u dnevnim novinama. Prije se može reći kako postoji prenatrpanost manjinskih tema u informativno-političkim rubrikama, dakle političkih tema (čemu izjavama pridonose i predstavnici manjina, tj. manjinski političari), te povremeni primjeri marginalizacije manjina.
- e) Ne postoje velike promjene u uređivačkoj politici od 2001. do 2005. godine, kao što je očito da ne postoji ni strategija izvještavanja o manjinama. Prije se radi o medijskoj rutini, procesu odlučivanja i percepciji nekih manjina kao političkih, a drugih

kao socijalnih, odnosno kulturnih. O Srbima se piše najviše kroz političke teme, pogotovo u vrijeme izbora, Romi se više spominju u socijalnom kontekstu i crnoj kronici, a židovska se manjina najviše spominje u kulturnoj rubrici.

Jedna od osnovnih značajki izvještavanja je nedostatak inicijative novinara i urednika koji dopuštaju da događaji određuju kvantitetu izvještavanja. To potvrđuje broj informativno-izvještajnih u odnosu na evaluacijske tekstove. Razlozi se mogu pronaći i u profilu i formatu dnevnih novina budući da tabloidi po formatu i polutabloidi po sadržaju naglasak stavljaju na kraće i manje zahtjevne žanrove.

Rezultati analize upućuju i na zaključak kako su pitanja i problemi manjina u najvećem dijelu još povezani s političkim aktivnostima i ostvarivanjem političkih prava. Za sve ostale teme, čini se, ne postoji dovoljno mjesta u dnevnim novinama, pa je potrebna veća osjetljivost urednika za manjinske teme, nužni su novi, politički neopterećeni manjinski programi, a očito nedostaju i osobe koje bi nosile nove aktivnosti.

Na početku knjige pojašnjena je teza prema kojoj većinski mediji daju naglasak većinskim temama, a manjinske teme dobiju prostor jedino ako se radi o nekim političkim događajima ili devijantnim aktivnostima. I ovo istraživanje pokazuje da se manjine i njihovi predstavnici mogu mnogo lakše izboriti za medijski prostor na političkim temama, pogotovo kada se traži reakcija u obliku izjave, nego kada žele upozoriti na neke nepolitičke probleme. Iz toga proizlazi da je trenutno u Hrvatskoj političar osoba koja najviše privlači pažnju medija i urednika, zbog čega ima veliku odgovornost. Ilustracijom naslova koji opisuju međusobne optužbe i vrijeđanja, ponajprije predstavnika srpske manjine, pokazano je kako novinari prenošenjem takvih izjava mogu utjecati na percepciju neke manjine u javnosti. U društvu s velikim socijalnim razlikama, nedavnim ratnim sukobima, s dnevnim novinama profiliranim u polutabloidne forme, građanima koji najčešće ne znaju konzumirati i analizirati medije, svaka nesmotrena izjava političara može utjecati na čitateljevu percepciju manjine, to više što analitičari medija pretpostavljaju kako većina čitatelja ne pročita tekst u cijelosti nego samo (pod)naslove. A samo jedan diskriminirajući naslov može imati višestruko negativan odjek i posljedice.

Dok inzistiranje na političkim temama ne pomaže da se progovori o socijalnim, svakodnevnim životnim problemima, manjine su dodatnoj diskriminaciji izložene u rubrici *crna kronika*. Isticanje narodnosti, porijekla ili državljanstva žrtve u većini je slučajeva nepotrebno, a vrlo vjerojatno utječe na percepciju neke manjine i doprinosi stvaranju novih predrasuda, što može otežati integraciju svake manjine u društvo. No, primjer židovske, ali i romske manjine pokazuje kako se dugoročno medijska predstavljenost svake manjine može poboljšati trajnim naglaskom na kulturne aktivnosti.

Analiza izvještavanja o manjinama ukazuje na važnost analize nacionalnih i lokalnih medija, pogotovo tiska, koji - uz televiziju - građani ocjenjuju najutjecajnijim medijem. Većina u životu neće imati priliku susresti se s predstavnicima svih nacionalnih manjina u Hrvatskoj nego će se mišljenja i stavovi o nekoj manjini stvarati na temelju novinskih izvještaja i naslova. Zato je izuzetno važno pratiti i analizirati rad medija, urednika i novinara, te znanstvenim metodama otkrivati nepravilnosti u izvještavanju o manjinskim skupinama u društvu. Istodobno, strukovne udruge moraju nadzirati pridržavanje etičkih kodeksa. Mediji ne smiju biti prepušteni samo tržištu i interesima raznih grupa, a pridržavanje temeljnih novinarskih principa, pravila i normi netko mora kontrolirati. U protivnom, imat ćemo društvo u kojem će stradavati oni koji se ne znaju braniti od slobodnih medija i urednika koji misle da se sloboda može ostvarivati bez odgovornosti.

Urednici, novinari i svi ostali medijski djelatnici trebaju se dodatno potruditi da se drže etičkih kodeksa, ali i pokazati primjerenu osjetljivost, odgovornost i humanost kada izvještavaju o manjinama, imajući na umu da svojim radom pridonose stvaranju preduvjeta za toleranciju u društvu. Dok ne stvorimo takvo okruženje i dok političari svojim primjerom ne budu dali primjer cijelom društvu, građani će teško prihvatiti tezu da su manjine bogatstvo svakoga društva.

LITERATURA

- Ajduković D., 1975., Analiza poruka i sadržaja "Starta" - "Vjesnik", Zagreb
- Ajduković D., 1982., Omladinska štampa u Hrvatskoj –1 (Analiza sadržaja poleta), *Pitanja* 7/9, Zagreb
- Altheide D., Snow R., 1979., *Media Logic*, Beverly Hills, Sage
- Anić, V., 1991., Rječnik hrvatskoga jezika, Novi Liber, Zagreb
- Avraham E., 2002., Socio-political environment, journalism practice and coverage of minorities: the case of the marginal cities in Israel, *Media Culture & Society*, Vol. 24:69-86
- Avraham E., Wolsfeld G., Aburaiya I., 2000., Dynamics in the News Coverage of Minorities: The Case of the Arab Citizens of Israel, *Journal of Communication Inquiry*, (24) 2: 117 – 133, Sage.
- Berelson B., 1952., *Content Analysis in Communication Research*, The Free Press, New York.
- Bešker, I., 2004., Istraživačko novinarstvo, Press Data, HND, Zagreb.
- Brosius, H. B., 1994., Agenda Setting nach einem Vierteljahrhundert Forschung: Methodischer und theoretischer Stillstand? *Publizistik* 36, 1991.
- Cottle, S., 1992., Crime, justice and social control in the Israeli Arab population, International Center for Peace in the Middle East, Tel Aviv.
- Croteau, D., Hoynes, W., 1997., *Media/Society: Industries, images and audience*, Thousand Oaks, CA: Pine Forge.
- Dahl R., 2000., O demokraciji, Politička kultura, Zagreb.
- Davis, D. K., 1990., News and Politics, *New directions in political communication: A resource book*, ur. Nimmo D, Swanson, D.L., 147-84, Newbury Park, CA: Sage.
- Ders K., 1995., Framing auch bei Rezipienten? Der Einfluß der Berichterstattung über fremdenfeindliche Anschläge auf die Vorstellungen der Rezipienten, *Medienpsychologie* 7.

- Entman, R. M.**, 1990., Modern Racism and the images of Blacks in local television news, u *Critical Studies in Mass Communication* 7, 332-345.
- Entman, R. M.**, 1993., Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm, *Journal of Communications*, 43 (4), 51-58.
- Entman, R. M.**, 1997., Manufacturing Discord: Media in the Affirmative Action Debate, *Harvard International Journal of Press/Politics*, 2(4), 32-51.
- Erjavec K.**, 2001., Media representation of the discrimination against the Roma in Eastern Europe: the case of Slovenia, *Discourse and Society*, (12) 6: 699-727, Sage, London.
- Fuller, J.**, 1996: News Values, University of Chicago Press, Chicago.
- Gill, D.**, 1987., Real woman and the Press: An ideological alliance of convenience, *Canadian Journal of Communication* 14(3): 1-16.
- Goffman, E.**, 1974., Frame Analysis: An essay on the organization of experience, Handsworth.
- Haggarty, L.**, 1996., What is content analysis?, *Medical Teacher*, Vol 18(2).
- Halloran, J. D.**, Elliot P., Murdock G., 1970., Demonstrations and Communication: A Case Study, Penguin Books, Harmondsworth.
- Hussain, M.**, 2000., Islam, Media and Minorities in Denmark, *Current Sociology*, (48) 4: 95 – 116, Sage.
- Jakubowicz, A.**, Goodall H., Marin J., Mitchell T., Randall L., Seneviratne K., 1994., Racism, ethnicity and media, Allen & Unwin, St. Leonards, Australia.
- Janowitz, M.**, 1968., Harold D. Lasswell's Contribution to Content Analysis, *Public Opinion Quarterly*, 32, 1968.
- Kanižaj I.**, 2003., Izvještavanje o nacionalnim manjinama u hrvatskim dnevnim novinama, *Međunarodne studije* (3) 3: 27 – 45, Zagreb.
- Kanižaj I.**, 2004., Predstavljenost nacionalnih manjina u hrvatskim dnevnim novinama – komparativni pregled 2001. – 2003, *Politička Misao*, (40) 2
- Kanižaj, I.**, Šalaj B., 2004a, Medijska slika manjina, u *Javnost i mediji*, Stojan Obradović (ur.), STINA, Split 2004., 30 – 40.
- Kanižaj, I.**, 2004., Previše politizacije, premalo razumijevanja, u *Bogatstvo različitosti*, Stjepan Malović (ur), IZVORI, Zagreb 2004., 83 – 117
- Kracauer, S.**, 1959., The Challenge of Quantitative Content Analysis, *Public Opinion Quarterly*, vol. 16/4.
- Krippendorff, K.**, 2004., Content Analysis, An Introduction to Its Methodology, Sage.
- Kunczik, M.**, Zipfel, A., 1988., Uvod u publicističku znanost i komunikologiju, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb.
- Lamza, V.**, 1978., Analiza Starta, SOUR Vjesnik, Zagreb.

- Lamza, V.**, 1981., Sadržaj Večernjeg lista, SOUR Vjesnik, Zagreb.
- Lazarsfeld, P. F.**, Berelson B., Gaudet H., 1944: The People's Choice: How the Voter Makes up his Mind in a Presedential Campaign, Columbia University Press, New York, London.
- Lubbers M., Scheepers P., Wester, F.**, Ethnic minorities in Dutch newspapers 1990-1995, *Gazette*, Vol. 60(3); 413-431, Sage
- Malović, S.**, 2003., Novine, Sveučilišna knjižara, Zagreb
- Malović, S.**, 2004., Hrvatska, u *Utjecaj vlasništva na nezavisnost i pluralizam medija*, str. 41-60, Sveučilišna knjižara, Zagreb.
- Malović, S.**, 2004a., Medijski prijepori, Izvori, Zagreb.
- Malović, S., Vilović, G.**, 2004., Tabloidization Conquers Quality Press, u *Quality Press in Southeast Europe*, ur. Orlin Spassov, Southeast European Media Centre – Sofia.
- McCombs, M., Reynolds, A.**, 2002., News Influence on Our Pictures of the World, u *Media Effects*, Bryant J., Zillman D. (ur), London, Lawrence Erlbaum Associates.
- McCombs, M. E., Shaw, D. L.**, 1972., The agenda – setting function of mass media, *Public Opinion Quarterly* (36): 176 – 187.
- McNair, B.**, 2003., Uvod u političku komunikaciju, Politička misao, FPZ, Zagreb
- Meyer, T.**, 2003., Mediokracija. Medijska kolonizacija politike, FPZ, Zagreb.
- Milivojević, S.**, 2003., Media Monitoring Manual, Media Diversity Institute, London.
- Milošević L., Stojić Atanasov G.**, 2003., Analiza sadržaja tiskanih medija u Srbiji, *Međunarodne studije*, (3) 3: 60 – 78, Zagreb.
- Mueller, J.**, 1995., Minorities and the Democratic Image, *East European Politics and Societies*, (9) 3: 513 – 522, Sage.
- Noelle-Neumann, E., Mathes Rainer.**, 1987., The “Event as Event” and the “Event as News”: The Significance of “Consonance” for Media Effects Research, *European Journal of Communication*, (2) 391 – 414, Sage.
- North, R. C., Holsti, O. R., Zaninovich, M. G., Zinnes, D. A.**, 1963., Content Analysis, Northwestern University Press, 1963.
- Novak B.**, 2005., Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
- Oliver, M. B. Jackson, R. L., Moses, N. N., Dangerfield, C. L.**, 2004., The Face of Crime: Viewers' Memory of Race-Related Facial Features of Individuals Pictured in News, International Communication Association.
- Pajnik, M.**, 2001., Towards the others and those different, u. *Xenophobia and post – socialism*, str. 7-17, Mirovni Institut, Ljubljana.

- Papathanassopoulos, S.**, 2001., Media Commercialization in Greece, *European Journal of Communication*, Vol 16(4): 505-521, Sage, London.
- Peelo, M., Francis, B., Soothill, J. P., Ackerley, E.**, 2004., Newspaper Reporting and the Public Construction of Homicide, *British Journal of Criminology*, Vol. 44(2): 256-275.
- Racism and cultural diversity in the mass media**, ter Wal Jessika (ur.), European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna, 2002.
- Russial, John, T.**, 1997., Topic team performance: A content study, *Newspaper Research Journal*, Vol 18(1/2), 1997.
- Sasse, G., Thielemann, E.**, 2005., A Research Agenda for the Study of Migrants and Minorities in Europe, *JCMS*, Vol 43(4): 665-671.
- Severin, W. J., Tankard, J. W.**, 2001., *Communication Theories*, Longman, New York.
- Stemler, S.**, 2001., An overview of Content Analysis, Practical Assessment, *Research & Evaluation*, 7(17)
- Street, J.**, 2003., Masovni mediji, politika i demokracija, Politička misao, FPZ, Zagreb.
- Sumpter, R. S.**, 2001., News about News, *Journalism History*, Vol 27 (2)
- Surrete, R.**, 1992., *Media, Crime and Criminal Justice: Images and Realities*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole Publishing Company.
- Sylvie, G.**, 1991., A study of Civil Disorder: The Effect of News Values and Competition on Coverage by two Competing Daily Newspapers, *Newspaper Research Journal*, 12.
- Šiber I.**, 1998., Povijesni i etnički rascjepi u hrvatskom društvu, u Kasapović M., Šiber I., Zakošek N, *Birači i demokracija*, Alinea. Zagreb.
- Tatalović, S.**, 1997., Manjinski narodi i manjine, IP Prosvjeta, Zagreb.
- Tatalović, S.**, 2004., Mjerilo demokratizacije društva, u *Bogatstvo različitosti*, ur. Stjepan Malović, str. 12-25, Sveučilišna knjižara i ICEJ, Zagreb.
- Tatalović, S.**, 2005., Nacionalne manjine u Hrvatskoj, Stina, Split.
- Van Cuilenburg, J.**, 1999., On competition, access and diversity in media, old and new, *New media & society*, (1) 2:183 – 207, Sage, London.
- Van Dijk, T.**, 1991., *Racism and the press*, Routledge, London.
- Van Dijk, T.**, 1987a., *Communicating racism: Ethnic prejudice in thought and talk*, London, Sage.
- Van Dijk, T.**, 1987b., Elite Discourse and Racism, u Zavala, T. A. van Dijk, M. Diaz-Doicaretz (urednici) *Approaches to Discourse, Poetics and Psychiatry*, pp. 81-122, Amsterdam: Benjamins.
- Van Dijk, T.**, 1988., *News analysis – Case studies of international and national news in the press*, LEA, New Jersey.

- Van Dijk, T.**, 1992., Discourse and the denial of racism, *Discourse and Society*, (3)1: 87 – 118, Sage.
- Van Dijk, T.**, 1993., Elite discourse and racism, Routledge, London.
- Vergeer, M., Lubbers, M., Scheepers, P.**, 2000., Exposure to Newspapers and Attitudes toward Ethnic Minorities: A Longitudinal Analysis, *The Howard Journal of Communications*, 11:127-143.
- Vilović, G.**, 2004., Etički prijevori u Globusu i Nacionalu 1999. – 2000., Politička misao, FPZ, Zagreb.
- Weber, R. P.**, 1990., Basic Content Analysis, Sage.
- Wimmer R. D., Dominick, J. R.**, 1994., Mass Media Research, Wadsworth Publishing Company.
- Wolsfeld, G., Avraham E., Aburaiya, I.**, 2000., When Prophecy Always Fails: Israeli Press Coverage of the Arab Minority's Land Day Protests, *Political Communication*, 17:115-131.
- Zakošek, N.**, 2002., Politički sustav Hrvatske, Politička misao, FPZ, Zagreb.

ZAKONI

ZAKON O MEDIJIMA.

Narodne novine 59/2004.

USTAVNI ZAKON O PRAVIMA NACIONALNIH MANJINA.

Narodne novine 155/2002.

NOVINE

Glas Istre: 25. 4. 2005 - 22. 5. 2005.

Glas Slavonije: 25. 4. 2005 - 22. 5. 2005.

Jutarnji list: 1. 11. 2001 - 1. 12. 2001; 7. 11. 2003 - 30. 11. 2003;
14. 4. 2003 - 14. 5. 2005.

Karlovački list: 25. 4. 2005 - 22. 5. 2005.

Novi list: 1. 11. 2003 - 30. 11. 2003; 25. 4. 2005 - 22. 5. 2005.

Slobodna Dalmacija: 14. 4. 2003 - 14. 5. 2003; 7. 11. 2003 - 30. 11. 2003;
25. 4. 2005 - 22. 5. 2005.

Večernji list: 1. 11. 2001 - 1. 12. 2001; 14. 4. 2003 - 14. 5. 2005;
7. 11. 2003 - 30. 11. 2003; 25. 4. 2005 - 22. 5. 2005.

Vjesnik: 7. 11. 2003 - 30. 11. 2003.

Zadarski list: 25. 4. 2005 - 22. 5. 2005.

POPIS TABLICA

Tablica 1: Nacionalna struktura stanovništva Hrvatske prema popisima 1981 – 2001. (%)

Tablica 2: Odnos broja pripadnika manjina i objavljenih tekstova (%)

Tablica 3: Pregled broja objavljenih tekstova o manjinama prema novinama i periodu (%)

Tablica 4: Pregled broja objavljenih tekstova prema rubrici i periodu (%)

Tablica 5: Pregled rubrika i objavljenih tekstova prema novinama i periodu (%)

Tablica 6: Pregled tipa novinskih članaka - žanrova prema novinama i periodu (%)

Tablica 7: Pregled ukupnoga broja tekstova prema tipu naslova i periodu (%)

Tablica 8: Pregled rubrika u kojima su objavljeni tekstovi, prema tipu naslova i periodu (%)

Tablica 9: Pregled tekstova prema tipu naslova, periodu istraživanja i novinama (%)

Tablica 10: Pregled tekstova o manjinama prema tipu naslova (%)

Tablica 11: Pregled tekstova prema osnovnoj temi i periodu istraživanja (%)

Tablica 12: Pregled osnovnih tema prema novinama i periodu (apsolutni broj)

Tablica 13: Pregled broja tekstova o strankama koje su govorile o manjinama u predizbornoj kampanji za lokalne izbore 2005.

Tablica 14: Opći pristup izvještavanju prema periodu i novinama (%)

Tablica 15: Pregled tipa kontekstualizacije prema periodu i novinama (%)

O AUTORU

Igor Kanižaj rođen je 1977. u Virovitici. Diplomirao je novinarstvo na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, a magistrirao na istom fakultetu 2006. godine temom *Izveštavanje o nacionalnim manjinama u hrvatskim dnevnim novinama: 2001–2005*. Radio je kao novinar u informativnom programu Hrvatskoga katoličkog radija, a od 2001. zaposlen je kao znanstveni novak-asistent na FPZ-u, angažiran na kolegiju Tisak u izvođenju nastave na tri studijske godine. Sudjelovao je u nekoliko međunarodnih projekata, autor je više stručnih i znanstvenih radova koje je objavljivao u časopisima *Politička misao*, *Međunarodne studije* i *Društvena istraživanja*.